

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО – НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПСИХОЛОГІЇ
Факультет правового забезпечення підприємницької діяльності
та психології науки, молоді та спорту України

Т. М. Тігова, Л. С. Селіверстова, Т. Б. Процюк

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Київ
«Центр учбової літератури»
2012

УДК 631.16(477)
ББК 65.053(4Укр)
Т 39

Укладачі:

Тігова Т. М. – кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри економічних та фінансово-правових дисциплін;

Селіверстова Л. С. – кандидат економічних наук, докторант Науково-дослідного інституту Державної академії управління фінансами Міністерства фінансів України;

Процюк Т. Б. – викладач кафедри економічних та фінансово-правових дисциплін.

Тігова Т. М., Селіверстова Л. С., Процюк Т. Б.

Т 39 Аналіз фінансової звітності: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 268 с.

ISBN 978-611-01-0362-6

Розкриваються питання: сутності фінансів підприємницького сектору; змісту і організацію фінансової діяльності підприємств; формування та розподілу доходів; реалізації мети діяльності підприємств - максимізації прибутку; факторів впливу на його величину; джерел фінансової інформації; форм фінансової (бухгалтерської) звітності, а також теорії та практики бухгалтерського обліку та прийоми його проведення (баланс, рахунки, подвійний запис, звітність, інвентаризація, документування, калькулювання).

Отримані знання та практичні навички з визначених питань, на сьогодні, є вкрай необхідними не лише для підготовки фахівців в галузі фінансів, але і інших напрямлень, особливо юристів, що працюють у сфері господарського права. Вміння читати баланс і звіт про фінансові результати діяльності підприємства є показником кваліфікаційного рівня випускників усіх вищих учбових закладів.

УДК 631.16(477)

ББК 65.053(4Укр)

ISBN 978-611-01-0362-6

© Тігова Т. М., Селіверстова Л. С.,

Процюк Т. Б., 2012.

© Центр учбової літератури, 2012.

ЗМІСТ

Вступ	5
Тема 1. Фінанси підприємницького сектору. Результати діяльності підприємства та їх інформаційне забезпечення.	11
1. Поняття «фінанси». Фінансова система. Фінанси підприємницького сектору. Фінансові ресурси та їх структура.	11
2. Джерела фінансової інформації. Результати господарсько-фінансової діяльності підприємства. Доходи і видатки підприємства: види, склад, порядок використання	20
3. Основи аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств. Методи та прийоми фінансового аналізу.	36
4. Оцінка фінансового стану підприємств. Показники фінансового стану підприємства та їх розрахунок	41
Тема 2. Предмет, метод, об'єкти та принципи бухгалтерського обліку	60
1. Господарський облік його види та вимірники. Користувачі облікової інформації	60
2. Предмет, мета та завдання бухгалтерського обліку	67
3. Об'єкти бухгалтерського обліку та їх класифікація.	69
4. Поняття методу бухгалтерського обліку та його прийоми.	76
Тема 3. Поняття методу бухгалтерського обліку.	
Бухгалтерський баланс	86
1. Бухгалтерський баланс та його будова.	86
2. Види бухгалтерських балансів	93
3. Типи господарських операцій та їх вплив на бухгалтерський баланс	97

Тема 4. Система рахунків бухгалтерського обліку та метод подвійного запису	122
1. Зміст і будова бухгалтерських рахунків.	122
2. Сутність подвійного запису та його контрольне значення	123
3. Поняття синтетичного та аналітичного обліку.	125
4. Призначення і будова оборотних відомостей.	127
5. Класифікація рахунків за економічним змістом, призначенням та структурою	128
6. Призначення і зміст плану рахунків бухгалтерського обліку	130
Тема 5. Документування та інвентаризація як складові методу бухгалтерського обліку	140
1. Поняття «документ», «бухгалтерський документ» та «документування».	140
2. Зміст документів, структура та вимоги до їх створення, юридичне оформлення документів. Функції бухгалтерських документів.	141
3. Класифікація бухгалтерських документів	144
4. Документообіг. Документація документообігу. Правове значення документів та відповідальність за їх складання та зберігання	147
5. Поняття «інвентаризація» її призначення. Класифікація інвентаризацій.	150
6. Інвентаризація як спосіб фактичного контролю	154
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	163
ДОДАТКИ	173
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	263

Зміни, що відбулися в економіці України за роки незалежності, суттєво змінили економічне, інформаційне і правове середовище функціонування підприємств. Нові умови господарювання, що характеризуються економічною самостійністю, відповідальністю за прийняті рішення, ризиком втрат, необхідністю адаптації до мінливості зовнішніх умов, вимагають і нових підходів до управління підприємством, як основної ланки економіки, яка в кінцевому рахунку визначає фінансове становище країни в цілому. В практичній діяльності стабільність роботи підприємства та його положення на ринку залежить від об'єктивності, своєчасності та ефективності прийнятих управлінських рішень. У зв'язку з цим, виникає нагальна необхідність ґрунтовних знань з теорії та практики діяльності підприємства, організації його фінансової роботи та фінансової діяльності. Вочевидь, що вміння приймати обґрунтовані, виражені, економічно ефективні рішення перспективного характеру забезпечить господарюючому суб'єкту конкурентоспроможність, прибутковість та високу ділову репутацію у відповідному сегменті ринку. У такому положенні справ зацікавлене як саме підприємство, так і підприємства — партнери, а також держава.

Навчально-методичний посібник «Основи фінансів та бухгалтерського обліку» вводить студента в практику діяльності підприємств в умовах конкуренції (ринку), надає знання про особливості управління сучасним підприємством, розкриває сутність взаємовідносин підприємств різного спрямування діяльності, що діють в національному економічному середовищі. У посібнику розкриваються питання: сутності фінансів підприємницького сектору; змісту і організацію фінансової діяльності підприємств; формування та розподілу доходів; реалізації мети діяльності підприємств — максимізації прибутку; факторів впливу на його величину; джерел фінансової інформації; форм фінансової (бухгалтерської) звітності, а також теорії та практики бухгалтерського обліку та прийоми його проведення (баланс, рахунки, подвійний запис, звітність, інвентаризація, документування, калькулювання).

Отримані знання та практичні навички з визначених питань, на сьогодні, є вкрай необхідними не лише для підготовки фахівців в галузі фінансів, але і інших напрямлень, особливо юристів, що працюють у сфері господарського права. Вміння читати баланс і звіт про фінансові результати діяльності підприємства є показником кваліфікаційного рівня випускників усіх вищих учбових закладів.

Навчально-методичний посібник підготує студента до сприйняття в подальшому таких дисциплін, як «Фінансове право», «Податкове право», «Судова бухгалтерія», «Фінансовий аналіз».

Завдання навчально-методичного посібника:

— дати студентам основи знань та категорійного апарату з теорії фінансів, фінансового аналізу підприємств та бухгалтерського обліку;

— ознайомити студентів з нормативними матеріалами, що регулюють роботу підприємств в галузі їх фінансової діяльності та бухгалтерського обліку;

— надати студентам знання з основ аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства: навчити оцінювати виконання фінансового плану і фінансовий стан підприємства; визначати вплив різних факторів на фінансові показники та платоспроможність підприємства; оцінити фінансову дисципліну; взаємодіє з банками та державними фінансовими органами, дебіторську та кредиторську заборгованість;

— надати навички розуміння фінансової (бухгалтерської) звітності: бухгалтерського балансу (форма № 1), звіту про фінансові результати (форма № 2), звіту про власний капітал, звіту про рух грошових коштів та первинних документів бухгалтерського обліку;

— ознайомити студентів з міжнародними, міжрядовими стандартами бухгалтерського обліку та законодавством України в цій галузі;

— ознайомити студентів з методами та прийомами фінансового аналізу;

— розвинути початкові навички ведення бухгалтерської звітності, оформлення та обробки первинних бухгалтерських документів та реєстрів;

— надати інформацію про склад, структуру майна сучасного підприємства та джерел його формування.

У посібнику, з метою більш активного засвоєння матеріалу, широко використані навчально-методичні прийоми поєднання теорії і практики: понятійні диктанти, практичні завдання, тести.

Структура навчально-методичного посібника визначена структурою дисципліни «Основи фінансів та бухгалтерського обліку», яка викладається для студентів юридичного факультету та факультету правового забезпечення підприємницької діяльності та психології ННІ права та психології Національної академії внутрішніх справ.

Рекомендована тематика, розрахунок годин лекцій, семінарських, практичних занять та самостійної роботи наданий в таблиці 1.

Таблиця 1

	Характеристика дисципліни
Кількість залікових кредитів, відповідних ECTS Модулів: 2 Змістових модулів: 2 Загальна кількість годин: 72	Лекції: 12 годин Семінарські заняття: 12 годин Індивідуальна робота: 4 годин Практичні заняття: 12 годин Самостійна робота: 32 години Вид контролю: залік

ЗМІСТ ТЕМ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ПОСІБНИКА «ОСНОВИ ФІНАНСІВ ТА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ» ЗА РЕКОМЕНДОВАНОЮ СТРУКТУРОЮ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ФІНАНСІВ ТА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

ТЕМА 1. ФІНАНСИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ. РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇХ ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Зміст поняття «фінанси» як економічної, юридичної та історичної категорії. Фінансові ресурси. Фінансова система. Сфери та ланки фінансової системи.

Фінанси господарюючих суб'єктів, джерела їх формування. Виробничі фонди (капітал). Структура виробничих фондів. Показники результативності діяльності підприємства. Прибуток підприємства, його види, розрахунок та призначення. Витрати підприємства їх склад та класифікація. Поняття собівартості. Система показників ефективності (рентабельності) підприємства. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансового стану підприємств. Фінансова звітність. Фінансовий аналіз. Особливості фінансового аналізу. Методи та прийоми фінансового аналізу. Показники фінансового стану підприємства. Поняття платоспроможності та фінансової стійкості підприємства. Поняття ліквідності. Ліквідність активів та ліквідність підприємства. Показники ліквідності та платоспроможності підприємства.

ТЕМА 2. ПРЕДМЕТ, МЕТОД, ОБ'ЄКТИ ТА ПРИНЦИПИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Визначення обліку. Види обліку. Користувачі облікової інформації (зовнішні, внутрішні). Міжнародні та міжурядові організації і стандарти бухгалтерського обліку. Ознаки облікової інформації. Вимірники обліку: натуральні, трудові, грошові (вартісні). Завдання бухгалтерського обліку. Реформування бухгалтерського обліку. Правове забезпечення ведення бухгалтерського обліку в Україні.

Державне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» № 996-XIV від 16 липня 1999 року (зі змінами і доповненнями). Організація та ведення бухгалтерського обліку на підприємстві.

Предмет та об'єкти бухгалтерського обліку. Принципи бухгалтерського обліку. Класифікація господарських засобів за їх складом і використанням. Класифікація джерел формування господарських засобів підприємства. Поняття методу бухгалтерського обліку. Методичні прийоми бухгалтерського обліку.

ТЕМА 3. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ БАЛАНС ЯК МЕТОД БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Бухгалтерський баланс як форма фінансової звітності підприємств (установ, організацій) — Форма № 1. Види балансу. Побудова бухгалтерського балансу: актив та пасив бухгалтерського балансу. Характеристика розділів активу та пасиву бухгалтерського балансу. Основна властивість бухгалтерського балансу. Валюта балансу. Вплив господарських операцій підприємства на зміни в його бухгалтерському балансі.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

ТЕМА 4. СИСТЕМА РАХУНКІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА МЕТОД ПОДВІЙНОГО ЗАПИСУ

Поняття бухгалтерських рахунків, їхня будова. Початкове та кінцеве сальдо рахунку. Дебетовий та кредитовий оборот. Активні, пасивні та активно-пасивні рахунки. Класифікація рахунків за економічним змістом, призначенням і структурою. Рахунки синтетичного й аналітичного обліку. Метод подвійного запису. Просте та складне бухгалтерське проведення. План рахунків бухгалтерського обліку. Види і форми облікових реєстрів: бухгалтерські книги, картки. Способи виправлення помилок в облікових реєстрах: коректурний, додаткових записів, «червоного сторно».

ТЕМА 5. ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ЯК СКЛАДОВІ МЕТОДУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Документування як спосіб первинного відображення об'єктів бухгалтерського обліку. Поняття документ і бухгалтерський документ. Класифікація бухгалтерських документів: за місцем складання, за призначенням, за порядком складання, за способом оформлення операцій, за змістом. Вимоги щодо змісту й оформлення бухгалтерських документів. Реквізити первинних документів та бухгалтерського оброблення первинних документів та їх збереження.

Поняття інвентаризації майна і коштів підприємства, порядок її проведення і відображення у бухгалтерському обліку. Види інвентаризації.

Оцінювання та калькуляція — прийоми методу бухгалтерського обліку.

ТЕМА 1

ФІНАНСИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ. РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇХ ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

- 1. Поняття «фінанси». Фінансова система. Фінанси підприємницького сектору. Фінансові ресурси та їх структура.*
- 2. Джерела фінансової інформації. Результати господарсько-фінансової діяльності підприємства. Доходи і видатки підприємства: види, склад, порядок використання.*
- 3. Основи аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств. Методи та прийоми фінансового аналізу.*
- 4. Оцінка фінансового стану підприємств. Показники фінансового стану підприємства та їх розрахунок.*

1. Поняття «фінанси». Фінансова система. Фінанси підприємницького сектору. Фінансові ресурси та їх структура

У щоденному спілкуванні між людьми слова «фінанси» і «гроші» вживаються часто як синоніми, тобто як однозначні поняття. Проте, між ними існує істотна різниця, що свідчить про те, що дані категорії різні як по суті, так і по функціях покладених на них.

Фінанси (від фр. «finance», лат. «financia» — готівка, дохід) — поняття, що означало завершення розрахунків (платежів) в грошових відносинах між населенням і державою. Згодом термін «фінанси» починає використовуватися до всієї сукупності грошових відносин, пов'язаних з системою державних доходів і видатків. Сучасна фінансова наука розглядає фінанси як історичну, економічну та правову категорію.

Історично фінанси нерозривно пов'язані з розвитком держави, напрямків і форм фінансування покладених на неї функцій. Зміна історичних епох змінювала і сутність даної категорії, її економічний та правовий зміст.

Фінанси як економічна категорія — це суспільні економічні відносини, що мають грошовий характер вираження і виникають між економічними суб'єктами в процесі розподілу (перерозподілу) вартості валового суспільного продукту та національного доходу. Результатом даного процесу є утворення цільових фондів грошових коштів суспільного або виробничого призначення. Таким чином,

фінанси — це економічні відносини, що пов'язані із системою утворення та використання фондів грошових коштів на підприємствах, галузях суспільного виробництва, регіонах та економіки в цілому. Очевидно, що до системи фінансових відносин не слід включати відносини з приводу тих грошових коштів, які обслуговують, наприклад, роздрібний товарооборот, оплату побутових, комунальних, транспортних та інших послуг, так само як і акти дарування чи спадщини грошей.

Таким чином ознаками фінансів як економічної категорії є:

- грошовий характер вираження;
- розподільчий (перерозподільний) характер;
- участь у формуванні грошових доходів і накопичень, які приймають форму фондів грошових коштів (централізованих та децентралізованих).

Грошові фонди — це частина грошових коштів, виокремлених з грошового потоку, що мають цільову спрямованість. Наявність в економіці різних рівнів (макро, мікро) визначає різнорівневу структуру фондів та джерел їх утворення. Грошові фонди, що формуються за участю держави (в особі державних органів) називаються централізованими, наприклад, бюджети різних рівнів, позабюджетні фонди. Грошові фонди, що формуються у суб'єктів господарювання називаються децентралізованими, наприклад, статутний фонд, амортизаційний фонд, фонд оплати праці тощо.

Сучасна фінансова наука до системи фінансів відносить банківські, кредитні, податкові та інші відносини, що формують свої цільові грошові потоки в економіці країни. Зв'язок суб'єктів фінансових відносин та їх виду наданий у табл. 1.

Фінанси називають «кровоносною системою» економіки, а також інструментом впливу на економічні та соціальні процеси в країні. У такому розумінні фінанси потребують правового забезпечення, без якого держава не зможе гарантувати виконання тих функцій, що на неї покладає суспільство. Такий підхід визначає фінанси як правову категорію. Правове забезпечення реалізації сутності фінансів (фінансових відносин) має конкретний прояв — прийнятий нормативно правовий акт (Конституція, Бюджетний кодекс, Податковий кодекс, Закони України про бюджети на відповідні роки, Положення стандарти ведення бухгалтерського обліку, Декрети Кабінету міністрів, інструкції Міністерства фінансів та Міністерства статистики тощо).

Сутність фінансів проявляється у реалізації функцій, що вони виконують: регулюючу, розподільчу та контрольную.

Таблиця 1

СУБ'ЄКТИ ТА ВИДИ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН.

Суб'єкт фінансових відносин	Вид фінансових відносин
1. Між державою і підприємством	Платежі до державного бюджету Відрахування до різних фондів державного, регіонального та галузевого рівня Фінансова підтримка державних підприємств і організацій з державного бюджету
2. Між підприємствами	Платіжні зобов'язання постачальників і покупців Штрафні санкції та неустойки за порушення договірної дисципліни Фінансова винагорода за виконання особливих вимог замовника
3. Між підприємством і його структурними підрозділами, між підприємством і його працівниками	Обслуговування господарських зв'язків Матеріальна винагорода працівникам
4. Між державними органами різних рівнів управління	Розподіл диференціальної ренти Фінансування природничо-охоронних заходів тощо Фінансування регіонів, територіально-виробничих комплексів
5. Між державою і кооперативними, приватними підприємствами та організаціями	Система оподаткування, економічні пільги
6. Між державою і організаціями та установами	Бюджетне фінансування, система оподаткування
7. Між державою і населенням	Пенсії, допомоги, стипендії, виплати з суспільних фондів споживання
8. Між державою і населенням	Податки з населення, лотереї, вклади до Ощадного банку, споживчий кредит тощо

Регулююча функція фінансів базується на правовій регламентації грошових відносин у суспільстві. Для забезпечення регулюючої функції застосовується набір фінансових інструментів, передусім податків. З їхньою допомогою держава впливає на різні сторони фінансово-економічного розвитку.

Розподільча функція фінансів проявляється в процесі руху створеного суспільного продукту, валового внутрішнього продукту (ВВП). Тут фінанси відіграють роль інструменту за допомогою якого з вартості створеного сукупного продукту виділяються його

складові: матеріальні витрати, амортизаційні відрахування, чисті інвестиції, національний дохід тощо; проходить його розподіл та перерозподіл між матеріальною та нематеріальною сферами економіки, між галузями суспільного виробництва, регіонами країни, підприємствами та організаціями.

Контрольна функція фінансів нерозривно пов'язана з розподільчою. Це дві сторони одного економічного процесу. За допомогою фінансів встановлюється контроль за пропорціями в розподілі та ефективному використанні матеріальних, трудових і фінансових ресурсів як в цілому по країні, так і на кожному підприємстві. Ця функція реалізується через систему показників прибутку, рентабельності, собівартості, витрат обігу тощо. Інструментом її реалізації виступає фінансова інформація закладена у відповідних носіях — формах звітності (бухгалтерської, статистичної, оперативної). На її основі приймаються рішення про усунення виявлених недоліків та зловживань.

Розподіл і перерозподіл вартості за допомогою фінансів супроводжується рухом грошових коштів, які приймають специфічну форму фінансових ресурсів та виступають матеріальними носіями фінансових відносин. Таким чином, поняття «фінанси» і «фінансові ресурси» категорії не тотожні. Фінансові ресурси є матеріальним наповненням фінансів (фінансових відносин).

Джерела фінансових ресурсів поділяються на:

— джерела, які діють на макрорівні (ВВП, доходи від зовнішньоекономічної діяльності, національне багатство, залучені ресурси тощо);

— джерела, які діють на мікрорівні (власні фінансові ресурси господарюючих суб'єктів, кошти підприємств, що прирівняні до власних, залучені кошти та інші).

Основними видами фінансових ресурсів на макрорівні виступають: кредити МВФ та інших міжнародних фінансових організацій, внутрішні кредити НБУ, податки, внески у позабюджетні фонди та інші.

Основними видами фінансових ресурсів на мікрорівні виступають: прибуток, амортизація, кредитні інвестиції, страхові відшкодування, виручка від реалізації майна, пайові та інші внески членів товариств і кооперативів, доходи від продажу власних цінних паперів, бюджетні субсидії та інші.

Сукупність усіх складових фінансових відносин на усіх рівнях економічної системи країни визначається терміном «фінансова система».

Фінансова система

Фінансову систему розглядають за внутрішньою будовою та організаційною структурою. За внутрішньою будовою фінансова сис-

тема являє собою сукупність відносно відособлених взаємозв'язаних сфер і ланок фінансових відносин, які відображають специфічні норми й методи розподілу і перерозподілу ВВП. За організаційною структурою фінансова система є сукупністю фінансових органів та інститутів, які керують грошовими потоками.

Внутрішня будова фінансової системи.

Виділення складових елементів внутрішньої будови фінансової системи проводиться за ознакою каналів руху грошових потоків і місця концентрації фінансових ресурсів. Концентрація фінансових ресурсів проводиться у відповідних грошових фондах, які можуть виступати ознакою виділення окремих ланок фінансової системи.

Внутрішня структура фінансової системи відображає об'єктивну сукупність фінансових відносин і є загальною для всіх країн. Вона складається зі сфер і ланок. Сфера характеризує узагальнену за певною ознакою сукупність фінансових відносин. В основу виділення сфер фінансова наука рекомендує покласти рівень економічної системи.

Виділяється чотири сфери фінансових відносин:

- рівень мікроекономіки — фінанси суб'єктів господарювання;
- рівень макроекономіки — державні фінанси;
- рівень світового господарства — міжнародні фінанси;
- узагальнюючий рівень — фінансовий ринок.

Ланка показує відособлену частину фінансових відносин. Її виділення проводиться за ознакою наявності або відособленого фонду фінансових ресурсів або специфічних форм і методів фінансових відносин.

Сфера фінансів суб'єктів господарювання не поділяється на окремі ланки, оскільки вони мають загальні принципи організації й методи ведення фінансової діяльності. Існують певні особливості пов'язані із формою власності чи галузевою специфікою. Однак, вони не настільки суттєві щоб на їх підставі виділяти окремі ланки. Ці особливості впливають на організацію фінансових відносин, але не змінюють їх суті.

Сфера державних фінансів характеризує фінансову діяльність держави. Вона включає такі ланки: бюджет держави; державний кредит; фонди цільового призначення; фінанси державного сектора.

Сфера міжнародних фінансів відображає обмінні та перерозподільні відносини на світовому рівні і включає три напрямки: міжнародні розрахунки; фінанси міжнародних політичних, економічних, гуманітарних організацій; міжнародні фінансові інститути.

Сфера фінансового ринку охоплює кругообіг фінансових ресурсів як специфічного товару. Фінансовий ринок поділяється на ринок грошей і капіталів.

Відособленою ланкою фінансової системи виступає страхування, яке не належить до конкретної сфери.

Внутрішню структуру фінансової системи подано на схемі 1.

Схема 1. Внутрішня будова фінансової системи

Організаційна структура фінансової системи.

Організаційна структура фінансової системи характеризується сукупністю фінансових органів та інститутів, які відображають систему управління фінансами.

Організаційний склад фінансової системи України складають (див. схему 2)

- органи управління;
- фінансові інститути.

1. Органи управління:	2. Фінансові інститути:
Міністерство фінансів; Державна податкова адміністрація; Контрольно-ревізійна служба; Казначейство; Пенсійний фонд; Рахункова палата; Аудиторська палата; Комітет із нагляду за страховою діяльністю.	Національний банк; Комерційні банки; Небанківські кредитні установи; Страхові компанії; Міжбанківська валютна біржа; Фондова біржа; Фінансові посередники на ринку цінних паперів.

Схема 2. Організаційний склад фінансової системи України

Принципи побудови фінансової системи:

Єдність, яка обумовлена єдиною економічною і політичною основою суспільства, єдиною фінансовою політикою, що реалізується в життя через фінансову систему.

Функціональне призначення ланок, яке виражається в тому, що в кожній із них вирішуються свої завдання специфічними методами, існують відповідні фонди грошових коштів, апарат управління.

Державним фінансам притаманні крім того, принципи демократичного централізму, які яскраво проявляються в побудові державних фінансових органів, а також бюджетної системи.

Фінанси підприємницького сектору

Фінанси підприємств як складова частина фінансової системи займає визначальне місце у структурі фінансових відносин суспільства. Вони функціонують у сфері суспільного виробництва, де створюється валовий внутрішній продукт (ВВП), матеріальні і нематеріальні блага, національний дохід — основні джерела фінансових ресурсів. Саме підприємство (фірма) як основна ланка економічної системи продукує товари, роботи, послуги населенню, підприємствам, державі.

Фінанси підприємств або суб'єктів господарювання це — сукупність взаємопов'язаних фінансових ланок, що взаємодіють між собою у процесі господарської діяльності у зв'язку, із створенням та використанням грошових фондів, у т.ч. прибутку.

Фінанси підприємств — це сукупність економічних відносин з приводу руху грошових потоків у процесі формування, розподілу і використання грошових фондів підприємств, що забезпечують відтворення виробничо-господарської діяльності, взаємодію з іншими суб'єктами господарювання, а також з іншими сферами фінансової системи.

Фінанси підприємств — система грошових фондів що забезпечують процес виробництва, відтворення в рамках даного підприємства та сукупність форм і методів їх утворення та витрачання.

Фінанси підприємницького сектору включають (див. схему 3)

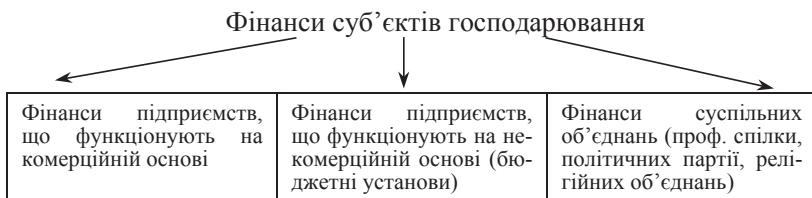

Схема 3. Фінанси підприємницького сектору

Фінансові ресурси господарюючих суб'єктів представляють собою грошові кошти (власні і запозичені), що знаходяться у їх розпорядженні і направляються на цілі пов'язані з розвитком виробництва, підтримкою об'єктів невиробничої сфери, споживанням та інші цілі.

Частиною фінансових ресурсів підприємств є інвестиції в господарську діяльність з метою отримання прибутку.

Фінансові ресурси підприємств зосереджені як у відповідних фондах так і поза ними (запозичені) або нефондові.

Матеріальною основою діяльності підприємств є наступні фонди.

Уставний (статутний) фонд — сума внесків засновників підприємств яка призначена для забезпечення його життєдіяльності. Величина уставного фонду є фіксованою (визначеною у документах) і не може змінюватися довільно. Внеском в уставний фонд можуть бути як матеріальні (виробничі приміщення, обладнання, транспортні засоби) так і нематеріальні (права користування землею та іншими природними ресурсами, інтелектуальна власність) господарські засоби, а також фінансові інструменти (грошові кошти в національній та іноземній валюті, цінні папери) тощо.

Основні фонди (капітал) — засоби праці, що використовується у господарському процесі багаторазово не змінюючи своєї первісної натуральної форми та розмірів і переносять свою вартість на вартість готової продукції поступово, шляхом амортизаційних відрахувань.

При віднесенні фондів до основних, згідно чинного законодавства України, встановлюється вартісна межа і межа за часом використання — більше одного року використання.

Амортизаційний фонд — грошова сума, що відповідає величині зносу основних фондів. Накопичення цих коштів відбувається в результаті амортизації. Амортизаційні відрахування — це певні суми, які регулярно відраховуються на витрати виробництва, відповідно до величини фізичного чи морального зношення. Сума амортизаційних відрахувань від вартості основних засобів має по-

крити витрати підприємства на придбання, поліпшення (реконструкцію і модернізацію) основних засобів.

Оборотні фонди (капітал) — грошові кошти, що авансуються на придбання сировини, матеріалів, паливо, тару та інше. Для формування оборотних коштів підприємство використовує як власні так і позичені кошти. Оборотні фонди (капітал) — це частина засобів виробництва, яка повністю споживається в кожному технологічному циклі при виготовленні продукції, змінює або втрачає свою первинну натуральну форму і повністю переносить свою вартість на вартість продукції, що виготовляється. До оборотного капіталу відносять: запаси сировини, основних і допоміжних матеріалів, паливо, тару, малоцінні інструменти, незавершене виробництво та інше.

Як правило, свої мінімальні потреби підприємство покриває за рахунок власних джерел фінансування (статутного фонду, резервного фонду, прибутку). Але в сучасних умовах покрити свої потреби лише за рахунок власних джерел практично неможливо. Крім того, у багатьох випадках це і економічно недоцільно, оскільки знижує можливість підприємства щодо фінансування власних витрат і збільшує ризик виникнення фінансової нестабільності в діяльності підприємства.

Додатковими джерелами фінансування діяльності підприємства є — отримані кредити та кошти мобілізовані на фінансовому ринку.

Для підприємства найбільш простим способом залучення додаткових коштів є банківський кредит.

Банківський кредит надається суб'єктам господарювання всіх форм власності в тимчасове користування на умовах, передбачених кредитним договором. Основними з них є забезпеченість, повернення, строковість, платність і цільова спрямованість.

Призначення банківського кредиту — пов'язане з необхідністю забезпечення безперервного процесу відтворення, фінансування витрат, з придбання основних і поточних господарських засобів, із сезонними потребами підприємства, тимчасовим збільшенням виробничих запасів, із виникненням (збільшенням) дебіторської заборгованості, податковими платежами та іншими зобов'язаннями. Кредити банку дають змогу органічно пов'язати всі джерела виробничо-господарської діяльності підприємства і, за умови розумних меж, позитивно впливають на результати його діяльності.

Кредити, що їх можуть отримати підприємства класифікуються за такими ознаками:

— за кредиторами (банки, спеціалізовані кредитно-фінансові інститути);

— за видами (банківський, комерційний, державний, лізинговий);

- за формами (товарний, грошовий);
- за метою використання (спрямовані на фінансування оборотних коштів, основних засобів);
- за терміном надання (короткострокові, середньострокові, довгострокові);
- за забезпеченням (забезпечені: нерухомістю, цінними паперами, товарно-матеріальними цінностями, дебіторською заборгованістю, правами підприємств на інтелектуальну власність та іншим забезпеченням; та бланкові. Останні отримують тільки фінансово стійкі підприємства на короткі терміни (1-10 днів);
- за порядком надання (прямі, консорціальні, позики участі).

Надання прямих позик передбачає кредитування підприємства безпосередньо одним кредитором.

Консорціальні позики передбачають декількох кредиторів при необхідності обсягу коштів, що не може надати один кредитор.

В позиці участі банки передають (переуступають) частину позики іншим кредиторам.

На сьогодні найпоширенішим видом кредиту є банківський. За такого кредитування підприємство виступає тільки в ролі позичальника.

Кредитні взаємовідносини регламентуються кредитними договорами, що укладаються між кредитором і позичальником (підприємством) тільки в письмовій формі, визначають взаємні зобов'язання та відповідальність сторін. Умови договору не можуть змінюватися в односторонньому порядку.

Структура джерел формування фінансових ресурсів має важливе значення в діяльності сучасного підприємства. Співвідношення власних і залучених коштів важливий показник діяльності підприємства, що свідчить або про фінансову стабільність, стійкість, платоспроможність та незалежність підприємства, або сигналізує про можливі ускладнення і навіть банкрутство. Тому в кожному окремому випадку дане питання — предмет окремого аналізу для планово-фінансового відділу підприємства та бухгалтерії.

2. Джерела фінансової інформації. Результати господарсько-фінансової діяльності підприємства. Доходи і видатки підприємства: види, склад, порядок використання

Нові умови господарювання та активні інтеграційні процеси в європейську і світову системи господарювання поставили перед Україною питання уніфікації національних принципів обліку від-

повідно до міжнародних стандартів. Кабінет Міністрів України затвердив Програму реформування бухгалтерського обліку, що передбачала перехід суб'єктів господарювання України на ведення обліку згідно з Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку адаптованими до Міжнародних стандартів (МСБО). 16 липня 1999 року прийнято Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». Даний Закон визначає правові засади регулювання, організації і ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності на українських підприємствах. (Див. додатки). Протягом 1999—2002 рр. в Україні сформовано нову нормативну базу ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності — розроблено і затверджено низку Положень (стандартів) бухгалтерського обліку (П(С)БО), а саме: ПБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», ПБО 2 «Баланс», ПБО 3 «Звіт про фінансові результати», ПБО 4 «Звіт про рух грошових коштів», ПБО 5 «Звіт про власний капітал», ПБО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах», ПБО 7 «Основні засоби», ПБО 8 «Нематеріальні активи», ПБО 9 «Запаси», ПБО 10 «Дебіторська заборгованість», ПБО 11 «Зобов'язання», ПБО 12 «Фінансові інвестиції», ПБО 13 «Фінансові інструменти», ПБО 14 «Оренда», ПБО 15 «Дохід», ПБО 16 «Витрати», ПБО 17 «Податок на прибуток», ПБО 18 «Будівельні контракти», ПБО 19 «Об'єднання підприємств», ПБО 20 «Консолідована бухгалтерська звітність», ПБО 21 «Вплив змін валютних курсів», ПБО 22 «Вплив інформації», ПБО 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін», ПБО 24 «Прибуток на акції», ПБО 25 «Фінансовий звіт суб'єктів малого підприємництва

З 1 січня 2000 року відповідно до вимог Положень (стандартів) бухгалтерського обліку (П(С)БО) на підприємствах України незалежно від форм власності (крім банків і бюджетних установ) запроваджені і нові форми фінансової (бухгалтерської) звітності, що відповідають міжнародним стандартам. Так, Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» розділ IУ, ст. 11, п. 2 передбачено такі форми фінансової (бухгалтерської) звітності:

Форма 1 «Баланс» — звіт про фінансовий стан, що відображає наявні у підприємства господарські засоби (активи), зобов'язання, власний капітал підприємства на встановлену дату.

Форма 2 «Звіт про фінансові результати», що містить дані про доходи, витрати і фінансові результати діяльності підприємства за звітний та попередній періоди.

Форма 3 «Звіт про рух грошових коштів», що відображає надходження та витрачання коштів у звітному періоді за операційним, інвестиційним та фінансовим напрямками діяльності підприємства.

Форма 4 «Звіт про власний капітал», що відбиває зміни у складі власного капіталу протягом звітного періоду.

«Примітки до звітів» — сукупність показників і пояснень, які забезпечують деталізацію та обґрунтованість статей фінансових звітів та розкривають іншу інформацію про господарсько-фінансову діяльність підприємства «.

Визначені документи та форми звітності є надійним, постійним джерелом фінансової інформації для її користувачів.

П(С)БО 1 визначає фінансову звітність як бухгалтерську, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період.

За даними фінансової звітності розраховуються сукупність економічних аналітичних показників і на їх основі — приймаються рішення як стратегічного так і тактичного характеру в діяльності будь — якого підприємства.

Економічний показник — це кількісна і якісна характеристика явища або процесу їхнього результату. Система економічних показників групується за такими ознаками:

1. За властивістю відображуваних явищ і процесів економічні показники поділяються на кількісні та якісні. *Кількісні показники* відображають розміри аналізованих показників та зміни в них (обсяг реалізації, виручка та інші). *Якісні показники* — істотні особливості і властивості окремих об'єктів, сторін і в цілому результатів фінансово-господарської діяльності (прибуток, собівартість та інші).

2. За ступенем застосування економічні показники поділяються на загальні та специфічні. *Загальні* — характерні для всіх галузей економіки, *специфічні* використовуються в окремих галузях.

3. За способом розрахунку економічні показники поділяють на абсолютні та відносні. *Абсолютні* показники — це вартісні, натуральні, трудові або умовні вимірники. *Відносні* — це відношення одного показника до іншого (коефіцієнти, індекси, відсотки та інші).

4. За способом утворення економічні показники поділяють на первинні, похідні та синтетичні. *Первинні* показники формуються безпосередньо за даними обліку, планової інформації. *Похідні* — розраховуються на основі первинних документів. *Синтетичні* або інтегральні дають узагальнену характеристику складних економічних явищ (дохід, прибуток, собівартість, витрати та інші).

Мета діяльності підприємства в умовах ринкового господарства — максимізація прибутку. Вирішенню цієї стратегічної мети підпорядкована вся господарсько-фінансова діяльність підприємства. Водночас, прибуток — це підсумковий результат діяльності підприємства. На його формування впливає ряд факторів як зовнішніх так і внутрішніх. З точки зору завдань теми, ми запинимось на

факторі: законодавчо встановлений порядок та методи обчислення доходів та витрат.

З проведенням реформування бухгалтерського обліку і фінансової звітності в Україні з 2000 року відповідно до міжнародних стандартів відбулися зміни в методиці визначення прибутку підприємства (форма 2 «Звіт про фінансові результати»). Облік і визначення фінансових результатів — прибутку (збитку) здійснюється за видами діяльності, а саме: звичайна, в т.ч. операційна, та інша звичайна діяльність та діяльність, пов'язана з виникненням надзвичайних подій. До операційної діяльності відносять основну та іншу операційну діяльність.

Операційна діяльність — основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, що не є інвестиційними або фінансовими.

Звичайна діяльність — будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що забезпечують або виникають внаслідок її проведення.

Основна діяльність — операції з виробництва і реалізації продукції (виготовлення товарів, виконання робіт, надання послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечує основну частку його доходу.

Фінансова діяльність — діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства, наприклад, купівля цінних паперів інших акціонерних товариств.

Згідно з П(С)БО 3 та П(С)БО 15 грошові надходження підприємств включають.

Доходи від звичайної діяльності:

А) дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Виручка від реалізації надходить підприємству, як правило, за оптовими цінами. На поточний рахунок у банку або готівкою надходять кошти які покривають насамперед усі операційні витрати (витрати пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції). Крім того, виручка містить так звані непрямі податки (податок на додану вартість, акцизний податок), які в повному обсязі перераховуються до державного бюджету, а також прибуток;

Б) інші операційні доходи, які не пов'язані з реалізацією продукції, а саме дохід від операційної оренди активів, дохід від курсових різниць, дохід від реалізації оборотних активів (крім фінансових інвестицій), відшкодування раніш списаних активів та інші;

В) фінансові доходи (від спільної діяльності, фінансових інвестицій в асоційовані і дочірні або сумісні підприємства, одержані дивіденди, одержані відсотки за облігаціями, роялті, реалізації фінансових інвестицій, не операційних курсових різниць, безоплатно

отриманих оборотних активів), а також інших фінансових інвестицій;

Г) інші доходи (доходи від іншої операційної діяльності, доходи від іншої звичайної діяльності, доходи від надзвичайних подій, відшкодування збитків від надзвичайних подій, інші надзвичайні доходи.

Прибуток як підсумковий результат діяльності підприємства

Природа прибутку, механізм його створення і розподілу завжди привертала увагу провідних учених. З розвитком економічної науки визначення поняття «прибуток» постійно ускладнювалось. Єдине, що залишалось незмінним і з чим погоджувались усі дослідники, — це те, що прибуток є різницею, відхиленням, залишком.

Як найбільш узагальнюючий показник фінансових результатів господарської діяльності, аналіз прибутку проводиться як на рівні окремого підприємства, так і економіки в цілому. Кожному рівню відповідає свій вид звітності, своя мета. Так, рівень підприємства дає змогу розглянути процес утворення прибутку, а макрорівень — показати місце прибутку в національному доході держави.

Першочергове значення для отримання прибутку має реалізація вироблених товарів і послуг, що дає можливість відшкодувати витрачені кошти й отримати певну суму понад витрачене. Затримка в реалізації призводить до порушення нормального циклу виробництва, а затяжний її характер може спричинити економічну кризу перевиробництва.

Прибуток не є сталою величиною, його розмір зумовлено багатьма чинниками. На величину прибутку впливають як зовнішні, так і внутрішні фактори:

До зовнішніх слід насамперед віднести:

- стан товарного ринку та ринкової кон'юнктури;
- коливання попиту та пропозиції;
- зміна еластичності попиту;
- рух цін на ринку;
- стан конкурентного середовища;
- рівень державного регулювання тощо.

До факторів внутрішнього характеру відносять:

- кількістю залучених коштів (що більше коштів вкладено у виробництво, то більші обсяги виробництва і більший прибуток);
- співвідношенням прибутку і витрат (прибутковістю капіталовкладень);

— рівень технічного розвитку виробництва та його технологічні особливості (скорочення витрат на виробництво збільшує частку прибутку в ціні);

— швидкість обороту капіталу (прискорення обороту капіталу навіть за фіксованих капіталовкладень сприяє збільшенню обсягів виробництва і прибутку);

— конкурентоспроможність товарів, що виробляються;

— доля ринку конкретного підприємства;

— стратегія та політика ціноутворення на підприємстві;

— асортиментна стратегія тощо.

У конкурентній економіці прибуток виконує ряд функцій:

- Розвитку виробництва, оскільки частина прибутку знову вкладається в розширення та становлення виробництва, підготовку і перепідготовку кадрів, преміювання працівників тощо;

- Стимулу виробництва, оскільки прибуток спонукає підприємця до пошуку нових, нетрадиційних рішень у виробництві та реалізації продукції;

- Орієнтира доцільного розподілу ресурсів, оскільки прибуток показує, яку галузь слід розвивати, а яку — скорочувати як неконкурентоспроможну.

Прибуток у загальному вигляді — це грошовий вираз вартості реалізованого чистого доходу. Іншими словами, це частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу, комерційну та іншу діяльність підприємства. Відповідно до П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати», прибуток — це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати. В практичній діяльності українських підприємств (відповідно до вимог ведення бухгалтерського обліку та звітності) використовують такі значення прибутку:

— валовий прибуток (прибуток розрахований як різниця між чистим доходом (виручка без ПДВ та Акцизного податку) та собівартістю реалізованої продукції);

— прибуток від операційної (основної) діяльності (визначається як різниця між сумою валового прибутку та інших операційних доходів та адміністративними витратами, витратами на збут продукції та іншими операційними витратами);

— прибуток від звичайної діяльності до оподаткування (визначається як сума прибутку від операційної діяльності, доходів від участі у капіталі, фінансових доходів та інших доходів за вирахуванням фінансових витрат, витрат від участі у капіталі та інших витрат);

— загальний прибуток або бухгалтерський (сума прибутку від звичайної діяльності, скоригована на суму надзвичайних доходів та витрат).

Загальний прибуток, який отриманий за результатами усіх видів господарської діяльності підприємства підлягає розподілу.

Розподіл і використання прибутку

Функціонування підприємств на засадах комерційного розрахунку призводить до того, що прибуток виступає в якості не тільки головного результату фінансово-господарської діяльності, а й джерела задоволення різноманітних потреб як самого підприємства, так і суспільства в цілому. Прибуток — важливе джерело розширення виробництва та забезпечення інших внутрішньогосподарських потреб.

Постійно зростає роль прибутку у формуванні бюджетних, позабюджетних і благодійних фондів.

В умовах ринку, коли прибуток визнається метою діяльності підприємства, важливим завданням стає розробка економічно обґрунтованої системи його розподілу. Головна вимога зводиться до того, щоб в системі розподілу прибутку органічно поєднувалися інтереси суб'єктів господарювання, суспільства в цілому і конкретних працівників. Реалізація цієї вимоги обумовлюються основними принципами розподілу прибутку:

- першочергове виконання фінансових зобов'язань перед суспільством в цілому (в особі держави);
- максимальне забезпечення за рахунок прибутку потреб розширеного відтворення;
- використання прибутку на матеріальне стимулювання працюючих та на соціально-культурні потреби.

Господарським Кодексом України встановлено, що кожен суб'єкт господарювання має право самостійно розпоряджатися прибутком у відповідності до законодавства, укладеними договорами і статутом підприємства. Єдине, чим держава регламентує дії підприємства — це податки з супутніми їм пільгами і санкціями.

Податок являє собою форму примусового відчуження результатів діяльності суб'єктів, які реалізують свій податковий обов'язок, що на підставі закону (або акта органу місцевого самоврядування) вноситься до бюджету відповідного рівня і виступає як обов'язковий, безумовний, нецільовий, безоплатний, безповоротний грошовий платіж. Держава встановлює послідовність сплати податків та зборів господарюючим суб'єктам: спочатку сплачуються непрямі податки (податок на додану вартість, акцизний пода-

ток); потім — майнові податки (плата за землю, податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки, збір за першу реєстрацію транспортного засобу та інші) і мита, і нарешті — інші податки, головним серед яких є податок на прибуток. Після обов'язкових розрахунків з державою (бюджетом) у підприємства залишається частина прибутку, що за звичай, називають чистим прибутком. Останній є власністю підприємства і використовується за такими напрямками: виплата дивідендів, поповнення статутного та резервного фондів, інші цілі.

При розподілі прибутку та визначені напрямів його використання, перш за все враховується ринкова кон'юнктура, яка може диктувати необхідність істотного розширення і відновлення виробничого потенціалу підприємства. У відповідності з цим визначаються масштаби відрахувань від прибутку у фонди виробничого розвитку, ресурси яких призначені для фінансування капітальних вкладень, збільшення оборотних коштів, забезпечення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, впровадження нових технологій, переходу на прогресивні методи праці і т.д. Частина прибутку використовується на сплату відсотків за кредитними інвестиціями.

Важливе місце в системі розподілу прибутку займають сьогодні ті напрямки його використання, які пов'язані з формуванням заохочувальних фондів, призначених для стимулювання кращих результатів роботи трудових колективів. Ця частина прибутку використовується для преміювання робітників і службовців, виплати різних винагород, надання одноразової допомоги і т. п.

Частина прибутку відраховується на благодійні цілі, йде на підтримку колективів, організацію виставок і т. п. Отже, **прибуток підприємства** — це основний фактор його економічного та соціального розвитку.

Практика діяльності підприємств в умовах жорсткої конкуренції в країнах розвинутої ринкової економіки виробила свої, відмінні від вітчизняних, (нетрадиційні) підходи до визначення результатів діяльності підприємств та їх аналітичного використання.

З точки зору західної економічної науки існує два підходи до визначення результату діяльності підприємства **економічний та бухгалтерський підхід**.

Економічний підхід до аналізу прибутку пов'язаний з можливістю отримувати фірмою альтернативний (неявний) прибуток. Мета такого аналізу — виявити доцільність подальших капіталовкладень (інвестицій) в дане підприємство та у разі необхідності, забезпечити перепрофілювання виробництва.

До економічних показників даного напрямку відносять: **нормальний прибуток, економічний прибуток**.

Введення в науковий оборот показників *нормального і економічного прибутку* надає можливість для підприємства визначати ефективність своєї діяльності не тільки відносно стратегічних конкурентів, а й відносно всіх інших суб'єктів господарської діяльності та економіки загалом.

Нормальний прибуток — це мінімальний дохід, що робить перебування підприємця у певній галузі, у певному виробництві економічно доцільним. Він має відшкодувати витрати нервової та розумової енергії для виконання підприємницьких функцій, тобто винагородити особистий ресурс здатності до підприємництва, а також відшкодувати винагороду у формі заробітної плати та процента на вкладений капітал. Фактично, нормальний прибуток — це неявні, альтернативні витрати підприємства.

Під **нормальним прибутком** (або альтернативною вартістю капіталу) розуміють мінімальну плату (дохід), якою мають винагороджувати за підприємницькі здібності, щоб стимулювати їх використання у практичній діяльності конкретного підприємства. Він можливий у ситуації, коли загальна виручка (дохід) підприємця дорівнює загальним витратам підприємства, обчисленим з урахуванням втрачених можливостей для всіх використовуваних ресурсів. Таким чином, нормальний прибуток втримує підприємця у полі його діяльності та забезпечує раціональне прийняття фінансово-господарських рішень. Так, інвестування підприємця у виробництво будуть доцільними тільки у випадку, коли величина нормального прибутку буде менше або дорівнювати значенню чистого прибутку.

Значення нормального прибутку є вирішальним критерієм у визначенні реальної прибутковості підприємства, фірми, оскільки визначає величину економічного прибутку.

Економічний прибуток — є різницею між сукупними доходами і сукупними економічними витратами, що включають альтернативні витрати розподілу капіталу власника за певний період.

Економічний прибуток не включається у витрати, оскільки — це дохід отриманий зверх нормального прибутку, необхідного для збереження зацікавленості підприємця у обраній сфері діяльності.

Саме економічний, а не бухгалтерський прибуток є критерієм оцінки діяльності фірми в умовах конкуренції.

Чим вищий економічний прибуток, тим ефективніше розпоряджається фірма (підприємство) своїми обмеженими ресурсами.

Таким чином, економічний прибуток відрізняється від бухгалтерського на величину нормального прибутку.

Величина економічного прибутку може приймати позитивне значення (у разі, коли бухгалтерський прибуток перевищує норма-

льний), від'ємне значення (у разі, коли бухгалтерський прибуток менший за нормальний) та нульове (у разі рівності бухгалтерського та нормального прибутку).

Позитивне значення економічного прибутку свідчить на користь обраного напрямку розвитку фірми (підприємства), рентабельності вкладеного капіталу, перспективності інвестицій, тощо.

Від'ємне значення — сигналізує про необхідність скорочення виробництва та інвестицій, зміні напрямку діяльності або навіть закритті. По суті така ситуація означає, що фірма розбазарює ресурси та нехтує метою максимізації прибутку. Таке явище для раціонального суб'єкта ринкової економіки неможливе.

Нульовий економічний прибуток свідчить про рівність величин нормального та бухгалтерського, а це означає, що альтернативне застосування ресурсів не принесе фірмі більше прибутку, а ніж вона отримує.

Джерело економічного прибутку економісти пояснюють по різному. Головним чином пояснення зводяться до того, що деякі підприємці, діючи у динамічній і невизначеній економічній ситуації, можуть використати її на свою користь. Це можливо або при успішних інноваціях (капіталовкладеннях у нові технології), або при тимчасовому захопленні монопольних позицій у галузі. Зрозуміло, що перевищення (надлишок) над нормальним прибутком здобувається підприємцем нелегко і ґрунтується на правильній оцінці результатів своєї фінансово-господарської діяльності, раціональному та своєчасному прийнятті ефективних управлінських рішень, пошуку резервів збільшення прибутковості, рентабельності та платоспроможності підприємства.

Бухгалтерський підхід спирається на показники реально отриманих результатів, підтверджених бухгалтерською (фінансовою) звітністю підприємства та визначених відповідно вимог законодавства. Це вже визначені показники валового та чистого прибутку.

Витрати підприємства. Показники витрат

Величина прибутку, як було визначено, залежить від багатьох факторів. Основний вплив на величину прибутку спричиняють витрати підприємства на виготовлення та реалізацію продукції.

Витрати — це сукупність переданих у грошовій формі витрачань підприємства, пов'язаних з виробництвом продукції, наданням послуг, виконанням робіт та їх реалізацію. Основну частину витрат підприємства становлять виплати на користь власників ресурсів залучених до виробництва (матеріальний, трудових, фінансових).

Діяльність підприємства неможлива без відповідних витрат. Найбільш загальний їх поділ передбачає наступні напрямки витрачань:

1. Витрати, пов'язані з основною діяльністю підприємства (операційні витрати). Це витрати на виробництво і реалізацію продукції, так звані поточні витрати, які підприємство відшкодовує за рахунок виручки від реалізації товарів, робіт, послуг.

2. Витрати, пов'язані з інвестиційною діяльністю (на розширення та оновлення виробництва). До таких витрат слід віднести: одноразові витрати на просте та розширене відтворення основних фондів; приріст оборотних коштів та формування додаткової робочої сили для нового виробництва. Джерелами фінансування таких витрат є амортизаційні відрахування, прибуток, емісія цінних паперів, кредитні ресурси тощо.

3. Витрати на соціальний розвиток. Такі витрати не пов'язані безпосередньо з виробництвом та реалізацією продукції і залежать від рішень власників та величини прибутку.

Світова практика групування витрат, як і прибутку, має свою специфіку. Так, в аналізі своєї діяльності підприємство, фірма в загальній класифікації витрат поділяє їх на витрати для підприємця та економічні витрати.

Витрати підприємця — це витрати на користь постачальників ресурсів. Це так звані явні витрати, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції. Їх підрахунок здійснюється на основі підтверджених даних бухгалтерського обліку.

Явні витрати — це бухгалтерські витрати, що впливають на реальні результати діяльності підприємства, фірми і безпосередньо впливають на величину валового (бухгалтерського) та чистого прибутку.

Економічні (неявні) витрати це — витрати втрачених можливостей або

альтернативні витрати. По суті це ті доходи, від яких підприємство відмовилось при виборі варіанту більш ефективного використання ресурсів, що йому належать. До таких витрат відносять: процент на власний капітал, орендна плата за приміщення, плата за менеджерську роботу власника підприємства тощо. Витрати втрачених можливостей дозволяють вибрати з усіх можливих варіантів використання власних ресурсів найбільш ефективний. В умовах ринкової економіки неявні витрати визначають значення економічного прибутку і перспективи діяльності підприємства на обраному напрямку.

Вибір діяльності це насамперед вибір капіталовкладень. Подальші управлінські рішення пов'язані з вибором оптимального обсягу продукції, що забезпечує підприємству максимальний прибуток.

У практиці вітчизняних підприємств при підрахунку витрат віддають перевагу показнику собівартості продукції.

Собівартість — це синтетичний показник, який характеризує витрати підприємства на виробництво та реалізацію продукції. Дане визначення включає такі важливі положення:

— собівартість відображає скільки і яких ресурсів було використано при виробництві продукції та її реалізації;

— величина використаних ресурсів має грошовий характер вираження;

— визначення собівартості завжди пов'язане з конкретними цілями і завданнями (виробництво, функціонування відділу, цеху, виріб тощо).

Залежно від функціонального призначення розрізняють: *оптимальну, рахункову (нормативну), фактичну, середню, виробничу, комерційну собівартість*.

Оптимальна собівартість. Установлюється за ідеальних умов виробництва. Визначити її можливо, але дотримуватися практично ні. Тому її величину завжди буде меншою за фактичну.

Рахункова собівартість відображає затрати, що очікуються у періоді підготовки виробництва того, чи іншого товару (послуги). При визначенні такої собівартості виходять з існуючого на час розрахунку рівня затрат.

Фактична собівартість — відображає дійсний рівень затрат, що склався за підсумковий період. Цей вид собівартості включає всі витрати включаючи (штрафи, пені, неустойки, збитки від стихійного лиха, скасування замовлень, тощо) і використовується для пошуку шляхів зниження витрат.

Виробнича складається із затрат на виготовлення товару і затрат на оплату праці управлінського, допоміжного персоналу, утримання офісів, тощо.

Середня — це довідкова собівартість, яка базується на попередніх результатах визначення собівартості і не відображає фактичних витрат.

Комерційна — включає виробничу собівартість та затрати, пов'язані з реалізацією товару.

Побудова обліку витрат на виробництво продукції підприємств здійснюється згідно вимог Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»; П(С)БО 3; П(С)БО 16; типовими положеннями з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції за видами діяльності, галузевими інструкціями та методичними рекомендаціями відповідно до особливостей організації виробництва.

На підприємствах собівартість розглядається у двох площинах:

- А) за елементами витрат;
- Б) за статтями калькуляції.

Структура собівартості за елементами витрат характеризує загальний економічний стан підприємства, висвітлює джерела перевитрат або економії, а також виявляє загальні потреби підприємства у матеріальних, трудових, фінансових ресурсах для їх подальшого збалансування з усіма розділами виробничої програми. Структура собівартості за елементами витрат визначається у розрахунку на плановий обсяг виробництва. Розрізняють такі елементи: матеріальні витрати, затрати на оплату праці, відрядження на соціальні заходи, амортизація тощо. Групування витрат за елементами дає можливість сформулювати кошторис витрат на виробництво та визначити структуру собівартості на підприємстві. На кожному підприємстві, у кожній галузі складається своє співвідношення між елементами витрат. Тому з точки зору підрахунку собівартості розрізняють: трудоємні, матеріалоємні, енергоємні, фондоемні та змішані галузі (підприємства).

Групування витрат за калькуляційними статтями використовується при калькулюванні різних об'єктів (продукції, робіт, послуг) і здійснюється відповідно до чинних типових положень з калькулювання собівартості продукції, які затверджуються урядом. Об'єкт калькулювання — це та продукція чи роботи, собівартість яких обчислюється. До об'єктів калькулювання належать: основна, допоміжна продукція (інструменти, енергія, запчастини та інше), послуги та роботи. Головним об'єктом калькуляції є готова продукція призначена на продаж. Калькулювання іншої продукції має допоміжне значення. Для кожного об'єкту калькулювання обирається калькуляційна одиниця (штук, маса, площа, об'єм тощо).

У світовій практиці господарювання застосовуються різні методи калькулювання. Найчастіше використовується калькулювання за повними та неповними витратами.

Метод калькулювання за повними витратами передбачає, що всі види витрат на виробництво і реалізацію включаються у собівартість. Такий метод є традиційним для вітчизняних підприємств.

Європейські країни найчастіше застосовують метод калькулювання за неповними витратами. Класичним методом калькулювання за неповними витратами є метод «direct — cost», коли на собівартість окремих виробів відносять лише прямі витрати, а непрямі на повний період.

Характеристика витрат за певними кваліфікаційними ознаками

В системі планування обліку та аналізу витрати кваліфікуються за певними ознаками.

I. Витрати, які включаються та не включаються у собівартість реалізованої продукції.

Витрати, **що включаються** до собівартості реалізованої продукції і визначають поняття «виробнича собівартість».

До виробничої собівартості відносять:

— прями матеріальні витрати (вартість сировини, основних матеріалів, напівфабрикатів та комплектуючих які безпосередньо віднесені до конкретного об'єкту витрат);

— прями витрати на оплату праці (основна, додаткова заробітна плата робітників, зайнятих у виробництві і безпосередньо віднесена до конкретного об'єкту витрат);

— інші прями витрати (всі інші витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені на конкретний об'єкт витрат, наприклад, відрахування в єдиний загальнодержавний фонд соціального страхування).

Витрати, які пов'язані з операційною діяльністю підприємства і **не включаються** до собівартості реалізованої продукції, поділяються на:

— адміністративні витрати

— витрати на збут;

— інші операційні витрати.

До адміністративних витрат належать:

— організаційні та представницькі витрати;

— витрати на службові відрядження та утримання апарату управління підприємством та іншого загальногосподарського персоналу;

— витрати на утримання основних засобів, інших матеріальних необоротних активів загальногосподарського призначення (операційна оренда, водопостачання, страхування майна, амортизація, ремонт, опалення, каналізація тощо);

— винагороди за професійні послуги (юридичні, аудиторські, щодо оцінки майна та інші);

— витрати на зв'язок (поштові, телеграфні, телефонні, телекс, факс тощо);

— амортизація нематеріальних активів загальногосподарського використання;

— податки, збори та інші обов'язкові платежі передбачені законодавством (крім тих, що включаються у виробничу собівартість продукції);

— плата за касово-розрахункове обслуговування та інші послуги банків;

— інші витрати загальногосподарського призначення.

До витрат на збут відносять:

— витрати на пакування матеріалів для готової продукції на складах;

— витрати на ремонт тари;

— оплата праці та комісійні винагороди продавцям, торговельним агентам та працівникам, підрозділів, що забезпечують збут;

— витрати на рекламу та маркетинг;

— витрати на передпродажну підготовку товарів;

— витрати на відрядження працівникам збутових підрозділів;

— витрати на утримання основних засобів, інших матеріальних оборотних активів, пов'язаних із збутом готової продукції;

— витрати на транспортування та страхування готової продукції, транспортно-експедиційні та інші послуги, що пов'язані з транспортуванням продукції відповідно до умов угоди поставки;

— витрати на гарантійний ремонт та гарантійне обслуговування;

— інші витрати, пов'язані зі збутом.

До інших операційних витрат належать:

— витрати на дослідження та розробки відповідно до П(С)БО 8 «Нематеріальні активи»;

— собівартість реалізованої іноземної валюти;

— сума безнадійної дебіторської заборгованості та відрахування в резерв по сумнівним боргам;

— собівартість реалізованих виробничих запасів;

— втрати від операційної курсової різниці;

— втрати від знецінювання запасів;

— втрати від псування цінностей;

— визнані штрафи, пені, неустойки;

— витрати на виплату матеріальної допомоги, на утримання об'єктів соціально-культурного призначення;

— інші витрати пов'язані з операційною діяльністю.

II. За способом віднесення на собівартість об'єкта віднесення витрати поділяють на прямі та непрямі

Прямі — безпосередньо пов'язані з виробництвом певного товару, роботи, послуги і можуть бути розраховані на одиницю (собівартість одиниці продукції).

Непрямі — витрати пов'язані не з виробництвом товарів робіт, послуг, а з процесом виробництва в цілому (утримання та експлуатація будівель, споруд, машин, заробітна плата управлінців тощо). Непрямі витрати безпосередньо не можна обчислити на одиницю продукції. Їх розподіляють на підставі певних обраних ознак. На практиці, в основному, непрямі витрати розподіляються пропорційно заробітній платі або пропорційно собівартості коефіцієнто-машино-годин тощо.

III. За ступенем однорідності економічного змісту витрати поділяються на елементні та комплексні

Елементні (прості) витрати — однорідні за складом і мають єдиний економічний зміст (наприклад, матеріальні, оплата праці, витрати на соціальне страхування тощо).

Комплексні — різнорідні витрати, що охоплюють декілька елементів витрат (наприклад, витрати на утримання та експлуатацію устаткування, загальновиробничі, загальногосподарські та інші).

IV. За ступенем залежності від обсягів виробництва або впливу на обсяги виробництва, витрати поділяють на постійні (умовно-постійні) та змінні.

Постійні витрати залишаються незмінними (або майже незмінними) протягом певного часу, не залежать від обсягів виробництва. Це, наприклад, витрати на обслуговування і управління виробництвом, амортизаційні відрахування, проценти за кредит, сплата податків тощо.

Змінні витрати прямо залежать від обсягів виробництва (наприклад, зростають разом зі зростанням обсягів виробництва). Це витрати на сировину, паливо, заробітну плату працівників основних цехів та дільниць.

Підприємство має господарювати таким чином, щоб загальні витрати (сума постійних та змінних) були менші, ніж дохід від продажу (реалізації) продукту його діяльності. Тільки в цьому випадку фірма може розраховувати на прибуток.

Поділ витрат на постійні та змінні визначає період діяльності підприємства: короткостроковий або довгостроковий.

Період діяльності підприємства (фірми) в якому вона може вплинути на обсяг виробництва лише змінюючи змінні витрати називають короткостроковим.

Період діяльності підприємства (фірми) в якому для впливу на обсяги виробництва воно задіює усі витрати (постійні і змінні) називають довгостроковим. Таким чином у довгостроковому періоді діяльності підприємства (фірми) всі витрати розглядаються як змінні.

V. Відносно характеру зв'язку з процесом виготовлення продукції витрати поділяють на основні та накладні.

Основні витрати безпосередньо пов'язані із здійсненням технологічного процесу виробництва (витрати на сировину, матеріали, паливо, енергію, технологічні цілі, заробітну плату працівників основних цехів, утримання та експлуатація устаткування тощо).

Накладні витрати пов'язані з організацією, обслуговуванням та управлінням виробництвом (загальногосподарські, загальновиробничі витрати).

VI. Відносно періодичності виникнення витрати поділяють на інвестиційні та поточні.

Інвестиційні — витрати на придбання будівель та обладнання, що в економіці називаються інвестиціями;

Інвестиції — це грошові, майнові, інтелектуальні цінності, які вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності з метою отримання прибутку.

Поточні — пов'язані з безпосереднім виготовленням продукції (товарів, робіт, послуг).

VII. Відносно участі в процесі виробництва витрати поділяються на виробничі та невиробничі.

Виробничі витрати — ті, що так чи інакше пов'язані з процесом виготовлення товарів, робіт послуг.

Невиробничі витрати — ті, що не пов'язані безпосередньо з виробництвом (наприклад, утримання дитячого закладу, лікарні, санаторію тощо).

VIII. Відносно місця здійснення витрати поділяють на виробничі, витрати структурних підрозділів (цехів, відділів та інших служб), витрати на продукцію (товари, роботи, послуги).

3. Основи аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств. Методи та прийоми фінансового аналізу

В сучасних умовах розвитку світової та національної економік, що характеризується переплетінням інтересів учасників, фінансовими потрясіннями, швидкою зміною кон'юнктури ринку товарів, робіт, послуг оцінка фінансового та економічного стану підприємства є запорукою його існування, присутності на відповідному ринку, створення позитивного іміджу та можливості забезпечення прибутковості своєї діяльності. Прийняття ефективних економічних

рішень підприємством — виробником, підприємствами — партнерами та іншими учасниками ринку на сьогодні неможливе без всебічного дослідження умов і процесів господарювання. Останнє забезпечується якісним, системним, комплексним аналізом усіх показників фінансово-господарської діяльності підприємства. Мета такого аналізу прогнозування подальшого розвитку підприємства, вироблення рекомендацій для прийняття продуманих і обґрунтованих рішень щодо ліквідації «вузьких місць», підвищення конкурентоспроможності та отримання максимального прибутку.

Аналіз фінансового стану підприємств — це частина загального аналізу господарської діяльності, який складається з двох взаємопов'язаних розділів: фінансового та управлінського аналізу. Всі види діяльності підприємства аналізуються через призму фінансових результатів. Таким чином, економічний аналіз діяльності підприємства «не фінансовим» бути не може.

Поділ аналізу на фінансовий та управлінський зумовлений розподілом системи бухгалтерського обліку, яка склалася на практиці, на фінансовий та управлінський облік. Обидва види аналізу взаємопов'язані і мають спільну інформаційну базу. Так, на основі результатів виробничого аналізу про ступінь забезпеченості робочих місць ресурсами фінансовими аналітиками визначається необхідний обсяг залучення позикового капіталу; на основі результатів управлінського аналізу про динаміку собівартості продукції (товарів, робіт, послуг); рентабельність фінансово-господарської діяльності підприємства та його ділову активність тощо.

Управління підприємством у ринковій економіці характеризується певними особливостями:

1. У загальній сукупності ресурсів, що належать підприємству пріоритетними є фінансові.

2. Прийняття управлінських рішень фінансового характеру здійснюється в умовах невизначеності.

3. Внаслідок самостійності підприємств голосним завданням менеджменту є пошук джерел фінансування та оптимізація інвестиційної політики.

4. Встановлюючи комерційні зв'язки з іншими контрагентами слід покладатися на власну оцінку його фінансового стану (фінансовий аналіз).

Фінансовий аналіз — це сукупність аналітичних процедур, які ґрунтуються, як правило, на загальнодоступній інформації фінансового характеру та призначені для оцінки стану й ефективності використання економічного потенціалу підприємства, а також прийняття управлінських рішень стосовно оптимізації його діяльності або участі в ній.

Фінансовий аналіз базується на публічній фінансовій (бухгалтерській) звітності підприємства і являє собою процес пізнання фінансового механізму його функціонування.

Особливостями фінансового аналізу є:

- чисельність суб'єктів аналізу, користувачів інформації про діяльність підприємства;
- різноманітність цілей та інтересів суб'єктів аналізу;
- наявність типових методик, стандартів обліку та звітності;
- орієнтація аналізу тільки на публічну, зовнішню звітність підприємства;
- обмеження завдань аналізу як наслідок попереднього фактора;
- максимальна відкритість результатів аналізу для користувачів інформації про діяльність підприємства.
- забезпечення характеристики майнового та фінансового стану підприємства;
- пріоритетність оцінок: платоспроможності, фінансової стабільності та рентабельності;
- інформаційне забезпечення рішень тактичного та стратегічного характеру;
- доступність до результатів аналізу будь-яких користувачів;
- можливість уніфікації складу та змісту аналітичних процедур.

До складу фінансового аналізу належать:

- аналіз абсолютних і відносних показників прибутковості;
- аналіз фінансового стану, фінансової стійкості, ліквідності балансу, платоспроможності підприємства;
- аналіз ефективності використання власного капіталу;
- економічна діагностика фінансового стану підприємства та рейтингова оцінка емітентів.

Основними завданнями фінансового аналізу є:

- об'єктивна оцінка фінансово-господарської діяльності підприємства (майнового стану, ліквідності, платоспроможності, ділової активності, рентабельності тощо);
- виявлення факторів, які вплинули на зміну фінансового стану підприємства;
- пошук резервів забезпечення, фінансової стабільності підприємства;
- підготовка і обґрунтування прийнятих управлінських рішень у галузі фінансів.

Об'єктом фінансового аналізу є фінансово-господарська діяльність підприємства в цілому, його структурних підрозділів (цехів, бригад, ділянок).

Традиційно виділяють чотири елементи **предмета** фінансового аналізу:

а) фінансові відносини; б) ресурси; в) джерела фінансування; г) результати використання економічного потенціалу підприємства. Суб'єктами аналізу виступають власники коштів підприємства, кредиторів, постачальників, клієнти (покупці), аудиторські фірми, консультанти, юристи, преса, асоціації тощо.

Успішність фінансового аналізу визначається дотриманням у просторі та часі таких **принципів**:

- виходячи із принципу обережності, результати будь-яких аналітичних процедур незалежно від виду аналізу слід розглядати як суб'єктивні оцінки які не можуть служити незаперечним аргументом для ухвалення управлінського рішення;

- необхідна наявність достатньо чіткої програми аналізу, що передує його проведенню, включаючи опрацювання та однозначну ідентифікацію цілей, бажаних результатів і доступних ресурсів (тимчасових, інформаційних тощо);

- схема аналізу має бути побудована за принципом «від загального до часткового», при цьому важливо виділяти найбільш істотні моменти, абстрагуючись від незначних;

- будь — які відхилення від нормативних або планових значень показників, навіть якщо вони мають позитивний характер, мають ретельно аналізуватися;

- виконуючи аналіз, не слід залучати складні аналітичні методи — вибір математичного апарата має бути доцільним і виправданим, оскільки сама по собі складність апарата зовсім не гарантує одержання більш якісних оцінок і висновків;

- найбільшою цінністю є виявлення тенденцій і закономірностей, а не одержання точних оцінок.

Прийоми фінансового аналізу.

Практикою фінансового аналізу вироблено низку основних прийомів читання фінансової звітності підприємства. Серед них можна виділити такі:

а) горизонтальний аналіз;

б) вертикальний аналіз;

в) трендовий аналіз;

г) аналіз відносних показників (фінансових коефіцієнтів);

д) порівняльний аналіз;

е) факторний аналіз.

Горизонтальний (часовий) аналіз полягає у порівнянні кожної позиції звітності з попереднім періодом. Порівняння — це метод, за допомогою якого предмет (явище), що вивчається, характеризується через співвідношення, вимірювання, зіставлення з іншими одно

скісними предметами та явищами (норми, нормативи, планові показники, ціни тощо).

Вертикальний (структурний) аналіз дозволяє визначити структуру підсумкових фінансових показників з виявленням впливу кожної позиції звітності на результат у цілому.

Можна виділити дві основні ознаки, що спричиняють необхідність і доцільність проведення вертикального аналізу.

- перехід до відносних показників (коефіцієнтів), який дозволяє проводити міжгосподарські порівняння економічного потенціалу і результатів діяльності різних підприємств (за величиною використовуваних ресурсів, доходами, витратами, асортиментом тощо);
- відносні показники деякою мірою згладжують негативний вплив інфляційних процесів, які можуть істотно спотворювати абсолютні показники фінансової звітності й тим самим ускладнюють їх зіставлення в динаміці.

Вертикальний прийом фінансового аналізу досить корисний при розгляді структури доходів і видатків підприємства (вертикальний аналіз звіту про прибутки і збитки).

Трендовий аналіз ґрунтується на порівнянні кожної позиції звітності з низкою попередніх періодів і визначенні тренда, тобто основної тенденції динаміки показника, очищеної від випадкових впливів факторів зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства та індивідуальних особливостей його діяльності в окремих періодах. За допомогою трендового аналізу формуються можливі значення показників у майбутньому.

Аналіз відносних показників (коефіцієнтів) застосовується для встановлення взаємозв'язку між показниками фінансової звітності підприємства. Найчастіше виділяють такі п'ять груп аналітичних коефіцієнтів: ліквідності, фінансової стабільності, рентабельності, ділової і ринкової активності.

Показники ліквідності дозволяють описати і проаналізувати здатність підприємства відповідати за свої поточні зобов'язання. В основу розрахунку цих показників покладено ідею зіставлення поточних активів з короткостроковою кредиторською заборгованістю. У результаті розрахунку встановлюється, чи у достатньому ступені забезпечене підприємство оборотними коштами, необхідними для розрахунків з кредитором за поточними операціями.

Показники фінансової стійкості характеризують ступінь покриття запасів «нормальними» джерелами фінансування (власними оборотними коштами, довгостроковими і короткостроковими кредитами), а також структуру капіталу підприємства.

Показники рентабельності призначені для оцінки загальної ефективності вкладення коштів у підприємство, аналіз якого здійс-

нуються. Найбільш інформативними серед них є рентабельність авансованого капіталу і рентабельність власного капіталу.

Показники ділової активності відбивають ефективність поточної фінансово-господарської діяльності підприємства. До них відносяться: коефіцієнти оборотності матеріальних, трудових і фінансових ресурсів; тривалість операційного, виробничого і фінансового циклів тощо.

Показники ринкової активності розраховуються з метою визначення прибутку на одну акцію, стану підприємства на ринку цінних паперів тощо. **Порівняльний (просторовий) аналіз** — це внутрішньогосподарський аналіз зведених показників звітності за окремими показниками самого підприємства та його дочірніх підприємств (філій), а також міжгосподарський аналіз показників даної фірми з показниками конкурентів або середньогалузевими та середніми показниками.

Факторний аналіз — це аналіз впливу певних факторів (причин) на результативний показник за допомогою побудови детермінованих (розділених у часі) або стохастичних (що не мають певного порядку) прийомів дослідження. Причому факторний аналіз може бути як прямим (власне аналіз), коли результативний показник розділяють на окремі складові, так і зворотним (синтез), коли окремі елементи з'єднують у загальний результативний показник.

Використання видів, прийомів та методів аналізу для конкретних цілей вивчення фінансового стану підприємств у сукупності становить методологію та методикку аналізу.

До основних функціональних структур, які виконують фінансовий аналіз належать — фінансовий відділ та бухгалтерія. До цієї роботи залучаються також інші економічні підрозділи підприємства (маркетингу, планування тощо).

4. Оцінка фінансового стану підприємств. Показники фінансового стану підприємства та їх розрахунок

Стійкий фінансовий стан підприємства формується в процесі всієї його господарської діяльності. Тому оцінку фінансового стану можна об'єктивно здійснити не через один, навіть найважливіший, показник, а тільки за допомогою комплексу, системи показників, що детально і всебічно характеризують господарське становище підприємства.

У стабільному фінансовому стані зацікавлене як саме підприємство, так і його партнери по бізнесу.

Фінансовий стан — це:

1) рівень забезпеченості підприємства необхідними фінансовими ресурсами для здійснення ефективної господарської діяльності та своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми обов'язками;

2) характеристика фінансової конкурентоспроможності підприємства, використання фінансових ресурсів і капіталу, виконання зобов'язань перед державою та іншими господарськими суб'єктами.

Фінансовий стан визначається на певну дату і характеризує конкурентоспроможність, фінансовий потенціал підприємства, а також дозволяє оцінити, якою мірою гарантуються економічні інтереси як самого підприємства, так і його партнерів. Аналіз фінансового стану є глибоким, науково обґрунтованим дослідженням фінансових відносин і руху фінансових ресурсів у єдиному виробничо-господарському процесі. Під час аналізу оцінюється минула діяльність підприємства, його стан на даний момент, а також майбутні перспективи.

Головна мета аналізу — вчасно виявити і усунути недоліки у фінансовій діяльності та знайти резерв поліпшення фінансового стану підприємства і його платоспроможності.

При цьому, необхідно вирішити такі завдання:

- 1) вивчити ефективність використання фінансових ресурсів;
- 2) виявити рентабельність і фінансову стабільність підприємства;
- 3) установити його положення на фінансовому ринку, а також визначити фінансову конкурентоспроможність підприємства;
- 4) оцінити ступінь виконання планових фінансових заходів, програм, плану фінансових показників;
- 5) оцінити заходи, розроблені для ліквідації виявлених недоліків і підвищення віддачі фінансових ресурсів.

Відповідно до перерахованих вище завдань аналіз фінансового стану підприємства включає:

- 1) аналіз прибутковості (рентабельності);
- 2) аналіз ліквідності;
- 3) аналіз платоспроможності;
- 4) аналіз фінансової стійкості та інші аналітичні показники.

Аналіз прибутковості (рентабельності) підприємства

Результативність діяльності будь-якого підприємства можна оцінювати як за допомогою абсолютних (економічний ефект), так і відносних (економічна ефективність) показників.

Ефект — це величина, яка характеризує результат виробництва або впровадження інновацій. Ефект проявляється в зростанні прибутку, зниженні собівартості, зростанні обсягів продаж тобто у зміні абсолютних показників діяльності підприємства. За їх допомогою оцінюють динаміку розвитку підприємства. Такі розрахунки мають скоріше арифметичний, а ніж економічний сенс. Крім того, точність таких підрахунків завжди повинна співвідноситися з темпами інфляції.

Економічна ефективність — це зіставлення результатів із витратами. На відміну від ефекту, економічна ефективність обчислюється у відносних показниках. На останні практично не впливає інфляція, тому вони мають широке застосування в практиці аналізу господарсько-фінансової діяльності.

Рентабельність — відносний показник, що порівнює одержаний ефект з витратами або ресурсами, використаними для його досягнення. У сучасній вітчизняній і зарубіжній аналітичній практиці застосовується безліч показників рентабельності, які з різних позицій характеризують прибутковість діяльності підприємств. Велике значення при цьому має вибір оціночного показника (прибутку), що використовується в розрахунках. Найчастіше використовується чотири показника: валовий прибуток, операційний прибуток, прибуток до оподаткування, чистий прибуток.

Загальноприйнятих значень рентабельності, на які можна орієнтуватися при аналізі не існує. Тому зростання усіх показників рентабельності в динаміці розглядається як позитивна тенденція. Залежно від того, з чим порівнюється показник прибутку виділяють і групи коефіцієнтів рентабельності (рентабельність капіталу, рентабельність продажів та інша).

Практика рекомендує для оцінки рентабельності підприємства використовувати систему взаємопов'язаних показників рентабельності.

З цією метою необхідно використовувати дві основні групи показників рентабельності:

А) показники, розраховані на підставі поточних витрат (вартості продажу);

Б) показники, розраховані у зв'язку з використанням виробничого капіталу (виробничих активів).

Показники рентабельності групи «А» розраховуються на базі даних бухгалтерського обліку, прибутків та збитків і становлять систему коефіцієнтів:

1. Коефіцієнт граничного рівня валового прибутку (Квп)

$$Квп = Вп / Чо = 1 - Впр / Чоп;$$

де Вп — сума валового прибутку;

Впр — вартість продажу (реалізації продукції, робіт, послуг);
Чоп — чистий обсяг продажу (реалізації) продукції.

2. Коефіцієнт граничного рівня прибутку від основної операційної діяльності (Коод)

$$\text{Коод} = \text{Под} / \text{Чоп};$$

де Под — сума прибутку отриманого від основної операційної діяльності.

3. Коефіцієнт граничного рівня прибутку від усієї діяльності підприємства (операційної, фінансової, інвестиційної) (Квд)

$$\text{Квд} = \text{П} / \text{Чоп};$$

де П — сума прибутку до виплат за довгостроковими зобов'язаннями і податкових виплат.

4. Коефіцієнт граничного рівня чистого прибутку (Кчп)

$$\text{Кчп} = \text{Чп} / \text{Чоп};$$

де Чп — сума чистого прибутку після виплати відсотків за довгостроковими зобов'язаннями та сплати податків.

5. Критичний коефіцієнт рентабельності (Ккр)

$$\text{Ккр} = (\text{Чоп} - \text{Зв}) / \text{Чоп};$$

де Зв — сума змінних витрат у складі вартості продажу.

Наведені розрахунки є підтвердженням адаптації вітчизняного обліку з міжнародною практикою, де вся підприємницька діяльність корпорацій, фірм і підприємств поділяється на три види (операційну (основну), інвестиційну, фінансову). Всі розраховані коефіцієнти мають одну базу обчислення — чистий обсяг продажу (Чоп) (валові надходження за вирахуванням суми повернення та дисконтних знижок).

Показники рентабельності групи «Б» розраховуються як відношення прибутку до коштів, вкладених у підприємство засновниками, акціонерами та інвесторами.

Зарубіжний досвід свідчить, що за даними звіту щодо прибутків (збитків) і балансового звіту доцільно розраховувати такі коефіцієнти:

1. Коефіцієнт віддачі на всю суму виробничих активів (Квва)

$$\text{Квва} = \text{Чп} / \text{ВА};$$

де Чп — сума чистого прибутку після виплати відсотків за довгостроковими зобов'язаннями та сплати податків;

ВА — середньорічна величина всіх виробничих активів підприємства.

Коефіцієнт віддачі активів характеризує величину доходності всього потенціалу, яким володіє підприємство. Його називають показником майстерності використання капіталу менеджерами підприємства.

Даний показник з метою детальнішої оцінки віддачі активів може обчислюватися у різних модифікаціях: в чисельнику формули можуть використовуватись різні показники прибутку: валового, операційного, до і після врахування податків і т.д..

2. Коефіцієнт віддачі від інвестиційного капіталу (Кік)

$$K_{ik} = \Pi / CA;$$

де Π — сума прибутку до виплат за довгостроковими зобов'язаннями і податкових виплат;

CA — середньорічна сума всіх активів підприємства за мінусом короткострокових зобов'язань, або середньорічна сума капіталізованих коштів (акціонерний капітал + довгострокові зобов'язання).

Коефіцієнт віддачі інвестицій характеризує ефективність віддачі тільки частини всього капіталу — довгострокових інвестицій і капіталізованого прибутку підприємства. Цей коефіцієнт характеризує фінансовий стан підприємства в цілому. Наприклад, фінансова стійкість знижується, в умовах коли відсоткова ставка на позикові кошти перевищує величину цього коефіцієнта.

3. Коефіцієнт віддачі на акціонерний капітал (Как)

$$K_{ak} = \text{Чп} / \text{СК};$$

де Чп — сума чистого прибутку після виплати відсотків за довгостроковими зобов'язаннями та сплати податків;

СК — середньорічна сума власного капіталу, представлена акціонерним капіталом.

Даний коефіцієнт відіграє важливу роль у комплексній оцінці фінансового стану акціонерного підприємства.

За допомогою показників рентабельності оцінюють можливості підприємств задовольняти потреби розширеного відтворення, та здійснювати капіталовкладення за рахунок внутрішніх джерел фінансування.

Аналіз ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства

Фінансовий стан підприємства прийнято оцінювати з короткострокової (ліквідності і платоспроможності) і довгострокової (фінансової стійкості) перспективи.

Ліквідність підприємства — це його здатність швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань.

Ліквідність підприємства характеризується співвідношенням величини його високоліквідних активів (грошові кошти та їх еквіваленти, ринкові цінні папери, дебіторська заборгованість) і короткострокової заборгованості.

Про незадовільний стан ліквідності підприємства свідчатиме той факт, що потреба підприємства в коштах перевищує їх реальні надходження. Щоб визначити, чи достатньо у підприємства коштів для погашення своїх зобов'язань, необхідно передовсім проаналізувати процес надходження коштів від господарської діяльності і формування залишку коштів після погашення зобов'язань перед бюджетом, позабюджетними фондами та виплатою дивідендів.

Аналіз ліквідності потребує також ретельного аналізу структури кредиторської заборгованості підприємства. Необхідно визначити, чи є вона «стійкою» (наприклад, борги постачальникам), чи є вона простроченою, тобто такою, термін погашення якої минув.

Аналіз ліквідності здійснюється на підставі порівняння обсягу поточних зобов'язань із наявними ліквідними коштами.

На практиці для ефективного вимірювання ліквідності застосовується відповідна система коефіцієнтів, які відображають співвідношення статей балансу та інших видів фінансової звітності.

Розрізняють наступні показники ліквідності:

1. *Коефіцієнт загальної ліквідності* (коефіцієнт загального покриття), розраховується як:

$$\text{Коеф.ліквідності} = \text{Поточні активи} / \text{Поточні зобов'язання}$$

Нормативним вважається значення цього коефіцієнта більше 2.

При значенні коефіцієнта менше 2, платоспроможність підприємства незначна, а значить існує фінансовий ризик, як для самого підприємства, так і для його партнерів. Низький рівень ліквідності, як правило свідчить про ускладнення збуту продукції, або ж погану організацію матеріально-технічного забезпечення.

При значно високому коефіцієнті ліквідності (3,4) виникають сумніви щодо ефективності використання оборотних активів підприємства.

2. *Коефіцієнт термінової ліквідності* обчислюється як відношення високоліквідних активів до поточних зобов'язань і має бути більший за 1.

$$\text{Коеф.терм.ліквідності} = \text{Високоліквідні активи} / \text{Поточні зобов'язання}$$

Цей коефіцієнт показує, чи спроможне підприємство у разі падіння обсягів реалізації покрити свої зобов'язання перед кредиторами.

Ліквідність коштів вкладених у дебіторську заборгованість залежить від швидкості платіжного документообороту в банках, своєчасності оформлення банківських документів, термінів надання комерційних кредитів окремим покупцям та їх платоспроможності.

Якщо коефіцієнт термінової ліквідності більше 1, то підприємство має низький фінансовий ризик, а значить потенційні можливості для залучення додаткових фінансових ресурсів.

3. *Коефіцієнт абсолютної ліквідності* характеризується відношенням грошових коштів та короткострокових цінних паперів до поточних зобов'язань.

Коеф. абс. ліквідності = Абсолютно ліквідні активи / Поточні зобов'язання
Значення даного коефіцієнта є достатнім, якщо перевищує 0,2 — 0,25.

З двох підприємств фінансовий стан кращий у того, хто має більшу частку грошових засобів та короткострокових цінних паперів у поточних активах.

При значенні коефіцієнта абсолютної ліквідності менше 0,2, а коефіцієнта покриття менше 0,5 підприємство вважається банкрутом і може підлягати ліквідації з продажем майна.

Зазначимо, що коефіцієнти ліквідності не можуть виступати точними індикаторами фінансового стану підприємства. Вони відображають ліквідність лише на дату складання балансу і не враховують сплату боргів.

Тому в міжнародній практиці використовують показник — інтервал захищеності.

Інтервал захищеності — це період часу, протягом якого підприємство може здійснювати поточну виробничо-господарську діяльність на базі тих ліквідних активів, які має в своєму розпорядженні, не звертаючись до додаткових джерел фінансування. Даний показник розраховується як відношення ліквідних активів до середньоденних витрат.

Інтервал захищеності = Ліквідні активи / Середньоденні витрати

При цьому середньоденні витрати включають усі передбачені витрати на виготовлення та реалізацію продукції за вирахуванням тих, що мають безготівкову форму (амортизаційні відрахування).

В загальному плані фінансова стійкість підприємств характеризується перевищенням доходів над видатками, забезпечує вільне

маневрування коштами, безперервний процес виробництва і реалізації продукції.

Фінансова стійкість формується в процесі всієї виробничо-господарської діяльності підприємства і є головним компонентом його стабільності. На фінансову стійкість підприємства впливають асортимент і номенклатура продукції (товарів, робіт, послуг), що випускається, величина статутного капіталу, стан майна та фінансових ресурсів тощо. Оцінка фінансової стійкості підприємства має на меті об'єктивний аналіз величини та структури активів і пасивів підприємства і визначення на цій основі міри його фінансової стабільності та незалежності, а також відповідності фінансово-господарської діяльності підприємства цілям його статутної діяльності.

Розрізняють такі типи фінансової стійкості підприємства:

1. *Абсолютна фінансова стійкість* (на практиці зустрічається дуже рідко) — ситуація при якій власні оборотні кошти забезпечують запаси і витрати підприємства.

2. *Нормально — стійкий фінансовий стан* — ситуація при якій запаси і витрати забезпечуються сумою власних оборотних коштів та довгостроковими позиковими джерелами.

3. *Нестійкий фінансовий стан* — ситуація при якій запаси і витрати забезпечуються за рахунок власних оборотних коштів, довгострокових позикових джерел та короткострокових кредитів і позик.

4. *Кризовий фінансовий стан* — ситуація при якій, запаси і витрати не забезпечуються джерелами їх формування і підприємство перебуває на межі банкрутства.

Оцінку фінансової стійкості підприємства доцільно здійснювати на основі комплексу показників платоспроможності.

Платоспроможність — здатність підприємства платити по своїм, зовнішнім зобов'язанням.

Платоспроможність характеризується достатньою кількістю оборотних активів підприємства для погашення своїх зобов'язань протягом року. Іншими словами це спроможність підприємства виконувати свої короткострокові та довгострокові зобов'язання за рахунок власних активів. Показники платоспроможності вимірюють рівень фінансового ризику підприємства, тобто ймовірність її банкрутства. У загальному випадку підприємство вважається платоспроможним, якщо його загальні активи перевищують його загальні зобов'язання.

Основними показниками, на основі яких визначають платоспроможність підприємства є наступні:

1. *Коефіцієнт платоспроможності:*

Кпл. = Власний капітал / Боргові зобов'язання підприємства

Коефіцієнт може як збільшуватися так і зменшуватися. Ця зміна залежить від джерел фінансування фондів, що формуються підприємством для розширення підприємницької діяльності. Саме співвідношення видів коштів (власних або залучених), що використовуються як джерела фінансування, показує фінансову стійкість підприємства, його можливість розвиватися за рахунок власних коштів.

2. *Коефіцієнт заборгованості (обернена величина до коефіцієнту платоспроможності) розраховується:*

$$\text{Кзаборг.} = \text{Боргові зобов'язання} / \text{Власний капітал}$$

Якщо визначений коефіцієнт більше 0,5, то це означає, що у підприємства значно зростає ризик несплати боргів. Фінансова стійкість підприємства під загрозою.

3. *Коефіцієнт автономії* — показник, який характеризує частку власних активів у загальній сумі всіх активів підприємства, використаних ним для здійснення статутної діяльності. Розрахунок даного показника:

$$\text{К авт.} = \text{Власний капітал} / \text{Вартість майна}$$

Мінімальне (нормативне) значення коефіцієнта автономії складає більше 0,5. Ця величина показника дозволяє припустити, що всі зобов'язання підприємства можуть бути покриті власними активами. Збільшення коефіцієнта автономії свідчить про зростання фінансової незалежності, підвищення гарантії погашення підприємством своїх зобов'язань. Чим вище значення коефіцієнта, тим кращий фінансовий стан підприємства.

4. *Коефіцієнт фінансової стабільності* — показник, який характеризує відношення власних і позикових коштів підприємства (скільки позикових коштів залучило підприємство в розрахунку на одну гривню вкладених у активи власних коштів). Даний коефіцієнт розраховується:

$$\text{Кфс} = \text{Власний капітал} / \text{Позикові кошти}$$

Нормальним вважається стан, коли коефіцієнт більше 1. Перевищення власних коштів над позиченими вказує на те, що підприємство має стійкий фінансовий стан і відносно не залежить від зовнішніх джерел.

5. *Коефіцієнт фінансового левіриджу* — показник, який характеризує відношення довгострокових зобов'язань і джерел власних коштів підприємства. Даний коефіцієнт розраховується:

$$\text{Кфл} = \text{Довгострокові зобов'язання} / \text{Власний капітал}$$

Нормативне значення коефіцієнту фінансового левєриджу не повинно бути більшим за 1.

6. *Коефіцієнт забезпеченості власними засобами* — показник, який характеризує рівень забезпеченості підприємства власними джерелами формування оборотних активів підприємства. Він показує скільки власних джерел формування оборотних активів підприємства приходиться на одну одиницю цих активів. Розраховується коефіцієнт забезпеченості власними засобами за даними балансу підприємства за відповідний звітний період у наступний спосіб:

$$K_{звз} = \frac{П1 - A1}{A2};$$

де П1 — сума підсумку за розділом 1 пасиву балансу (рядок 380);

A1, A2 — сума підсумків активу балансу відповідно до розділів 1 і 2 (рядки 080, 260).

Нормальним вважається такий стан, коли коефіцієнт забезпеченості власними засобами перевищує 0,1. Це означає, що оборотні активи, які є у підприємства покриваються власними та притвірними до них джерелами. Збільшення коефіцієнта буде означати, що у нього є надлишкові джерела формування оборотних активів, а його зниження вкаже на нестачу цих джерел. В обох випадках фінансовий стан підприємства буде нестійким.

Підприємство вважається неплатоспроможним також на підставі виявлення незадовільної структури балансу.

Поняття балансу його структура та характеристика статей детально розглянуто в темі 3.

Виходячи з вище викладеного зробимо висновок про те, що в умовах ринкової економіки підприємства змушені самостійно вирішувати проблеми фінансового забезпечення власної виробничо-господарської та інвестиційної діяльності, тому до найважливіших завдань останніх належать питання забезпечення фінансової стійкості, платоспроможності, рентабельності. Можливість відслідковувати дані процеси пов'язана з ефективною організацією фінансів підприємств. Під останньою розуміють форми, методи, способи формування, використання ресурсів, контролю за їх кругообігом з метою досягнення економічних цілей, відповідно до чинного законодавства.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ 1

Завдання 1. Економічний диктант. Продовжити визначення понять:

- 1) Фінансовий аналіз це
- 2) До прийомів фінансового аналізу відносять:

- 3) До основних форм фінансової звітності слід віднести.....;
- 4) Фінансова діяльність підприємств це
- 5) Фінансовий стан підприємств це.....;
- 6) Ліквідність підприємства це
- 7) Платоспроможність підприємства це
- 8) Основний капітал це
- 9) Оборотний капітал це
- 10) Рентабельність підприємства це.....;
- 11) Суть горизонтального (тимчасового) прийому фінансового аналізу полягає.....;
- 12) Вертикальний (структурний) прийом фінансового аналізу дозволяє
- 13) Трендовий прийом фінансового аналізу ґрунтується на.....;
- 14) Аналіз відносних показників (коефіцієнтів) застосовується у фінансовому аналізі для
- 15) Порівняльний (просторовий) прийом фінансового аналізу використовується для
- 16) Факторний прийом фінансового аналізу це

Завдання 2. Економіст, що досліджував можливі витрати фірми в короткостроковому періоді, втратив підсумкову фінансову звітність. У чернетці він знайшов наступні дані (див. табл. 1):

Випуск (шт.) А	Загальні витрати TC	Середні пост. витрати AFC	Змінні витрати VC	Середні загальні витрати AC
1				150
2		60		
3			90	
4	240			

Відновіть підсумкову форму звітності, якщо відомо, що граничні витрати підприємства є постійними.

Завдання 3. Необхідно визначити ефективність двох проєктів підприємства та відповісти на питання: якому проєкту буде надана перевага?

Маючи 100 тис. грн, купити офісне приміщення з метою його продажу через 5 років за 120 тис. грн, або ж покласти ці 100 тис. грн в банк під:

- 1 варіант — 5 % річних; 2 варіант — 10 % річних.

Завдання 4. Фірма, що виробляє цукерки повинна обрати одну з трьох найефективніших виробничих технологій для кожного рівня випуску товару. Кожна з них відрізняється різним співвідношенням ресурсів (праці і капіталу). Ціна одиниці праці — 200 грош. одн., ціна одиниці капіталу — 400 грош.одиниць.

Дані про технології наведені в табл. 2.

Випуск продукції (тон)	Технологія 1(один.)		Технологія 2(один.)		Технологія 3(один.)	
	Праця	Капітал	Праця	Капітал	Праця	Капітал
1	9	2	6	4	4	6
2	19	3	10	8	8	10
3	29	4	14	12	12	14
4	41	5	18	16	16	19
5	59	6	24	22	20	25
6	85	7	33	29	24	32
7	120	8	45	38	29	40

Завдання 5. Розрахувати на основі даних наведених у табл. 3 величину валового доходу, чистого, нормального та економічного прибутку підприємств. Визначити яке з двох підприємств є збитковим. Яку мету переслідує підрахунок різних видів прибутку? Про що говорить від'ємне значення економічного прибутку підприємств?

Таблиця 3

Показники економічної діяльності підприємств		Підприємства	
		1	2
1	Вартість реалізованої продукції (тис. грн)	1000	1000
2	Розрахункові витрати виробництва(тис. грн)		
	— заробітна плата	500	500
	— допоміжні матеріали	250	200
	— плата за оренду	100	100
	— амортизація	100	100
3	Інвестований у виробництво капітал (тис. грн)	1000	1000
4	Рентабельність інвестованого капіталу (%)	8	8
5	Штрафи та проценти за кредит (тис. грн)	40	50

Примітка: Ставка податку на прибуток підприємства становить 21 %.

Завдання 6. В таблиці 4 відображені показники діяльності підприємства, яка функціонує в конкурентному середовищі. Обсяг продукції, що виробляє підприємство є таким, що при його збільшенні граничні витрати підприємства зростають.

Розрахувати показники загальних, змінних, середніх витрат підприємства та заповнити таблицю.

Визначити ціну одиниці продукції, що випускає підприємство.

Таблиця 4

Ціна	Випуск	Вартість реалізов. продукції	Загальні витрати	Постійні витрати	Змінні витрати	Середні витрати	Середні змінні витрати	Граничні витрати
	1000,00	5000,00		1500,00			5,50	5,00

Завдання 7. Які кошти сьогодні необхідно мати підприємцю сьогодні, щоб повернути через 5 років борг у сумі 500 тис. грн. Банківській депозитний процент залишався незмінним і становив 5 %.

Завдання 8.

Нехай ми маємо приватну майстерню, що виробляє капелюшки, її утримує пан А, котрий водночас виконує функції шевця й організатора виробництва, розмістивши його в межах власного будинку. Структура витрат на виробництво надано в табл. 5.

Необхідно визначити зовнішні та внутрішні витрати майстерні та зробити відповідні висновки за даними підрахунками.

Таблиця 5

Вартість фетру та фурнітури	300 од.
Вартість устаткування (його щомісячне зношування)	20 од.
Вартість палива та енергії	10 од.
Вартість транспортних послуг	20 од.
Неотримана зарплата (як найманого працівника)	100 од.
Можливий дохід на капітал	10 од.
Потенційна орендна плата	20 од.
Можливий дохід менеджера	120 од.

Завдання 9. За даними, наведеними в таблиці 6 з використанням методу порівняння вкажіть, яких результатів досягло підприємство порівняно з планом і минулим роком та підприємством-конкурентом:

Таблиця 6

Показники	За даними підприємства, що аналізується			Звітні дані підприємства—конкурента
	Звітні дані минулого року	За звітний період		
		планові дані	звітні дані	
Затрати праці, людино-години	3,1	2,0	2,6	2,0
Витрати палива кг	154,0	147,0	146,2	144,7

Завдання 10. Проаналізуйте ефективність використання власного капіталу підприємства на підставі даних фінансової звітності та зробіть факторний аналіз рентабельності власного капіталу за такими факторами: зміна рентабельності продажу та зміна коефіцієнта оборотності власного капіталу. Зробіть висновки щодо підвищення ефективності використання капіталу підприємства.

Аналіз пропонується здійснити на основі даних табл. 7.

Таблиця 7

**ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ
ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ**

Показник	На початок року	На кінець року	Відхилення (+, -)
1. Чистий прибуток, тис. грн	248	284	
2. Загальна сума власного капіталу, тис. грн	1550	1577	
3. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн	1320	1243	
4. Рентабельність власного капіталу, %	?	?	
5. Коефіцієнт оборотності власного капіталу	?	?	
6. Рентабельність продажу, %	?	?	

Завдання 11. За даними аналітичної таблиці 8 дайте оцінку виконання завдання з балансового прибутку. Зробіть висновки за результатами проведеного аналізу.

Таблиця 8

АНАЛІЗ БАЛАНСОВОГО ПРИБУТКУ, ТИС. ГРН

Показники	План	Фактично	Відхилення (+,-)
1. Прибуток від реалізації продукції	940	1020	?
2. Позареалізаційний прибуток	—	20	?
3. Позареалізаційні збитки	10	40	?
Балансовий прибуток	?	?	?

Завдання 12. За даними таблиці 9 зробіть факторний аналіз рентабельності продукції. За результатами аналізу зробіть висновки.

Таблиця 9

АНАЛІЗ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ПРОДУКЦІЇ

Показники	План	Рентабельність при плановому прибутку і фактичній собівартості	Звіт	Відхилення (+,-)
1. Прибуток від реалізації продукції, тис. грн	237 876	237 876	220 065	?
2. Повна собівартість продукції, тис. грн	412 024	358 374	358 374	?
3. Рентабельність продукції, %	?	?	?	?

Завдання 13. За даними, які наведено в табл. 10 визначте як впливають на випуск продукції два фактори: середня за списком чисельність робітників та продуктивність праці.

Таблиця 10

Показники	План	Факт	Відхилення (+,-)
1. Випуск продукції, тис. грн	325	363	?
2. Середньооблікова чисельність робітників, осіб	1200	1120	?
3. Продуктивність праці одного робітника, грн	?	?	?

Використовуючи дані завдання визначте зміну узагальнюючого показника — випуску продукції за рахунок зміни кількісного та якісного факторів. Зробіть відповідні висновки.

Завдання 14. За даними аналітичної табл. 11 дайте оцінку рентабельності товарної продукції. Обчисліть вплив зміни факторів на зміну рівня рентабельності. Зробіть висновки щодо резервів підвищення рівня рентабельності.

Таблиця 11

АНАЛІЗ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ТОВАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Показники	План	Фактично	Відхилення (+,-)
1. Обсяг товарної продукції в цінах продажу, тис. грн	1007	1267	?
2. Собівартість товарної продукції, тис. грн	745	887	?
3. Рентабельність, %	?	?	?

Завдання 15. Проаналізуйте динаміку фондівіддачі основних виробничих фондів підприємства та визначте вплив зміни середньорічної вартості виробничих фондів і фондівіддачі на обсяг товарної продукції. Вихідні дані наведено в табл. 12.

Таблиця 12

Показники	Попередній рік	Звітний рік	Відхилення (+, -)
1. Товарна продукція, тис. грн	1800	1666	?
2. Середньорічна вартість основних виробничих фондів, тис. грн	485	501	?
3. Фондовіддача, грн	?	?	?

Завдання 16. За даними аналітичної таблиці 13 дайте оцінку виконанню завдання з прибутку від реалізації продукції. Обчисліть вплив зміни факторів на зміну прибутку від реалізації продукції.

Таблиця 13

АНАЛІЗ ПРИБУТКУ ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ, ТИС. ГРН

Показники	За звітним попереднього року	За фактичною реалізацією в базисних цінах і собівартості	За фактичною реалізацією
1. Виручка (дохід) від реалізації продукції	22 222	23 400	26 350
2. Затрати на виробництво	19 450	20 000	21087
3. Прибуток від реалізації	?	?	?

Завдання 17. За даними аналітичної табл. 14 дайте оцінку виконання завдання з балансового прибутку. Зробіть висновки за результатами проведеного аналізу.

Таблиця 14

АНАЛІЗ БАЛАНСОВОГО ПРИБУТКУ, ТИС. ГРН

Показники	План	Звіт	Відхилення (+,-)
1. Прибуток від реалізації продукції	710	867	9
2. Фінансовий результат від іншої реалізації	—	37	9
3. Позареалізаційні результати:			
• прибутки (+)	26	38	?
• збитки (-)	—	-15	?
Балансовий прибуток	?	?	?

Завдання 18. Тести.

1. З поміж поданих нижче відповідей виберіть найбільш повне і правильне визначення поняття «загальний прибуток підприємства»

- А) прибуток від операційної діяльності;
- Б) прибуток від звичайної діяльності;
- В) прибуток від фінансових операцій;
- Г) прибуток від основної та іншої операційної діяльності;
- Д) прибуток від операційної діяльності, фінансових операцій, іншої звичайної діяльності та від надзвичайних подій.

2. Визначте складові прибутку від фінансових операцій:

- А) дохід від списання кредиторської заборгованості;
- Б) одержані пені та штрафи;

- В) дохід від спільної діяльності;
- Г) прибуток від реалізації фінансових інвестицій;
- Д) відсотки одержані за облігаціями;
- Е) доходи від операційної оренди.

3. Визначте показники, які враховуються при обчисленні валового прибутку підприємства.

- А) дохід (виручка) від реалізації;
- Б) податок на додану вартість;
- В) акцизний податок;
- Г) адміністративні витрати;
- Д) собівартість реалізованої продукції.

4. Знайдіть правильне визначення поняття рентабельності.

- А) абсолютна сума отриманого прибутку;
- Б) рівень доходності підприємства;
- В) прибутковість реалізованої продукції;
- Г) сума фінансових ресурсів підприємства, що забезпечують його виробничо-господарську діяльність;
- Д) перевищення виручки від реалізації над її собівартістю.

5. Визначте показники, яких буде достатньо для обчислення чистого прибутку підприємства.

- А) прибуток підприємства;
- Б) прибуток від реалізації;
- В) прибуток від звичайної діяльності;
- Г) сплачений податок на прибуток підприємства;
- Д) податок на прибуток підприємства, ресурсні платежі.

6. Фінансовий стан підприємства залежить від:

- А) дослідження результатів господарської діяльності підприємства;
- Б) фінансової політики підприємства;
- В) ефективності використання фінансових ресурсів;
- Г) результатів виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності підприємства.

7. Фінансовий аналіз є складовою частиною:

- А) аналізу господарської діяльності підприємства;
- Б) аналізу фінансової діяльності підприємства;
- В) аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства;
- Г) аналізу бухгалтерської звітності підприємства.

8. Прийоми фінансового стану підприємства — це:

- А) аналіз відносних показників;
- Б) факторний аналіз;
- В) аналіз платоспроможності;
- Г) порівняльний аналіз;
- Д) аналіз кредитоспроможності.

9. Які з перелічених показників характеризують ліквідність та платоспроможність підприємства?

- А) маневреність власних оборотних коштів;
- Б) коефіцієнт концентрації залученого капіталу;
- В) частка виробничих запасів у активах;
- Г) заборгованість кредиторам;
- Д) коефіцієнт покриття запасів.

10. Фінансовий стан підприємства це:

А) система показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів;

Б) система показників, що відображають ліквідність та платоспроможність підприємства;

В) система показників, що характеризують фінансову стійкість підприємства.

11. До відносних показників аналізу відносять:

- А) процентні;
- Б) кількісні;
- В) синтетичні.

12. Фінансову звітність складають:

- А) усі без винятку підприємства;
- Б) тільки підприємства державної форми власності;
- В) корпорації.

13. Дивіденди — це доходи:

- А) на придбані облігації;
- Б) на придбані акції;
- В) нараховані на здане в оренду майно.

ТЕМА 2

ПРЕДМЕТ, МЕТОД, ОБ'ЄКТИ ТА ПРИНЦИПИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

- 1. Господарський облік його види та вимірники. Користувачі облікової інформації.*
- 2. Предмет, мета та завдання бухгалтерського обліку.*
- 3. Об'єкти бухгалтерського обліку та їх класифікація.*
- 4. Поняття методу бухгалтерського обліку та його прийоми.*

1. Господарський облік його види та вимірники. Користувачі облікової інформації

Облік має тривалу історію. Товарні відносини неможливі без обліку. Як тільки людство в основу своєї діяльності поклало обмінні процеси виникла необхідність обліку затрат, доходів, ведення розрахунків. Перші письмові свідчення людської культури мають посилення на певні дані, отримані внаслідок облікових робіт того часу.

Облік розвивається відповідно до економічних запитів суспільства. До XV ст. його розглядали як додаток до торговельної діяльності. Сучасна система обліку пов'язана з іменем італійського математика Луки Пачолі. Саме він вперше в системі обліку виділив окрему його складову — бухгалтерський облік. Перу Луки Пачолі належить трактат «Про рахунки і записи» написаний у 1494 році. Саме в ньому знаходимо ми основи побудови бухгалтерського обліку: поняття бухгалтерських рахунків, їх будову, принцип подвійного запису.

У XVII—XVIII ст. промислова революція в Англії та стрімкий розвиток промисловості дали новий поштовх розвитку обліку. Розпочався збір даних про затрати на виготовлення продукції, рівень доходів і прибутків, пошук нових прийомів і методів ведення обліку та показників, що характеризують господарську діяльність підприємств. На початку XX ст. лідерство у сфері обліку перейшло від Англії до США.

У 1990 р. облік отримав статус професії, ставши подібно до юридичної, медичної, інженерної та архітектурної самостійним видом діяльності, який потребує ліцензії, дотримання кодексу професійної етики, обов'язкового рівня кваліфікаційних знань та освіти.

Облікові системи різних країн світу формувалися під впливом національних економічних, політичних і культурних особливостей

та їх розвитку. Однак інтеграційні процеси у світовому господарстві, особливо серед країн з розвинутою ринковою економікою, спричинили до необхідності уніфікації принципів обліку в міжнародному масштабі. Світова практика створила низку міжнародних організацій, які вирішують питання стандартизації бухгалтерського обліку та звітності.

До них належить:

- Комітет міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, заснований 1973 р. у Лондоні організаціями професійних бухгалтерів США, Австралії, Канади, Мексики, Франції, Німеччині, Великобританії, Японії, Ірландії, який розробляє і поширює стандарти ведення бухгалтерського обліку та формування фінансової звітності. Комітетом розроблено 39 міжнародних стандартів бухгалтерського обліку з яких сьогодні діє 34;

- Міжнародна федерація бухгалтерів, створена в Мюнхені 1977 р., яка розробляє етичний, освітній та аудиторській напрями бухгалтерського обліку;

- Міжурядова робоча група експертів з міжнародних стандартів обліку та звітності при б створена в 1982 р., яка вивчає питання обліку та звітності в міжнародних корпораціях.

Крім того, ведуться окремі дослідження з питань стандартизації й уніфікації обліку та звітності на підприємствах країн — членів Європейського Союзу. На сьогодні в межах ЄС прийнято п'ять Директив (законів), що визначають єдині підходи до бухгалтерського обліку і звітності, зокрема Четверту Директиву «Форма і зміст річного фінансового звіту компаній» (25.07.1978 р.), Сьому Директиву «Вимоги до підготовки консолідованої фінансової звітності та методи підготовки» (13.06.1983 р.) тощо.

Окрім ЄС існують інші регіональні організації, які займаються питаннями стандартизації бухгалтерського обліку, а саме: Американська асоціація обліку, Асоціація бухгалтерів Азії та тихоокеанського регіону, Африканська рада бухгалтерського обліку тощо.

Розроблені міжнародними організаціями нормативні документи не регулюють техніку та методичку обліку. Міжнародні стандарти регулюють лише основні принципіві моменти обліку, від яких залежить формування фінансових результатів діяльності підприємств та порядок відображення їх у звітності.

Сучасна наука і практика розглядає облік як процес, який складається з операцій спостереження, сприйняття, вимірювання та фіксації (реєстрації) фактів, явищ природи чи суспільного життя. Якщо процес обліку здійснюється над господарськими об'єктами, то такий облік називається господарським.

Господарський облік — це облік господарської діяльності підприємства та суспільства загалом, тобто це спостереження, прийняття, вимірювання та фіксація (реєстрація) господарських фактів і явищ та господарських процесів (виготовлення продукції, надання послуг, реалізація, розподіл фінансових результатів тощо).

Залежно від природи облікової інформації господарський облік поділяють на такі взаємопов'язані між собою види:

- Оперативно-технічний;
- Статистичний;
- Бухгалтерський.

Оперативно-технічний облік ведеться безпосередньо на місцях здійснення господарських операцій (реєстрація виходу працівників на роботу, щоденні витрати сировини, матеріалів, щоденний випуск продукції тощо), у тому числі тих, які не можуть бути відображені іншими видами обліку. Дані оперативно-технічного обліку необхідні для поточного спостереження за розвитком господарських процесів, їх оперативного планування, аналізу й управління.

Статистичний облік використовують при вивченні кількісних і якісних характеристик масових соціально-економічних явищ і процесів, закономірностей їх розвитку за конкретних умов місця і часу. Дані про господарські факти, явища і процеси статистичний облік отримує з оперативно-технічного і бухгалтерського обліків.

Провідне місце в системі господарського обліку займає бухгалтерський облік, який становить основу інформаційного забезпечення управління підприємством. Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-ХІУ від 16 липня 1999 року:

«Бухгалтерський облік — це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень».

Бухгалтерський облік охоплює систему суцільної, безперервної і взаємопов'язаної реєстрації та підбиття підсумків підприємницьких і фінансових операцій підприємства в документах, книгах та записах із подальшими аналізами, перевіркою та звітуванням про результати здійснення цих операцій перед зацікавленими особами.

На відміну від інших видів господарського обліку, бухгалтерський облік ґрунтується на документуванні всіх господарських процесів і відображенні їх у системі бухгалтерських рахунків із використанням методу подвійного запису, його регламентують міжнародні й національні нормативні та законодавчі акти.

Для ведення бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності підприємства необхідно:

1) Знати законодавчу і нормативну базу щодо ведення бухгалтерського обліку;

2) Уміти оформляти й обробляти первинні бухгалтерські документи та реєстри;

3) Складати бухгалтерську(фінансову) звітність, аналізувати отримані результати, звітувати перед зацікавленими особами.

У країнах з розвинутою ринковою економікою бухгалтерський облік методологічно і організаційно поділяється на фінансовий та управлінський. Це два напрями єдиної системи обліку, кожна з яких має своє функціональне призначення і свою роль в управлінні підприємством. Дані види обліку призначені для вирішення різних практичних питань у діяльності підприємства. В їх єдності запорука достовірності інформації та обґрунтованість прийнятих рішень користувачами інформації про діяльність підприємства.

Фінансовий облік — це комплексний синтетичний облік усієї господарсько-фінансової діяльності підприємства, який у цілому характеризує майновий стан підприємства, його фінансовий стан, прибутковість. В його основі лежить метод «затрати — випуск», суть якого в тому, що фінансовий результат діяльності підприємства визначається шляхом зіставлення доходів і витрат. До об'єктів фінансового обліку належать активи підприємства, джерела власних засобів, зобов'язання підприємства, витрати підприємства за елементами і доходами за їх видами, загальні фінансові результати діяльності підприємства та їх використання, господарські операції, пов'язані з процесами виробництва й реалізації продукції. Див. тему 1.

Користувачами фінансового обліку, як правило, є акціонери, потенційні інвестори, ділові партнери, кредитори, органи державної влади в тому числі державної податкової служби, тобто зовнішні користувачі.

Управлінський (внутрішньогосподарський) облік — це система збирання, оброблення та подавання інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством. Дані управлінського обліку використовуються для планування, контролю і прийняття рішень на різних рівнях управління підприємством. Організацію управлінського обліку не регламентують міжнародні й національні стандарти та законодавчі акти. Його здійснює підприємство самостійно залежно від особливостей діяльності, структури й розмірів підприємства, потреб управління.

Об'єктами управлінського обліку є витрати і доходи підприємства за їх цільовим призначенням (видами продукції, замовленнями,

процесами, стадіями виробництва, центрами відповідальності, сферами діяльності, регіонами реалізації). У межах управлінського обліку здійснюється облік витрат на калькулювання собівартості продукції, прогнозування і планування витрат, доходів, фінансових результатів діяльності підприємства. В об'єктивності ведення такого обліку зацікавлені в першу чергу керівники підприємства, тому саме керівництво підприємства визначає параметри, напрями, глибину облікової інформації. Внутрішньогосподарський облік, в першу чергу, призначений для керівників підприємства.

Облікова інформація необхідна широкому колу користувачів, яких в теорії обліку можна поділити на внутрішніх та зовнішніх стосовно підприємства.

Внутрішніми користувачами облікової інформації є:

- власники підприємства;
- управлінський персонал;
- робітники і службовці підприємств.

Зовнішніми користувачами облікової інформації є:

- ділові партнери підприємства на ринку (дійсні й потенційні інвестори, постачальники, замовники, покупці, клієнти; банківські й небанківські кредитні установи; інші кредитори);
- органи державного і міжнародного регулювання та контролю (органи податкової служби; органи державної статистики; органи державних і міжнародних комісій і комітетів);
- фінансові аналітики та радники;
- широка громадськість (громадські організації, профспілки).

Класифікація користувачів облікової інформації наведена в табл. 2.

У бухгалтерському обліку для кількісного відображення руху засобів, коштів, обсягів здійснення господарських процесів використовують три види вимірників:

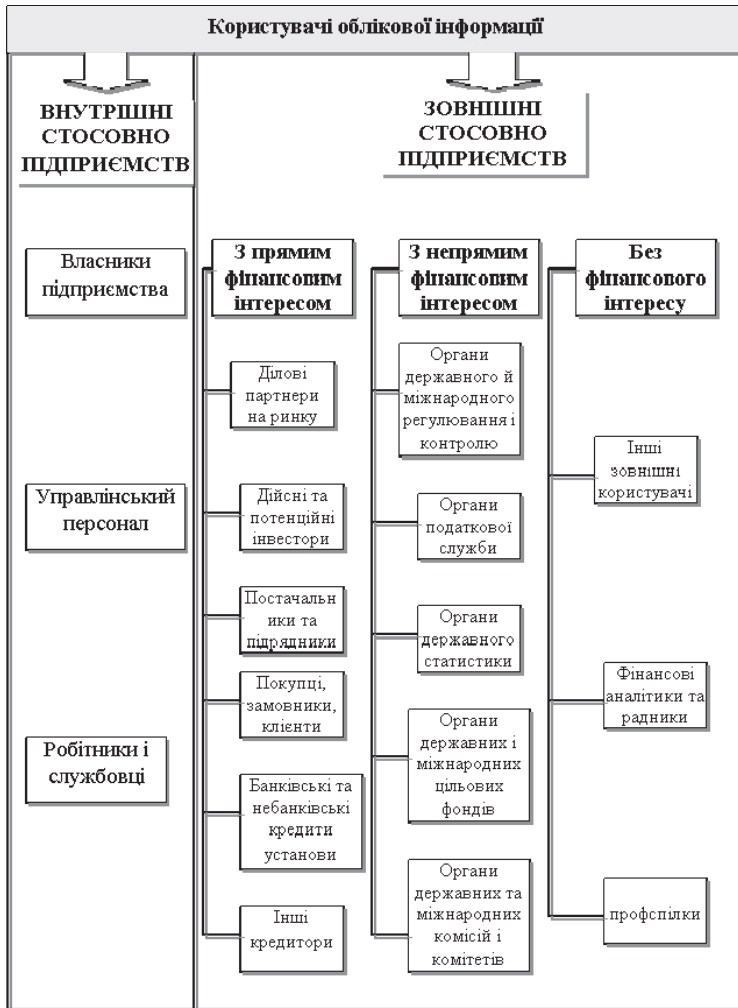
- **натуральні;**
- **трудові;**
- **грошові (вартісні).**

Натуральні вимірники застосовують для отримання даних про кількість однорідних об'єктів обліку в кг, м², м³, га тощо. Ці вимірники використовують для обліку матеріальних цінностей, готової продукції, товарів, основних засобів.

Трудові вимірники використовують для обліку кількості відпрацьованого часу та обліку затрат праці на виготовлення продукції у людино-днях, людино-годинах, людино-хвилинах тощо. Трудові ви-

мірники необхідні для нарахування заробітної платні, визначення середньоспискового складу працівників, продуктивності праці тощо.

Таблиця 2

Грошовими (вартісними) вимірниками є гривні, долари, рублі, марки тощо. Грошові вимірники є найбільш універсальними, дають можливість узагальнювати всі господарські операції підприємства,

які вимірюють різноманітними натуральними вимірниками, їх використовують для складання бухгалтерської звітності.

Суттєвими ознаками облікової інформації є:

Зрозумілість (інформація має бути зрозуміла користувачам);

Доцільність (інформація повинна бути корисна при прийнятті рішень);

Матеріальність або суттєвість (інформація матеріальна, якщо вона впливає на результати економічних рішень);

Достовірність (інформація достовірно характеризує явище);

Суть форми (інформація відображає суть економічного явища);

Нейтральність (інформація вільна від відхилень);

Обачливість (інформація подається обачливо за наявності частки невизначеності);

Повнота (інформація дає повну характеристику явища);

Порівняльність (інформація зіставна з даними попередніх періодів і даними інших підприємств);

Своєчасність (інформація надходить у встановлений термін);

Економічна доцільність (дохід від використання інформації має бути більшим від затрат на її збирання, оброблення і подання).

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» бухгалтерський облік повинен ґрунтуватися на таких основних принципах:

1) принцип **консерватизму (обачності)**, згідно з яким доходи обліковують, коли можливість їх отримання є цілком визначеною подією, а витрати відображають, коли їх здійснення є можливою подією для запобігання оцінці зобов'язань та витрат і завищення оцінки активів і доходів підприємства;

2) принцип **повного висвітлення**, відповідно до якого фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та можливі наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що його приймають на її основі;

3) принцип **автономності** підприємства, згідно з яким підприємство розглядають як самостійну господарську одиницю, воно має свої відокремлені від власників рахунки, складає бухгалтерський звіт;

4) принцип **послідовності**, згідно з яким облікова політика на підприємстві (методи оцінювання активів, нарахування амортизації, зношування МШП тощо) має бути постійна протягом тривалого періоду часу;

5) принцип **безперервної діяльності**, відповідно до якого вважають, що підприємство продовжує свою діяльність необмежений час і не буде ліквідоване;

6) принцип **нарахування**, тобто доходи й витрати відображають у бухгалтерському обліку в тому періоді, в якому вони були нараховані, незалежно від того, коли отримано чи заплачено гроші;

7) принцип **відповідності** передбачає розмежування доходів і витрат між відповідними періодами;

8) принцип **превалювання сутності над формою**, згідно з яким операції обліковують відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми;

9) принцип **історичної собівартості**, відповідно до якого в бухгалтерському обліку господарські засоби відображають за фактичними витратами на їх придбання (за собівартістю), а не за ринковими цінами;

10) принцип **єдиного грошового вимірника**, який передбачає узагальнення облікової інформації в єдиній грошовій одиниці;

11) принцип **періодичності** (облікового періоду) відповідно до якого діяльність підприємства поділяють на звітні періоди (рік, квартал, місяць тощо).

Згідно з Міжнародними стандартами в концептуальних основах бухгалтерського обліку поряд із принципами виділяють умовності обмеження і процедури обліку.

У бухгалтерському обліку застосовують специфічні умовності, принципи й обмеження.

Умовності обліку: умовність окремого підприємства; умовність одиниці виміру; умовність облікового періоду; умовність безперервності.

Умовність обмеження: обмеження суттєвості; обмеження економічності інформації, вартості — зиску; обмеження консерватизму.

Принципи обліку: принцип собівартості; принципи повного розкриття інформації (об'єктивності); принцип реалізації; принцип погодженості; принцип постійності.

Процедури та практика обліку: записи в журналах; записи в Головній книзі; складання пробного балансу; трансформаційні записи; формування та аналіз звітності.

2. Предмет, мета та завдання бухгалтерського обліку

Бухгалтерський облік має на меті забезпечити управлінський апарат, відповідні служби і фахівців необхідними достовірними даними про господарські процеси та фінансовий стан підприємства. Бухгалтерська інформація потрібна апаратові управління підприємством для обґрунтованого прийняття короткотермінових і довготе-

рмінових управлінських рішень, а також широкому колу зовнішніх користувачів (інвесторам, банкам, постачальникам, фінансовим аналітикам, податковим службовцям тощо).

Як складова частина інформаційної системи підприємства бухгалтерський облік повинен забезпечувати отримання точної, повної, оперативної і вірогідної економічної інформації про господарські процеси, стан та використання ресурсів підприємства, розрахункові взаємовідносини з покупцями, постачальниками, персоналом, бюджетом, використання коштів тощо.

Основними завданнями бухгалтерського обліку є:

- здійснення безперервного, суцільного, взаємопов'язаного й документального спостереження за економічними процесами та явищами на підприємстві;
- забезпечення достовірною і своєчасною інформацією про господарські процеси і явища, що здійснювалися на підприємстві, про наявність і стан господарських засобів та їх джерел внутрішнім і зовнішнім користувачам облікової інформації;
- формування інформаційної бази для планування, стимулювання, організації, регулювання, аналізу і контролю господарської діяльності підприємства.

Бухгалтерський облік є обов'язковим видом обліку, що його веде підприємство. Фінансова, статистична та інші види звітності, які використовують грошовий вимірник, ґрунтуються на даних бухгалтерського обліку. Для вирішення поставлених завдань у бухгалтерському обліку застосовують особливі прийоми: документування, збирання, оброблення і трансформацію облікової інформації про господарську та фінансову діяльність підприємства.

Для ведення господарської діяльності кожне підприємство повинно мати будівлі, машини й механізми, матеріали, кошти та інші цінності, які в сукупності становлять господарські засоби підприємства. Ці господарські засоби підприємство отримує за рахунок різних джерел: статутного капіталу або інших створених на підприємстві грошових фондів, власного прибутку, кредитів тощо. У процесі виробничо-господарської діяльності підприємства постійно поповнює запаси сировини, матеріалів, палива, виготовляє і реалізує продукцію, визначає фінансові результати. Усі суттєві елементи господарської діяльності підприємства відображаються у бухгалтерському обліку.

Предметом бухгалтерського обліку є господарські засоби, джерела їх утворення, витрати, доходи, фінансові результати діяльності підприємства та господарські процеси, які відображаються у ході його звичайної і надзвичайної діяльності.

На підприємствах різних галузей народного господарства предмет бухгалтерського обліку має свої особливості. Так, напříklad, на машино-будівничому заводі предметом бухгалтерського обліку буде весь процес виготовлення і реалізації машин та обладнання, а у будівельній організації предметом бухгалтерського обліку стане процес створення і реалізація будівельної продукції (готових об'єктів, будівельно-монтажних робіт).

Предмет бухгалтерського обліку складається з окремих об'єктів.

3. Об'єкти бухгалтерського обліку та їх класифікація

Об'єктами бухгалтерського обліку є господарські засоби за їх складом та використанням, джерела утворення господарських засобів за їх видами і господарські процеси, що зумовлюють рух господарських засобів, коштів і джерел їх утворення. Господарські операції, які не впливають на зміну стану і наявності господарських засобів, коштів і джерел їх утворення, у бухгалтерському обліку не відображають.

Господарські засоби в бухгалтерському обліку неодмінно характеризують за двома ознаками: за їх складом і використанням та джерелами формування (фінансування). Наприклад, автомобіль, вписаний як внесок засновника у статутний фонд підприємства, належить до основних засобів підприємства (за їх складом) і до статутного фонду (капіталу) підприємства (за джерелами фінансування).

Класифікація господарських засобів за складом і використанням

За складом і використанням господарські засоби підприємства групують за такими напрямками:

- За формами функціонування;
- За монетарною ознакою;
- За характером участі в господарському процесі, швидкістю їх обігу;
- За ступенем ліквідності;
- За участю у виробничому процесі;
- За видами діяльності;
- За нарахуванням зносу (амортизації).

За формою функціонування господарські засоби поділяться на такі групи: матеріальні засоби (активи); нематеріальні засоби (активи); фінансові активи.

Матеріальні активи — це господарські засоби підприємства, які мають матеріально-речову форму (наприклад, будинки, споруди, машини, сировина, матеріали, готова продукція тощо).

Нематеріальні активи — це господарські засоби, які не мають матеріальної форми, можуть бути ідентифіковані (відокремлені від підприємства) та утримуються підприємством для використання протягом періоду більше року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) для виробництва, торгівлі, адміністративних потреб чи надання в оренду іншим особам.

До нематеріальних засобів (активів) належить придбане право на місце на товарній, фондовій біржах, авторські права, права на інтелектуальну власність і використання земельних ділянок, програмне забезпечення, майнові права, вартість одержаних патентів, ліцензії та інших активів, які не мають матеріальної форми, але дають можливість підприємству отримати прибуток.

Фінансові активи — це група господарських засобів підприємства у формі готівкових коштів та інших фінансових інструментів, які належать підприємству. До цієї групи належать готівкові кошти та їх еквіваленти в національній та іноземній валюті, фінансові інвестиції підприємства, дебіторська заборгованість.

Фінансові інвестиції — це активи, що їх утримує підприємство для збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора. До фінансових інвестицій належать вкладення коштів підприємства в цінні папери та статутні капітали інших підприємств.

У бухгалтерському обліку виділяють **довгострокові фінансові інвестиції** з терміном повернення понад рік і **короткострокові (поточні) фінансові інвестиції** з терміном проведення до року.

Дебіторська заборгованість — це заборгованість різних фізичних та юридичних осіб перед даним підприємством за відвантаженою їм продукцією чи надані послуги. Фізичні і юридичні особи, які мають таку заборгованість перед даним підприємством, називаються його **дебіторами**.

За монетарною ознакою господарські засоби (активи) підприємства поділяють на монетарні та немонетарні активи.

Немонетарні активи — це всі господарські засоби, крім грошових коштів, їхніх еквівалентів та дебіторської заборгованості у фіксованій (або визначеній) сумі грошей.

До монетарних активів підприємства належать грошові кошти, їхні еквіваленти та дебіторська заборгованість у фіксованій (або визначеній) сумі грошей.

За характером участі в господарському обороті і швидкістю їх обігу господарські засоби підприємства поділяють на оборотні та необоротні.

Оборотні засоби (активи) — це грошові кошти та їхні еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи дванадцяти місяців від дати складання балансу. Основними елементами оборотних активів підприємства є товарно-матеріальні цінності, запаси у виробництві, готова продукція, дебіторська заборгованість, грошові кошти на рахунках у банках і в касі.

Оборотні засоби поділяють на нормовані (виробничі запаси, паливо, незавершене виробництво) та ненормовані (дебіторська заборгованість).

Необоротні господарські засоби (активи) підприємства — це сукупність майнових цінностей, які багаторазово беруть участь у процесі його господарської діяльності.

У практиці бухгалтерського обліку до них належать господарські засоби з тривалістю використання понад рік.

До складу необоротних (довгострокових) господарських засобів підприємства належать:

- Основні засоби;
- Незавершене будівництво;
- Нематеріальні активи;
- Довгострокові фінансові інвестиції;
- Відтерміновані податкові активи;
- Довгострокова дебіторська заборгованість (яка буде погашена через двадцять місяців від дати, на яку складений баланс);
- Інші довгострокові активи (музейні експонати, бібліотечні фонди, малоцінні та швидкозношувальні предмети (МШП) із тривалістю використання понад рік, природні ресурси тощо).

Основні засоби — це матеріальні активи, що їх підприємство утримує для використання у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здачі в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний тернів корисного використання (експлуатації) яких більше року (або одного операційного циклу), якщо він довший за рік). Основні засоби функціонують у незмінній натурально-речовій формі у виробничій та невиробничій сферах. До основних засобів підприємства належать земельні ділянки, споруди та передавальні пристрої, машини та обладнання, транспортні засоби, інструменти, інвентар (меблі), робоча і продуктивна худоба, багаторічні насадження, інші основні засоби, необоротні матеріальні активи, тимчасові споруди, природні ресурси,

предмети прокату, інші необоротні матеріальні активи терміном експлуатації більше року та вартістю понад певну, встановлену на підприємстві суму за одиницю. Вартість основних засобів зменшується поступово внаслідок їх фізичного і морального зношування через нарахування амортизації.

Відтерміновані податкові активи — це сума податку на прибуток підприємства, що підлягає відшкодуванню у подальших періодах унаслідок тимчасової різниці між обліковою і податковою базами оцінки.

За ступенем ліквідності господарські засоби (активи) підприємства поділяються на ліквідні та неліквідні.

Ліквідні господарські засоби (активи) — це група засобів підприємства, які можуть бути швидко конвертовані у грошову форму без суттєвих втрат своєї поточної вартості для своєчасного забезпечення платежів за поточними фінансовими зобов'язаннями. До ліквідних активів підприємства належать: грошові активи в різних формах; короткострокові фінансові вкладення; короткострокова дебіторська заборгованість (крім безнадійної); запаси готової продукції, призначеної для реалізації.

Неліквідні господарські засоби (активи) — це група засобів підприємства, які можуть бути конвертовані у грошову форму без втрат своєї поточної вартості тільки протягом значного періоду часу. До неліквідованих активів підприємства належать: основні засоби, незавершене будівництво, нематеріальні активи, довгострокова дебіторська заборгованість, безнадійна дебіторська заборгованість, витрати майбутніх періодів тощо.

За участю у виробничому процесі господарські засоби (активи) підприємства поділяються на такі групи:

- 1) засоби у сфері виробництва;
- 2) засоби у сфері обігу;
- 3) невиробничі засоби.

До виробничих засобів належать засоби підприємства, які беруть безпосередню участь у процесі виготовлення продукції чи надання послуг. Це — виробничі будівлі й споруди, машини й механізми, транспорт, сировина, матеріали, паливо, незавершене виробництво тощо.

До засобів підприємства у сфері обігу належать предмети обігу, грошові кошти, кошти в розрахунках та засоби, які обслуговують сфери обігу.

Предмети обігу — це готові вироби, призначені для реалізації.

Грошові кошти необхідні підприємству для розрахунків із постачальниками, з підрядниками, з бюджетом, з робітниками щодо

заробітної платні. Грошові кошти зберігаються у касі підприємств, на його розрахункових, валютних та інших рахунках у банках.

До засобів, які обслуговують сферу обігу, належать торгово-складські споруди з торгово-складським обладнанням, устаткуванням та інвентарем.

До невиробничих засобів підприємства належать засоби, які не беруть безпосередньої участі і виробництві продукції, але їх використовують для створення нормальних умов праці й відпочинку працівників підприємства. До невиробничих засобів підприємства належать житлові будинки, гуртожитки, готелі, дитячі садки, амбулаторії, клуби, бібліотеки з обладнанням та інвентарем у них тощо, які перебувають на балансі підприємства.

За видами діяльності господарські засоби (активи) поділяють на засоби, які використовують в основній діяльності підприємства, засоби, які використовують в операційній діяльності підприємства, засоби, що їх використовують у фінансовій діяльності підприємства, та засоби, які використовують в інвестиційній діяльності підприємства. Дивись тему 1.

За нарахуванням зносу (амортизація) виділяють господарські засоби (активи), які підлягають амортизації, і господарські засоби, на які амортизацію не нараховують. Амортизують усі основні засоби, окрім землі, інші необоротні матеріальні активи, нематеріальні активи, фінансові інвестиції.

Класифікація джерел формування господарських засобів підприємства

Господарські засоби підприємства за джерелами їх формування та цільовим призначенням поділяють на **власні** (сформовані за рахунок власних джерел) та **залучені** (сформовані за рахунок залучених джерел).

За рахунок власних джерел формують власний капітал підприємства, до якого належать фонди, резерви, нерозподілений прибуток.

Грошові фонди підприємства мають цільовий характер, їх утворюють за рахунок відповідних джерел фінансування (внесків засновників, прибутку тощо), зокрема — це статутний фонд (капітал), додатковий капітал, інший додатковий капітал.

Резерви формують із внутрішніх ресурсів підприємства для покриття можливих у майбутньому цільових витрат, зокрема на підприємствах можуть створювати резервний фонд (капітал), страхові резерви тощо.

Нерозподілений прибуток є безпосереднім джерелом поповнення господарських засобів підприємства.

До залучених джерел формування господарських засобів належать:

- забезпечення подальших витрат платежів;
- довгострокові зобов'язання;
- поточні зобов'язання;
- доходи майбутніх періодів.

Забезпечення — це зобов'язання з невизначеною сумою або часом погашення на дату складання балансу. Підприємства мають право формувати забезпечення оплати майбутніх відпусток, забезпечення гарантійних зобов'язань, додаткове пенсійне забезпечення. До забезпечення належать також залишки коштів цільового фінансування і цільових надходжень.

Якщо очікуваний період погашення забезпечення більше одного року від дати складання балансу або більше одного операційного циклу, то це забезпечення можна розглядати як довгострокове зобов'язання підприємства. Якщо ж очікуваний період погашення забезпечення менше одного року від дати складання балансу або менше одного операційного циклу, то його слід розглядати як поточне зобов'язання підприємства.

Довгострокові зобов'язання — це всі зобов'язання підприємства, що не є поточними, тобто які будуть погашені протягом періоду більше року від дати складання балансу або більше одного операційного періоду (якщо тривалість операційного періоду більше року). До довгострокових зобов'язань підприємства належать довгострокові кредити банків, довгострокові фінансові зобов'язання, зобов'язання та залучення позикових коштів, крім банківських кредитів, на які нараховують відсотки, відтерміновані податкові зобов'язання (сума податків на прибуток, що підлягають сплаті в майбутніх періодах унаслідок тимчасової різниці між обліковою і податковою базами оцінки), інші довгострокові зобов'язання.

Поточні зобов'язання — це зобов'язання, які будуть погашені протягом одного операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців від дати складання балансу. До поточних зобов'язань належать короткострокові кредити банків, поточна заборгованість за векселями виданими, поточними зобов'язаннями за розрахунками з одержаних авансів, з бюджетом, з позабюджетних платежів, зі страхування, з оплати праці, кредиторська заборгованість за товарами, роботи, послуги тощо.

У бухгалтерському обліку кредити поділяють на короткострокові (з терміном повернення до року) і довгострокові (з терміном повернення понад рік).

Кредиторська заборгованість — це тимчасово залучені підприємством (організацією) кошти, які підлягають виплаті відповід-

ним юридичним або фізичним особам, тобто це заборгованість підприємства перед іншими фізичними чи юридичними особами за отриману від них продукцію, за надані ними послуги чи виконані роботи, заборгованість за нарахованими, але не сплаченими податками та іншими платежами.

Кредиторську заборгованість у межах нормативних термінів оплати рахунків чи зобов'язань вважають нормальною, а в разі порушення термінів платежів — протермінованою.

Фізичні і юридичні особи, перед якими дане підприємство має кредиторську заборгованість, називаються **кредиторами**.

До складу **доходів майбутніх періодів** зараховують доходи, отримані протягом поточного або попередніх звітних періодів, які належать до майбутніх звітних періодів (доходи у вигляді одержаних авансових платежів за здані в оренду основні засоби та інші необоротні активи).

Класифікацію джерел формування господарських засобів наведено на рис. 1.

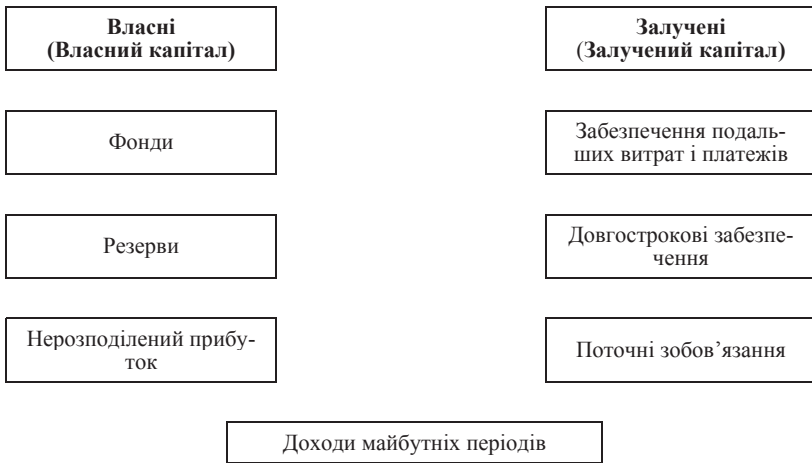

Рис. 1. Джерела формування господарських засобів

Нормативно-правова база бухгалтерського обліку

Основною нормативно-правовою базою, яка регулює організацію та методологію бухгалтерського обліку, є:

— Національні стандарти бухгалтерського обліку;

— Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-ХІУ від 16 липня 1999 року;

— Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затверджене наказом № 88 Міністерства фінансів України від 24.05.1995 року;

Інші типові положення з планування, обліку та калькулювання витрат відповідних галузей економіки України.

Кожний нормативний документ виконує покладені на нього функції в процесі відображення господарських операцій у системі фінансового обліку підприємств з урахуванням особливостей галузевої специфіки.

— План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений наказом № 291 Міністерства фінансів України від 30.11.1999 року.

План рахунків визначає методологію обліку в усіх сферах економічної діяльності підприємств і його структура органічно пов'язана зі структурою форм фінансової (бухгалтерської) звітності (балансом, звітом про фінансові результати та іншими).

4. Поняття методу бухгалтерського обліку та його прийоми

Теоретичною основою бухгалтерського обліку є загальна теорія економіки. Господарські факти (явища і процеси) вивчають у бухгалтерському обліку за економічними законами та категоріями. Метод обліку — це сукупність спеціальних прийомів, за допомогою яких вивчають його предмет. Метод бухгалтерського обліку повинен забезпечити повне, суцільне та об'єктивне відображення усіх господарських процесів, які відбуваються на підприємстві. Вихідним моментом у побудові методу бухгалтерського обліку є подвійне відображення господарських фактів, яке впливає з їх подвійної характеристики (за складом і призначенням — з одного боку і джерелами їх формування — з іншого). Застосування методу двойності (подвійного запису) дає можливість отримати відомості про наявність і стан господарських засобів підприємства і джерел їх утворення на конкретний момент, оцінити результати ведення господарської діяльності підприємства, забезпечити постійне порівняння господарських засобів та їхніх джерел.

Отже, **метод бухгалтерського обліку** — це система прийомів, яка забезпечує суцільне, безперервне, взаємопов'язане та об'єктивне відображення (в узагальненому вигляді у грошових ви-

мірниках) об'єктів бухгалтерського обліку, що має на меті отримання інформації для управління ними.

Метод бухгалтерського обліку складається з окремих специфічних методичних прийомів.

До методичних прийомів бухгалтерського обліку належать:

- документування;
- інвентаризація;
- оцінювання;
- калькування;
- рахунки;
- подвійний запис;
- бухгалтерський баланс;
- бухгалтерська звітність.

Документування — спосіб первинного відображення об'єктів бухгалтерського обліку (господарських засобів, коштів, джерел їх утворення та господарських процесів) у первинних бухгалтерських документах (рахунках, накладних, чеках, ордерах тощо).

Інвентаризація — це спосіб виявлення фактичної наявності і стану господарських засобів, коштів підприємства та джерел їх утворення на певну дату. Інвентаризація об'єктів обліку здійснюється через вимірювання, зважування, перерахунок, звірення. На основі даних інвентаризації роблять коригування облікових даних про наявність і стан об'єктів обліку, оскільки у процесі господарської діяльності можливі природне усушення, часткове псування та розкрадання майна підприємства.

Оцінювання — спосіб грошового вимірювання об'єктів бухгалтерського обліку. За допомогою оцінювання натуральні і трудові характеристики (вимірники) господарських засобів перераховують у вартісні. В бухгалтерському обліку оцінювання об'єктів обліку ґрунтується переважно на показникові фактичних витрат на їх створення чи придбання (історичної собівартості).

Калькулювання — це метод обчислення собівартості виготовлення одиниці товарно-матеріальних цінностей або одиниці виконаних робіт. Суть методу полягає у тому, що обґрунтовують, визначають і розподіляють витрати, які належать до того чи іншого об'єкта калькування (виробу, процесу, замовлення тощо).

Рахунки — спосіб групування за певною системою фінансово-економічної інформації для її поточного відображення у бухгалтерському обліку і для здійснення контролю за господарськими процесами, станом господарських засобів та джерел їх формування. Наприклад, на рахунку 10 відображається наявність, надходження і вийття основних засобів підприємства, на рахунку 20 — наяв-

ність, надходження і вибуття виробничих запасів, на рахунку бб — нарахування і виплата заробітної платні працівникам підприємства.

Подвійний запис — це подвійне відображення у бухгалтерському обліку кожної господарської операції: у дебеті одного чи декількох рахунків та одночасно у кредиті одного чи декількох рахунків на одну й ту саму суму.

Подвійний запис дає змогу здійснювати балансовий контроль бухгалтерської інформації, тобто контролювати правильність і законність використання господарських засобів і джерел їх формування.

Бухгалтерський баланс — спосіб групування і відображення наявності й стану господарських засобів підприємства за складом і використанням та джерелами формування на певну дату в узагальненому вартісному вимірнику. Бухгалтерський баланс є однією з основних форм бухгалтерської фінансової звітності.

Бухгалтерська звітність — сукупність способів і прийомів узагальнення даних поточного обліку і впорядкована система взаємопов'язаних економічних показників виробничо-господарської діяльності підприємства за звітний період.

Бухгалтерську звітність заповнюють на підставі даних рахунків бухгалтерського обліку з певною системою їх групування.

Методичні прийоми бухгалтерського обліку взаємопов'язані, доповнюють один одного і в сукупності становлять єдине ціле — метод бухгалтерського обліку.

Детальний аналіз прийомів методу бухгалтерського обліку розглянуто у наступних темах.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ 2

Завдання 1. Економічний диктант. Продовжити визначення:

- А) Предмет бухгалтерського обліку..... ;
- Б) Господарські засоби підприємства групуються за такими ознаками ;
- В) До необоротних активів підприємства відносять ;
- Г) До оборотних активів підприємства відносять ;
- Д) До власного капіталу підприємства слід віднести ;
- Е) Дебіторська заборгованість підприємства це ;
- Ж) Кредиторська заборгованість підприємства це

Завдання 2. Необхідно згрупувати зовнішніх користувачів бухгалтерської інформації наступним чином:

1. користувачі з прямою фінансовою зацікавленістю;
2. користувачі з непрямою фінансовою зацікавленістю;
3. користувачі без фінансової зацікавленості.

Вихідні дані:

банки, біржі, кредитори, статистичні органи, фінансові державні органи, інвестори, лізингова компанія, страхова компанія, власники облігацій підприємства, директор, головний бухгалтер, потенційні власники підприємства, замовники продукції підприємства, підрядчики, службовці підприємства, державна податкова служба, статистичні органи.

Завдання 3. Необхідно визначити, які вимірники використовуються в наведених нижче ситуаціях.

Вихідні дані:

1. Підприємство перерахувало аванс іншому підприємству — 5000 грн.
2. Оприбутковані від постачальника матеріали — 1000 кг на загальну суму 60 000 грн.
3. Перераховано постачальнику за отримані матеріали — 45 000 грн.
4. Робітникам виробництва нарахована заробітна плата за 84 людино-години.
5. Відвантажена покупцю готова продукція — 500 одиниць за ціною 250 грн/один.
6. Робітник Шевченко О.Ф. відпрацював у грудні 2011 року 16 днів.
7. Відпущені зі складу в виробничий цех матеріали — 500 кг. сировини загальною вартістю 30 000 грн.

Завдання 4.

З метою засвоєння облікової термінології знайти відповідне значення для кожного із наведених термінів у таблиці.

№ з/п	Термін	Визначення
1	Господарський облік	Система вивчення і контролю масових соціально-економічних явищ і процесів суспільного життя
2	Оперативний облік	Процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання і передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім і внутрішнім користувачам для прийняття рішень
3	Статистичний облік	Система обробки і підготовки інформації для планування, контролю і прийняття рішень на різних рівнях управління підприємством

№ з/п	Термін	Визначення
4	Фінансовий (бухгалтерський) облік	Процес спостереження, збирання, оцінки, класифікації, обробки і передачі інформації про фактичний стан діяльності економічного суб'єкта
5	Внутрішньогосподарський (управлінський облік)	Система поточного спостереження і контролю за окремими господарськими операціями в ході їх безпосереднього здійснення
6	Мета бухгалтерського обліку	Застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань, витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства
7	Активи	Заборогованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілює у собі економічні вигоди
8	Власний капітал	Ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, зумовить економічні вигоди в майбутньому
9	Зобов'язання	Частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань
10	Господарська операція	Фундаментальна облікова модель
11	$A = BK + Z$	Подія, яка викликає зміни у структурі активів та зобов'язань, власному капіталі підприємства
12	Автономність	Постійне (з року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики
13	Обачність	Оцінка активів і зобов'язань підприємства здійснюється, виходячи із припущення, що його діяльність триватиме далі
14	Послідовність	Кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від його власників, у зв'язку і чим особисте майно і зобов'язання власників не повинно відображатися у фінансовій звітності підприємства
15	Безперервність	Метою є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої і неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності і про рух грошових коштів підприємства

Завдання 5. На основі нижче наведених даних провести групування майна підприємства по видам:

СКЛАД МАЙНА ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

№ з/п	Найменування майна	Сума, грн
1	2	3
1	Паливо	1500,0
2	Готова продукція на складі	40000,0
3	Виробниче обладнання в цехах	110000,0
4	Товари відвантажені покупцю	9000,0
5	Земельна ділянка	6000,0
6	Тара	800,0
7	Аванс у агента постачання	50,0
8	Каса	300,0
9	Інші засоби	400,0
10	Незакінчене виробництво	20000,0
11	Основні матеріали	15000,0
12	Інші дебітори	2000,0
13	Довгострокові цінні папери	6000,0
14	Короткострокові цінні папери	1000,0
15	Патенти	1000,0
16	Поточний рахунок у національній валюті	12000,0
17	Допоміжні матеріали	3200,0
18	Основні засоби загально-виробничого призначення	55000,0
19	Малоцінні та швидкозношувальні предмети	5000,0
20	Підзвітні особи	200,0
21	Інші матеріали	50,0
22	Покупні напівфабрикати	11000,0
23	Витрати майбутніх періодів	1000,0
24	Будівля та обладнання складів	35000,0
25	Будівля заводу/управління	23000,0
26	Основні засоби ЖКК підприємства	160000,0
27	Основні засоби цехів допоміжного виробництва	17000,0
28	Поточний рахунок в іноземній валюті	20000,0
29	Заборгованість покупців	1000,0
	ВСЬОГО:	

Групування майна підприємства по видам виконати за наступною формою:

№ з/п	Група майна	Підгрупа майна	Найменування майна	Сума, грн
1	2	3	4	5
1	Засоби довгострокового користування (основний капітал) Основні засоби; Довгострокові фінансові вклади; Нематеріальні активи. Всього по гр. 1			
2	Оборотні засоби (оборотний капітал) 2.1. Матеріальні засоби; 2.2 Засоби у розрахунках (різні види дебіторської заборгованості); 2.3. Грошові засоби; 2.4. Інші засоби. Всього по гр. 2			
3	Позаобігові (відособлені засоби) 3.1. Внески в бюджет; 3.2. Відрахування у фонди; 3.3. Чистий убуток Всього по гр. 3			
4	Засоби, що не належать підприємству 4.1. Орендовані основні засоби; 4.2. Товарно-матеріальні цінності прийняті на тимчасове зберігання; 4.3. Товари на комісії; 4.4. Бланки документів і цінних паперів; 4.5. Списана дебіторська заборгованість. Всього по гр. 4			
	ВСЬОГО МАЙНА:			

Завдання 6. Тести

1. Які вимірники застосовуються в бухгалтерському обліку?

- а) фактичні, матеріальні;
- б) нормативні, активні;
- в) планові, розрахункові;
- г) натуральні, грошові

2. До оборотних активів відносять:

- а) основні засоби;
- б) грошові кошти;
- в) фонди;
- г) кредитори.

3. До зобов'язань підприємства відносять:

- а) нерозподілений прибуток;
- б) дебіторську заборгованість;
- в) кредити банку;
- г) знос основних засобів.

4. Основні засоби — це:

- а) оборотні активи підприємства;
- б) засоби, термін експлуатації яких більше 12 місяців або операційного циклу, якщо він триває більше одного року;
- в) засоби, термін експлуатації яких менше 12 місяців або операційного циклу;
- г) засоби, термін експлуатації яких перевищує 12 місяців з дати балансу.

5. До виробничих запасів підприємства відносять:

- а) основні засоби;
- б) паливо;
- в) товари;
- г) капітальні вкладення.

6. До основних засобів відносяться:

- а) необоротні активи;
- б) зобов'язання;
- в) оборотні активи;
- г) капітал.

7. До зобов'язань підприємства відносять:

- а) кредиторську заборгованість;
- б) статутний капітал;
- в) дебіторську заборгованість;
- г) фінансові інвестиції.

8. Який із названих об'єктів не належить до власного капіталу:

- а) резервний капітал;
- б) статутний капітал;
- в) кредиторська заборгованість, забезпечена власним векселем;
- г) нерозподілений прибуток.

9. До оборотних активів відносять:

- а) розрахунки з оплати праці;
- б) нематеріальні активи;
- в) резервний капітал;
- г) поточні фінансові інвестиції.

10. Розрахунки по авансах одержаних — це:

- а) розрахунки з кредиторями;
- б) необоротні активи;
- в) нематеріальні активи;
- г) розрахунки з дебіторами.

11. Незавершене виробництво — це:

- а) предмети праці, що знаходяться на загальнозаводських складах;
- б) сировина і матеріали;
- в) оборотні активи сфери обігу;
- г) предмети праці, які знаходяться в обробці на робочих місцях.

12. Поточна дебіторська заборгованість відноситься до:

- а) зобов'язань;
- б) необоротних активів;
- в) оборотних активів;
- г) власного капіталу.

13. Яке із тверджень є невірним:

- а) активи — це ресурси, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому;
- б) активи — це ресурси, що контролюються;
- в) активи — це ресурси підприємства, які є результатом минулих подій;
- г) активи — це ресурси, прийняті підприємством на відповідальне зберігання в результаті минулих подій.

14. Принцип обачності передбачає застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігти:

- а) завищенню оцінки зобов'язань та витрат і заниженню оцінки активів та доходів підприємства;
- б) заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства;
- в) завищенню оцінки зобов'язань та доходів і заниженню оцінки активів і витрат підприємств.

15. Операційний цикл — це:

- а) проміжок часу між придбанням запасів та реалізацією виробленої із них продукції або товарів і послуг;
- б) проміжок часу між відвантаженням та оплатою реалізованої продукції або товарів і послуг;

- в) проміжок часу між придбанням запасів та отриманням коштів від реалізації виробленої із них продукції або товарів і послуг;
- г) проміжок часу між завершенням виробництва (придбанням) та реалізацією продукції (товарів, послуг).

16. Якою є величина власного капіталу фірми, якщо вартість: будівель — 20 000 грн; каса — 3000 грн; розрахунки з кредиторами — 7000 грн:

- а) 29 000 грн;
- б) 13 000 грн;
- в) 16 000 грн;
- г) 11 000 грн.

17. Бухгалтерський облік на підприємстві ведеться з дня:

- а) реєстрації підприємства;
- б) проведення першої господарської операції;
- в) призначення на посаду головного бухгалтера.

18. Фінансові активи це:

- а) дебіторська заборгованість;
- б) довгострокові інвестиції;
- в) нематеріальні активи.

19. Звіт про фінансові результати містить інформацію про:

- а) склад активів підприємства;
- б) дебіторську та кредиторську заборгованість;
- в) доходи і видатки.

ТЕМА 3

ПОНЯТТЯ МЕТОДУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ БАЛАНС

1. *Бухгалтерський баланс та його будова.*
2. *Види бухгалтерських балансів.*
3. *Типи господарських операцій та їх вплив на бухгалтерський баланс.*

1. Бухгалтерський баланс та його будова

В побутовому розумінні баланс означає рівновагу, тотожність надходжень і витрат; балансувати — дотримувати відповідності наявних господарських засобів і джерел їх утворення.

Баланс — це не просто складова методу бухгалтерського обліку, його елемент; це найважливіший документ бухгалтерської звітності, суттєве джерело інформації для управління, планування, організації виробництва, нормування, аналізу, контролю. Баланс є обліковою категорією, синтезом облікових записів, а тому його треба вміти читати і критично оцінювати з погляду змісту, будови, раціонального використання даних.

Слово «баланс» походить від латинського слова «bilanx», що означає «двошальковий»; bilanx разом зі словом «libra» (терези) означало у римлян двошалькові терези (libra bilanx). Відтак у багатьох мовах з'явилися слова, близькі до слова «bilanx», які означають «терези»: італійське — la bilancia, французьке — la balance, англійське — balance і т. д.

Кожне підприємство повинно здійснювати фінансово-господарську діяльність відповідно до свого статуту. Для цього йому необхідно мати основні й оборотні засоби, нематеріальні активи, певні кошти, здійснювати фінансові вкладення тощо. Інформація про наявність і рух майна та джерела його утворення має надходити своєчасно, а періодично її треба узагальнювати для більш ефективного використання в управлінні, для здійснення контролю за збереженням засобів виробництва, вивчення складу та цільового використання господарських засобів. З цією метою засоби господарства та джерела їх утворення на підприємствах об'єднують в економічно однорідні групи, що знаходить відображення в бухгалтерському балансі.

Бухгалтерський баланс — звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання та власний капітал.

Зміст та форма Балансу та загальні вимоги до його статей визначаються П(С)БО 2 «Баланс».

Баланс складається з двох частин:

— Активу, де представлені господарські засоби

— Пасиву, де згруповані їхні джерела.

Основним елементом бухгалтерського Балансу є стаття (активна чи пасивна).

Статті балансу розподіляються на однойменні та комплексні. Однойменні статті відображають стан якогось одного виду господарських засобів чи джерел їх утворення. Наприклад, основні засоби, нематеріальні активи, готова продукція, статутний капітал, пайовий капітал. Комплексні статті відображають стан кількох видів господарських засобів чи джерел їх утворення. Наприклад, стаття «Виробничі запаси» об'єднує матеріали, паливо, запасні частини, напівфабрикати, комплектуючі вироби; стаття «Цільове фінансування» — показники за видами цільового фінансування і цільового надходження тощо.

Актив Балансу складається з трьох розділів:

I. Необоротні активи

II. Оборотні активи

III. Витрати майбутніх періодів

Пасив складається з п'яти розділів:

I. Власний капітал

II. Забезпечення наступних витрат та платежів.

III. Довгострокові зобов'язання.

IV. Поточні зобов'язання

V. Доходи майбутніх періодів.

Кожний розділ балансу об'єднує відповідний цільовий напрям показників, які доповнюють один одного й усебічно характеризують діяльність підприємства. Але для поглибленої оцінки виробничої та фінансово-господарської діяльності підприємства даних балансу недостатньо, у зв'язку з чим залучають додаткову інформацію оперативного та статистичного обліку. Особливо це стосується першого й другого розділів активу балансу, де неможливо дати характеристику технічного стану основних засобів, збереження виробничих запасів та інших товарно-матеріальних цінностей, реальності незавершеного виробництва, якщо не будуть проведені обстеження, спостереження, контрольні обміри фактичних обсягів виконаних робіт, контрольні запуски сировини і матеріалів у виробництво, інвентаризація.

Значну увагу необхідно приділяти незавершеному виробництву, зокрема, достовірності його оцінки. Це потребує інвентаризації незавершеного виробництва на кожну квартальну дату складання балансу. А оскільки інвентаризація незавершеного виробництва є дуже складним і тривалим процесом, її не завжди проводять своєчасно. Відтак його балансові залишки часто не відповідають дійсності.

Згруповані в розділі II активу балансу статті характеризують кошти, розрахунки та інші активи. На цих статтях відображаються товари відвантажені, розрахунки з дебіторами, кошти та інше. Дебітори зазначаються в балансі розгорнуто: за товари, роботи і послуги; за векселями одержаними; за розрахунками з бюджетом; за авансами виданими і під. кошти (в касі, на розрахунковому рахунку, валютному рахунку, інші кошти) — це найважливіший показник, що характеризує фінансовий стан підприємства, його платоспроможність. Наявність достатніх коштів — це гарант стійкості і мобільності підприємства, забезпечення стабільності його роботи.

Статті розділу IV пасиву балансу характеризують розрахунки та інші пасиви. Це кредиторська заборгованість підприємства банкам (за короткостроковими кредитами й позики), постачальникам, бюджету, зі страхування, з оплати праці, дочірнім підприємствам, іншим кредиторам і т. д.

Отже, статті балансу згруповано так, щоб, порівнюючи підсумки розділів активу і пасиву та окремих їх показників, можна було робити загальні висновки про фінансово-господарську діяльність підприємства.

У порівнянні зі звітними формами баланс містить найбільшу кількість показників. Показники балансу, як відомо, у бухгалтерському обліку називаються статтями. Статті дають можливість усебічно оцінити діяльність підприємства. А щоб ця оцінка була об'єктивною, треба дотримуватись єдності в оцінці самих статей балансу.

Оцінку статей балансу регламентовано Законом «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», а також відповідними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку [П(С)БО], затвердженими Міністерством фінансів України.

Основні засоби оцінюються за первісною вартістю, але показуються в балансі за первісною й залишковою вартістю: знос показується окремою статтею і виражає економічний бік основних засобів у формі величини втраченої ними вартості в процесі експлуатації. Первісна вартість — це фактичні витрати на придбання (купівлю), доставку, установку і монтаж, державну реєстрацію з урахуванням страхових платежів під час транспортування і спорудження

об'єктів основних засобів. Зміна первісної вартості основних засобів допускається тільки у разі добудови, дообладнання, реконструкції, капітального ремонту чи часткової ліквідації відповідного об'єкта.

Нематеріальні активи показуються в балансі в сумі витрат на придбання та доведення їх до стану, в якому вони можуть бути придатними для використання. У складі нематеріальних активів відображаються придбані підприємством права користування землею, водою, іншими природними ресурсами, промисловими зразками, товарними знаками, об'єктами промислової та інтелектуальної власності, інші аналогічні майнові права. Вартість нематеріальних активів погашається через щомісячне нарахування зносу, виходячи з їхньої первинної вартості і строку корисного використання, але не більше десяти років чи не більше терміну діяльності самого підприємства. Не нараховується знос на «ноу-хау», гудвіли, знаки для товарів та послуг і т. п. Отже, нематеріальні активи, як і основні засоби, показуються в балансі за первісною й залишковою вартістю з виокремленням суми зносу в спеціальну статтю.

Капітальні вкладення відображаються в балансі за фактичними витратами замовника. До складу капітальних вкладень відносять витрати на будівельно-монтажні роботи, придбання будівель чи їхніх частин, устаткування, інструменту, інвентарю, інші капітальні роботи й витрати на проектно-дослідницькі, геологорозвідувальні та бурові роботи, на відведення земельних ділянок і переселення у зв'язку з будівництвом, на підготовку кадрів для підприємства, що будується.

Фінансові вкладення також оцінюються в балансі за фактичними витратами. До таких вкладень належать витрати на придбання цінних паперів, облігацій, внески в статутні фонди інших підприємств та ін.

Витрати на об'єкти капітального будівництва, що перебувають у тимчасовій експлуатації, до введення їх в постійну експлуатацію до складу основних засобів не включаються і в бухгалтерському обліку та звітності відображаються як незавершені капітальні вкладення.

Устаткування оцінюється за фактичною собівартістю.

Виробничі запаси (матеріали, паливо, інші матеріальні ресурси) оцінюються в балансі за фактичною собівартістю. Фактична собівартість матеріальних ресурсів визначається, виходячи із витрат на їх придбання плюс витрати на транспортування, зберігання і доставку, що здійснювалась сторонніми організаціями.

Готова продукція відображається у звітності за фактичною виробничою собівартістю, яка складається із витрат, пов'язаних з ви-

користанням основних засобів, сировини, матеріалів, палива, енергії, трудових ресурсів та інших витрат на виробництво продукції.

Товари на підприємствах роздрібної торгівлі відображаються в балансі за продажними (роздрібними) цінами, а на оптових складах та базах торгового чи постачальницько-збутового підприємства — за продажними (роздрібними) цінами або цінами, за якими їх було придбано. Різниця між цінами закупки і продажними (роздрібними) цінами в балансі показується окремою статтею.

Переоцінені матеріальні цінності, а також ті, що повністю або частково втратили свою первісну якість, відображаються в балансі на кінець звітного періоду за цінами можливої реалізації.

Продукцію (вироби), що не пройшли всіх стадій (фаз, етапів) виробництва, передбачених технологічним процесом, а також вироби, які не укомплектовані та не пройшли випробувань і технічного приймання, відносять до незавершеного виробництва. У масовому та серійному виробництві незавершене виробництво можна відображати в балансі за нормативною (плановою) виробничою собівартістю, за прямими статтями витрат або за вартістю сировини, матеріалів і напівфабрикатів. За дрібносерійного виробництва незавершене виробництво відображається в балансі за фактичними виробничими витратами.

Витрати, що здійснені у звітному році, але відносяться до наступного звітного періоду, відображають в балансі окремою статтею як витрати майбутніх періодів і списують на витрати виробництва чи обігу з настанням відповідного строку.

Дебіторська та кредиторська заборгованість відображається кожною стороною у своєму балансі в сумах, що впливають із правильного поточного обліку. Заборгованість бюджету та фінансовим органам має бути погодженою з ними. Неврегульованих сум за цими розрахунками не може бути. Нереальна дебіторська заборгованість (щодо якої минули строки позовної давності) списується з рішення керівника підприємства на результати фінансово-господарської діяльності. Списану дебіторську заборгованість іще протягом не менше 5 років треба рахувати на позабалансовому обліку з метою її стягнення на випадок позитивних змін майнового стану боржника.

Нереальні суми кредиторської заборгованості (з минулими строками позовної давності) на підприємствах недержавної форми власності підлягають віднесенню на результати фінансово-господарської діяльності в наступному місяці після закінчення строку позовної давності. У решті випадків суми кредиторської, а також депонентської заборгованості з минулим строком позовної давності підлягають перерахуванню підприємствами й установами

до відповідного бюджету не пізніше 10 числа наступного місяця після закінчення терміну позовної давності.

Більшість статей пасиву балансу оцінюється за фактичними сумами, що впливають із даних поточного бухгалтерського обліку.

Статутний капітал відображається в балансі як сукупність внесків (у грошовому вираженні) учасників / власників у спільне майно під час створення підприємства для забезпечення його діяльності в розмірах, що їх визначено засновницькими документами.

Окремими статтями за фактичною величиною показують інші капітали, резерви, позики, кредиторську заборгованість. З метою рівномірного включення майбутніх витрат у витрати виробництва чи обігу звітного періоду підприємства можуть створювати резерви: на майбутню оплату відпусток; на виплату винагороди за вислугу років працівникам, включаючи відрахування на державне соціальне страхування від цих сум; на виробничі витрати для підготовчих робіт на підприємствах промисловості із сезонним виробництвом; на майбутні витрати для ремонту предметів прокату.

Прибуток, його використання чи збиток протягом року відображаються в балансі окремими статтями розгорнуто. Затверджені суми використаного за звітний рік прибутку списуються під час складання річного бухгалтерського звіту. У річній звітності може бути відображеним тільки непокритий збиток чи нерозподілений прибуток звітного року.

Прибуток (збиток), виявлений у звітному році, але такий, що є наслідком операцій минулих років, зараховується на результати фінансово-господарської діяльності звітного року.

Доходи, отримані у звітному періоді, але такі, що належать до наступних звітних періодів, відображаються в обліку й звітності окремою статтею як доходи майбутніх періодів. Ці доходи підлягають зарахуванню на результати фінансово-господарської діяльності тільки із настанням відповідного звітного періоду.

Господарські засоби та джерела їх утворення групуються в балансі за економічно однорідними групами — статтями балансу. Кількість статей балансу не регламентується нормативними актами, але їх має бути стільки, щоб відобразити стан майна не тільки в цілому, а й згідно з його галузевими особливостями, щоб створити передумови для забезпечення контролю за збереженням майна, раціональним та ефективним використанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, бути важливим джерелом інформації для аналізу та управління діяльністю підприємства. У зв'язку з цим Міністерство фінансів України розробляє та затверджує номенклатуру статей балансу, погоджуючи її з Держкомстатом України.

Для одержання узагальнених даних про стан та використання господарських засобів їх об'єднують в групи та розділи. При цьому назва і кількість статей балансу тісно пов'язані з класифікацією національного майна та джерел його утворення. А тому слід відрізнити **три способи групування господарських засобів та джерел їх утворення**, які відображаються на різних статтях балансу:

перший — за функціональною роллю господарських засобів (актив) та порядком утворення й цільовим призначенням (пасив);

другий — за способом перенесення вартості засобів виробництва на продукт, у створенні якого вони брали участь, а джерел — за формами утворення та цільовим призначенням;

третій — за цільовим призначенням засобів господарства і джерел їх утворення.

Групування статей балансу за першим способом відбувається для отримання даних про обсяг ресурсів підприємства в цілому з виокремлюванням закріплених за сферою виробництва засобів праці, предметів праці; сферою обігу — предметів обігу, коштів, коштів у розрахунках; невиробничою сферою — засобів довгострокового споживання, засобів короткострокового споживання. Відтак для визначення обсягу матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, закріплених за сферами виробництва, обігу і невиробничою сферою, за першою ознакою групують статті: основні засоби; виробничі запаси (матеріали, паливо, устаткування, запасні частини); незавершене виробництво; готова продукція; товари; кошти, цінні папери; дебіторська заборгованість покупців за відвантаженою продукцією, векселі отримані, заборгованість підзвітних осіб та інших дебіторів; матеріальні цінності невиробничої сфери — актив балансу.

За порядком утворення й цільовим призначенням джерел утворення господарських засобів за першим способом групування об'єднують статті: джерела власних коштів (основної діяльності та спеціального (цільового) призначення) — статутний капітал, пайовий капітал, додатково вкладений капітал, інший додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), неоплачений капітал, забезпечення наступних витрат і платежів; джерела позичених коштів — довгострокові кредити банків, довгострокові позикові кошти, короткострокові кредити банків, короткострокові позикові кошти, розрахунки з постачальниками, векселі видані, розрахунки з оплати праці, розрахунки з бюджетом, розрахунки зі страхування, розрахунки з іншими кредиторами, інші короткострокові пасиви.

З метою поліпшення використання даних балансу в управлінні, посилення аналітичної роботи на підприємстві групування статей

балансу за другим способом здійснюється так, щоб отримати відомості про склад і обсяг основних і оборотних засобів. При цьому основні й оборотні засоби беруться з кожної сфери діяльності підприємства — виробництва, обігу, невиробничої сфери. Це дає змогу на підставі показників складу й обсягу основних засобів уявити загальний стан матеріально-технічної бази господарства. Нормальні показники оборотних засобів — це необхідна передумова нормального фінансового стану підприємства, який безпосередньо залежить від структури, обсягу й стану виробничих запасів, незавершеного виробництва, коштів, розрахунків та інших активів.

Кінцеві результати виробничої та фінансово-господарської діяльності підприємства значною мірою залежать від того, наскільки господарські засоби та джерела їх утворення використовуються за цільовим призначенням. А тому на кожному підприємстві має бути створено дійовий контроль, чітко визначено об'єкти й суб'єкти контролю за цільовим використанням господарських засобів та їх джерел. У цих випадках об'єкти контролю здебільшого збігаються з назвами статей балансу, за винятком комплексних статей, які розподіляються на складові частини. Наприклад, організувати ефективний контроль за використанням оборотних засобів, що їх згруповано в статті балансу «Виробничі запаси», — неможливо. Тоді цю статтю розподіляють на такі підстатті (елементи): матеріали — сировина та інші матеріали, покупні напівфабрикати й комплектуючі вироби, конструкції та деталі, тара й тарні матеріали, мінеральні добрива та отрутохімікати, біопрепарати й медикаменти, матеріали, передані в переробку на сторону, інші матеріали; паливо — нафтопродукти, тверде паливо, інші види палива; будівельні матеріали й обладнання до встановлення вітчизняне, імпордне; запасні частини — запасні частини, обмінний фонд; насіння та корми — насіння, садивний матеріал, корми.

Об'єднання статей балансу в економічно однорідні групи не є завершальним процесом їх групування.

2. Види бухгалтерських балансів

Формування бухгалтерського обліку пройшло тривалий еволюційний шлях. Його зміст і будова змінювались залежно від форм власності, рівня продуктивних сил та розвитку виробничих відносин суспільства. Кожному етапу розвитку суспільства властива своя побудова балансу, який поділявся за відповідними ознаками. До найтиповіших ознак (починаючи з 1925 року) в Україні відно-

сили: джерела складання; строки складання; обсяг даних; зміст; форму.

За джерелами складання розрізняли інвентарні, книжні та генеральні баланси.

Інвентарні баланси складались тільки на підставі повного опису інвентарю і були його скороченим та спрощеним викладом. Такі баланси виконувались або за створення нового господарства на певній майновій основі, або за зміни господарством форми власності, або за впровадження в господарстві нової, більш раціональної системи обліку.

Книжні баланси складались на підставі записів у книгах, попередня перевірка яких з допомогою інвентаризації не проводилась. Такі баланси О. П. Рудановський називав пробними, попередніми.

Генеральний баланс, що його як виняток заміняли інвентарні та книжні баланси, був синтезом того й іншого. Він складався за рік і тільки на підставі опису інвентарю та пробного балансу.

За строками складання баланси поділялись на вступні, операційні, ліквідаційні.

Вступний баланс складався на момент створення підприємства і був здебільшого балансом інвентарним.

Операційні баланси складались періодично протягом року і охоплювали окремі аспекти (як правило, виробничі) діяльності підприємства.

Ліквідаційний баланс складався на день початку ліквідації підприємства, припинення ним свого нормального існування. Операційні баланси, які складались протягом усього періоду ліквідації, називались ліквідаційними, а останній — завершальним ліквідаційним балансом.

Залежно від обсягу інформації баланси поділяли на прості, складні і зведені. У простому балансі відображали майновий стан (а інколи й динаміку) простого господарства, тобто господарства, в якому немає структурних підрозділів, допоміжних виробництв та допоміжних підприємств із самостійним обліком. У таких господарствах провадиться єдине самостійне рахівництво і єдиний, простий баланс.

Складного балансу потребували складні господарства, що мали відділи, філії чи підприємства, які самостійно вели рахівництво і складали прості баланси. Простих балансів у цих структурах складалось стільки, скільки було окремих самостійних систем рахівництва. Із простих балансів в цілому складався складний (зведений) баланс, який отримували з допомогою механічного постатейного підсумовування даних з простих балансів і підбиття в особливій колонці загальних підсумків активу і пасиву. У такому балансі

окремі колонки характеризують стан окремих самостійних одиниць господарства, а колонка «Усього» відображає загальний стан господарства в цілому. Якщо окремих одиниць забагато, їх можна згрупувати — «Філії», «Виробничі підприємства» і т. п.

Відтак статті активу і пасиву балансу окремо відображали майновий стан підприємства в цілому і майновий стан його структурних підрозділів. У тогочасних балансах найбільш характерними статтями активу були: майно; товари; матеріали; кошти; цінні папери; паї та акції інших підприємств; підзвітні суми; акції; розрахунки акціонерів за придбані акції; дебіторська заборгованість; векселі; цінності в дорозі; витрати майбутніх років. Статті пасиву балансу відображали: капітали — основний і амортизаційний; фонди; передплату на акції; розрахунки з кредиторами; векселі видані; суми до з'ясування; доходи майбутніх років.

За змістом баланси поділялись на сальдові, оборотні, результатні, проміжні, шахові та порівняльні.

Сальдові баланси включали тільки сальдо рахунків, що характеризують майновий стан господарства на відповідний момент.

Оборотні баланси включали, крім сальдо, і обороти за рахунками. Відтак за формою вони були оборотними відомостями за певний період, а за змістом — давали уявлення не тільки про стан господарства, а й певною мірою і про динаміку його господарських оборотів.

Результатний баланс — це баланс прибутків і збитків або доходів і витрат господарства, що визначає своїм сальдо чистий прибуток або чистий збиток.

Проміжні баланси складали тільки за потреби. Це були особливої форми пробні баланси, які за формою, змістом і структурою наближались до кінцевого балансу.

Шаховий баланс, що отримав свою назву від своєрідної форми, яка нагадувала шахову дошку, можна називати й динамічним балансом, бо він відображав як стан господарства на початок і кінець звітного періоду, так і рух майна. При цьому обороти в шаховому балансі давалися в розрізі кореспондуючих рахунків, що уможливило визначення його економічного змісту, оскільки зрозуміло було, звідки надійшла сума на рахунок і на що саме її було витрачено. А тому шаховий баланс, складений за звітний період після річного звіту, можна вважати і сальдовим, і оборотним, і результатним балансом.

Шахові баланси є дуже наочними. Але їх доцільно застосовувати тільки на невеликих підприємствах, бо збільшення кількості використовуваних рахунків бухгалтерського обліку робить ці баланси громіздкими і незручними для практичної роботи.

Порівняльний баланс мав на меті порівняти статті звітного балансу з минулими періодами. Ці порівняння давались в абсолютних і відносних величинах, тобто статті активу й пасиву балансу показувались у відповідних сумах і відсотках на початок і кінець звітнього періоду.

Крім шахових, за формою розрізняли ще й баланси двосторонні та односторонні. Найбільш поширеними були двосторонні баланси, що в них ліворуч розміщувалися активи, а праворуч — пасиви. Односторонні баланси відрізнялися від двосторонніх за зовнішнім виглядом — у них пасив розміщувався не поряд з активом, а після нього, під ним. Отже, ця форма балансу була менш наочною, бо вона ніби приховувала ідею протиставлення активу пасиву, яка характерна для самої природи балансу.

Перелічені види балансів існують і нині. Всі вони називаються бухгалтерськими, бо складаються на підставі даних бухгалтерського обліку. Але кожному виду балансів притаманні специфічні особливості, що безпосередньо пов'язані з джерелами, строками, способами, методами і технікою складання, підпорядкуванням підприємств, використанням даних балансів в управлінні.

Вступний баланс має виключно внутрішньогосподарське призначення. Він складається на момент створення підприємства, причому підприємства самі вибирають — скласти їм вступний баланс чи ні. Однак досвід свідчить, що для поліпшення інформаційного забезпечення системи управління та контролю за збереженням майна починати виробничу та фінансово-господарську діяльність ліпше, коли є вступний баланс. На це треба звертати особливу увагу в процесі організації бухгалтерського обліку і звітності, бо дані вступного балансу мають відповідати даним на початок звітнього періоду затвердженого кінцевого балансу.

Кожний сучасний баланс можна також назвати і порівняльним, бо в ньому всі показники наводяться в абсолютних величинах на початок року і на кінець звітнього періоду. Це дає змогу протягом календарного року оцінювати показники балансу в динаміці, осмислювати їхні зміни.

Потреба в складанні проміжних балансів визначається тільки внутрішніми потребами самого підприємства. Підставою для складання таких балансів можуть бути процеси реструктуризації, реорганізації, ефективнішого використання матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, забезпечення збереження майна, зміцнення фінансового стану підприємства. Характерною особливістю проміжних балансів є їхній спрощений вигляд: інвентаризації основних і оборотних засобів, нематеріальних активів, розрахунків з дебіторами і кредиторами не проводяться; необхідні обчислення викону-

ються наближено; записи на розподільних та порівняльних рахунках роблять оперативним способом.

Значення балансу:

- 1) це основа бухгалтерської звітності про результати господарської та фінансової діяльності підприємства за певний період;
- 2) основне джерело інформації про майновий і фінансовий стан суб'єктів господарювання;
- 3) інформаційна база для податкових органів, кредитних установ і органів державного управління майном;
- 4) інформаційне забезпечення для фінансового планування підприємства, контролю грошових потоків відповідно до отриманого прибутку.

Зміст бухгалтерського балансу складають такі його характеристики:

- повнота охоплення сукупності всіх господарських процесів підприємства;
- здійснення економічно обґрунтованого групування господарських процесів;
- відображення зв'язків між господарськими явищами з дотриманням типової кореспонденції рахунків.

3. Типи господарських операцій та їх вплив на бухгалтерський баланс

Природа балансу потребує рівності його активу й пасиву. Це зумовлено тим, що і в активі, і в пасиві відображаються ті самі засоби. Звідси випливають такі правила:

Актив (А) дорівнює пасиву балансу (П), тобто підсумки активу і пасиву мають бути однаковими:

$$A = П.$$

Загальний підсумок активу (А) дорівнює сумі показників всіх його статей (a, a_2, \dots), тобто $A = (a, + a_2 + a_3 + \dots + a_n)$.

Сума показників усіх статей активу дорівнює сумі показників усіх статей пасиву балансу

Процес складання балансу регламентовано Урядом України та відповідними державними органами. Особливо це стосується кінцевого (річного) балансу, складання якого потребує обов'язкової інвентаризації всіх його статей. Тому практичні працівники, причетні до складання місячних, квартальних та річних балансів, повинні дотримуватись таких вимог:

Своєчасність балансу — складання та подання балансу за призначенням у належний термін.

Повнота балансу — відображення в ньому стану майна всіх структурних підрозділів, відділків, філій, що входять до складу підприємства.

Об'єктивність балансу — вірогідність балансу, що базується на даних поточного бухгалтерського обліку.

Реальність балансу — відповідність його статей дійсності.

Наступність балансу — зв'язок звітного балансу з попередніми балансами за формою, будовою, змістом, відповідністю кореспонденції та оцінки.

Точність балансу — відповідність показників балансу показникам інших звітних форм.

Ясність балансу — доступність для розуміння не тільки особами, що його складали та підписували, а й усіма спеціалістами, які його вивчатимуть.

Кожна вимога відіграє важливу роль у системі бухгалтерського обліку і назвати якусь із них найголовнішою неможливо. Усі вони пов'язані між собою, доповнюють одна одну і націлені на забезпечення достовірного, доступного, об'єктивного і дійового бухгалтерського обліку.

Бухгалтерський баланс є не тільки однією зі складових методу бухгалтерського обліку, а й одним із найважливіших джерел інформації для управління.

Складові (елементи) методу бухгалтерського обліку взаємопов'язані, оскільки вони впливають із форм і методів ведення обліку й контролю та обумовлюються ними.

Система складових методу бухгалтерського обліку формувалась поступово, у міру його розвитку. З виникненням господарського обліку ще в далеку давнину з'явилися і паралельно існували перші два облікові засоби: інвентаризація та контокорент. Примітивна реєстрація фактів господарського життя на папірусі та іншими способами, складання інвентарних списків уже в ті далекі часи уможлилювали контролювання рухомого й нерухомого майна. З пожаттям господарської діяльності постала потреба в окремих документах, які б виправдовували чи доводили доцільність певної господарської операції. Відтак документація стає обов'язковим елементом методу бухгалтерського обліку.

Величезне значення бухгалтерського балансу не зменшилося протягом усієї історії його існування. Вступний баланс та похідні від нього записи на протилежних сторонах різних рахунків використовувались як вихідна позиція, що й нині залишається визначальною засадою подвійної бухгалтерії. Сформульовані М. С. Лунсь-

ким, першим російським професором з облікових дисциплін, чотири типи змін в балансі й дотепер є сполучною ланкою, що з'єднує баланс із рахунками і наочно показує необхідність відображення кожної господарської операції на протилежних сторонах двох або кількох взаємодіючих рахунків. Той факт, що кожна господарська операція відображається двічі, автоматично збільшує пізнавальне та контрольне значення обліку.

Поділ господарських операцій на типи має теоретичне і практичне значення, яке треба враховувати в процесі затвердження форми балансу, визначення його будови та змісту, використання для оцінки фінансового стану й платоспроможності підприємства.

Залежно від характеру цього впливу господарські операції поділяються на 4 типи.

Для їх розгляду використаємо такі умовні позначення:

A — актив балансу,

P — пасив балансу,

Z — загальна сума змін.

Перший тип господарських операцій стосується тільки активу балансу, вносячи зміни у склад та розміщення необоротних і оборотних активів, витрати майбутніх періодів. При цьому валюта балансу не змінюється, охоплюючи нематеріальні активи, незавершене будівництво, основні засоби, довгострокові фінансові інвестиції, довгострокову дебіторську заборгованість, запаси, дебіторську заборгованість за товари, роботи, послуги, дебіторську заборгованість за розрахунками, поточні фінансові інвестиції, кошти та їх еквіваленти, витрати майбутніх періодів. Господарські операції набувають характеру вихідної інформації, що вносить не просто зміни в активи підприємства, а й стає передумовою відповідних змін у складі й розміщенні власного капіталу та зобов'язань.

Операції, пов'язані з активами, займають одне з провідних місць у системі господарських операцій. І це не випадок, а економічна необхідність, оскільки будь-який процес виробництва здійснюється тільки за наявності трьох простих елементів — засобів праці, предметів праці, самої праці, — які розміщено в активі. А тому більшість операцій і пов'язано з активами: зберіганням і рухом майна, його раціональним та ефективним використанням, витратами на виробництво, включаючи витрати на оплату праці всіх категорій працівників підприємства.

Усі господарські операції, за винятком операцій, пов'язаних із переміщенням необоротних і оборотних активів від однієї до іншої матеріально відповідальної особи (внутрішнє переміщення), відповідним чином впливають на бухгалтерський баланс. Вони відбува-

ються всередині кількох статей одного розділу, або двох чи більше статей різних розділів балансу.

Більшість операцій, що впливають на бухгалтерський баланс, здійснюється в межах двох статей одного розділу балансу. Отже, операції в межах однієї статті на баланс не впливають. До таких операцій належать: передача з різних причин від однієї до іншої матеріально відповідальної особи нематеріальних активів, основних засобів, незавершеного будівництва (від одного виконавця робіт чи майстра до інших), запасів, коштів. У поточному бухгалтерському обліку внутрішнє переміщення відображається зменшенням кількості товарно-матеріальних цінностей чи коштів у тих матеріально відповідальних осіб, котрі їх передали, збільшенням у тих, котрі їх прийняли. Але в цілому (в межах підприємства) статті необоротних і оборотних активів балансу не змінюються і на величину його розділів та загальний підсумок (валюту балансу) не впливають.

Впливають на бухгалтерський баланс господарські операції за двома чи більше статтями як одного, так і кількох розділів активу балансу. Але цей вплив знову ж таки не змінює валюти балансу. З величезної кількості операцій найбільше їх здійснюється в межах одного розділу балансу. Це підтверджується групуванням найтиповіших господарських операцій, що мають місце майже на кожному підприємстві. У рамках першого розділу відбувається близько 12 % господарських операцій, у рамках третього окремих операцій, як правило, не буває, бо вони здійснюються у взаємозв'язку з другим розділом. Найбільше господарських операцій першого типу відбувається в другому розділі балансу — до 64 %, а в межах першого і другого, другого і третього розділів — до 24 %.

Характерними операціями першого розділу балансу є такі, що їх пов'язано з капітальними інвестиціями. Статті «Капітальні інвестиції» в балансі немає, але є стаття «Незавершене будівництво», на якій відображають витрати, пов'язані: зі спорудженням і виготовленням основних засобів; транспортуванням, монтажем придбаних об'єктів основних засобів; придбанням нематеріальних активів; створенням програмного забезпечення для власних потреб; модернізацією програмного забезпечення; переведенням молодняка тварин до основного стада.

Названі операції здійснюються в межах першого і другого розділів і їх суми накопичуються в поточному бухгалтерському обліку за відповідними видами витрат, що їх за складання балансу об'єднують і відносять на статтю «Незавершене будівництво». Але коли відповідні роботи закінчуються, настає процес уведення в експлуатацію необоротних активів, що, у свою чергу, породжує ни-

зку господарських операцій, які стосуються вже тільки першого розділу балансу. До таких господарських операцій належать: зарахування збудованих об'єктів до складу основних засобів; списання витрат на транспортування, монтаж із включенням до первісної вартості об'єкта тих основних засобів, які внесено до статутного капіталу; зарахування витрат на транспортування і монтаж безоплатно одержаних основних засобів; зарахування після завершення реконструкції відповідних витрат на збільшення первісної вартості основних засобів. У таких випадках показник статті «Незавершене будівництво» зменшується, а показник первісної вартості нематеріальних активів або первісної вартості основних засобів збільшується на таку саму суму.

У першому розділі також відбуваються зміни, пов'язані зі збільшенням статті «Довгострокові фінансові інвестиції» та зменшенням суми статей «Первісна вартість» чи «Залишкова вартість» основних засобів. Такою господарською операцією є передача основних засобів як внеску до статутного капіталу іншого підприємства.

Насиченим за різноманітністю та кількістю операцій є також і другий розділ балансу. З першим та третім розділами він пов'язаний лише кількома господарськими операціями, а тому зв'язок між другим і першим, другим і третім розділами балансу є досить обмеженим і властивим навіть не кожному підприємству.

Зміни, що відбуваються в складі та розміщенні оборотних активів, пов'язано з господарськими операціями, що охоплюють не тільки наявність та рух запасів, дебіторської заборгованості, поточних фінансових інвестицій, коштів, а й основні господарські процеси обліку праці та її оплати, використання засобів праці, придбання (заготівлі) предметів праці та їх споживання, процесів реалізації продукції.

Сутність другого розділу балансу найчастіше виражають господарські операції, пов'язані із: собівартістю випущеної та відвантаженої готової продукції; переведенням помилково зарахованих малоцінних і швидкозношуваних предметів до складу основних засобів; витратами на реалізацію необоротних активів; одержанням суми відшкодування втрат; зарахуванням на баланс матеріалів, готової продукції, придбаного підприємства; сплатою коштів за придбане підприємство, діяльність якого прогнозується із обчисленням збитків майбутнього періоду; отриманням нарахованих на інвестиції доходів; надходженням коштів від орендарів у погашення заборгованості за майно; відпуском зі складу виробничих запасів та малоцінних і швидкозношуваних предметів для власних потреб; списанням прямих і непрямих витрат на виробництво: оприбутко-

уванням відходів, напівфабрикатів, що надійшли з виробництва; списанням фактичної собівартості непоправного браку; витратами матеріалів, напівфабрикатів на виправлення браку; відшкодуванням утрат від браку; списанням утрат від браку на собівартість продукції; виготовленням та передачею на склад напівфабрикатів; передачею на склад продукції сільськогосподарського виробництва (тваринництва, рослинництва); списанням продукції сільськогосподарського виробництва, спожитої на власні потреби; списанням запасів, утрачених унаслідок надзвичайних подій; одержанням коштів у касу від банку на заробітну плату, на видачу підзвітним особам; поверненням коштів із каси в банк, видачею в підзвіт; зарахуванням на поточний рахунок коштів, що були в дорозі; витраченням на оформлення угод марок гербового збору; надходженням коштів з бюджету для відшкодування компенсаційних виплат.

У названих господарських операціях завжди певні статті балансу збільшуються, а інші, пов'язані з ними, — зменшуються. Наприклад, процес випуску готової продукції і передача її на склад спричиняє збільшення суми за статтею «Готова продукція» і зменшення її за статтею «Незавершене виробництво» і т. д.

Приклад:

На поточний рахунок надійшли гроші від дебітора в сумі 10 000 грн.

Результат: сума коштів на поточному рахунку збільшилася на 10 000 грн; дебіторська заборгованість зменшилась на 10 000 грн.

$$A + Z - Z = П.$$

Зміни відбуваються лише в структурі активу балансу (одна стаття збільшується, друга — зменшується), загальна сума активу залишається без змін.

Другий тип господарських операцій стосується тільки пасиву балансу, вносячи зміни в склад та розміщення власного капіталу й зобов'язань. При цьому валюта балансу не змінюється.

Більшість господарських операцій другого типу веде до зміни статей балансу в межах одного розділу. До таких операцій належать: відображення суми ПДВ у рахунках підрядчиків і проектних організацій; відображення внеску за вартістю, що наведена в засновницьких документах (у цьому разі стаття балансу «Статутний капітал» збільшується, а стаття «Неоплачений капітал» зменшується на таку саму суму); відображення суми зносу малоцінних і швидкозношуваних предметів у разі переведення їх до складу основних засобів (зменшується «Знос інших необоротних матеріальних активів» і збільшується «Знос основних засобів» — у балансі статтю

«Знос» розміщено в активі як таку, що регулює оцінку відповідних цінностей); відображення депонованої заробітної плати (у поточному бухгалтерському обліку зменшується заборгованість із заробітної плати і збільшується сума розрахунків із депонентами — у балансі це відбувається в межах однієї статті «Поточні зобов'язання за розрахунками з оплати праці»); здійснення передплати на акції ВАТ за їхньою номінальною вартістю та сумою емісійного доходу (стаття балансу «Статутний капітал» збільшується, а підсумок статті «Неоплачений капітал» зменшується); збільшення статутного капіталу за рахунок збільшення номінальної вартості акцій; зменшення статутного капіталу зменшенням номінальної вартості акцій; збільшення статутного капіталу за рахунок обміну облігацій на акції; відрахування до резервного капіталу (сума статті балансу «Резервний капітал» збільшується, а сума нерозподіленого прибутку зменшується за рахунок збільшення суми використаного у звітному періоді прибутку); нарахування сум, пов'язаних з оплатою відпусток (зменшується сума статті балансу «Забезпечення виплат персоналу» і збільшується сума статей «Поточні зобов'язання за розрахунками з оплати праці» та «Поточні зобов'язання за розрахунками зі страхування»); відображення поточної заборгованості за довгостроковими позиками банку (стаття балансу «Довгострокові кредити банків» зменшується, а сума статті «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» збільшується); отримання векселів у забезпечення заборгованості постачальникам (сума статті балансу «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги» зменшується, а сума статті «Векселі видані» збільшується).

Приклад:

Через відсутність вільних коштів зобов'язання перед постачальником за отримані товари (кредиторська заборгованість) в сумі 50 000 грн була оплачена за рахунок кредиту банку.

Результат: поточні зобов'язання перед банком збільшилися на 50 000 грн; кредиторська заборгованість перед постачальником зменшилась на 50 000 грн.

$$A = P + Z - Z.$$

Зміни відбуваються лише в структурі пасиву балансу (одна стаття збільшується, друга — зменшується), загальна сума пасиву залишається без змін.

Третій тип господарських операцій впливає на актив і пасив балансу в бік збільшення, тобто валюта балансу за активом і пасивом збільшується на рівновеликі суми.

Операції третього типу проводяться в порівняно значній кількості. Вони охоплюють різноманітні ситуації і процеси виробничої та фінансово-господарської діяльності підприємства і завжди перебувають у динаміці. Найбільш характерними операціями цього типу є: придбання основних засобів за плату — відображення суми за договором поставки (збільшення суми за статтею «Незавершене будівництво» активу балансу і збільшення суми за статтею «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги» пасиву балансу); відображення сум за консультаційні, інформаційні, посередницькі, реєстраційні, транспортні послуги та інші витрати, пов'язані з придбанням основних засобів (зміни відбуваються на тих самих статтях, що й за попередньої операції); одержання цільового фінансування на будівництво із зовнішніх джерел (збільшення сум за статтею «Грошові кошти та їх еквіваленти» активу балансу і за статтею «Цільове фінансування» пасиву балансу); відображення фактичних витрат на спорудження й виготовлення основних засобів (збільшення сум за статтею «Незавершене будівництво» і за статтями поточних зобов'язань за розрахунками з оплати праці та зі страхування); одержання від засновників об'єктів основних засобів (збільшення вартості за статтею основних засобів і збільшення суми за статтею «Неоплачений капітал»); відображення витрат на реконструкцію, модернізацію, модифікацію, забудову, дообладнання об'єктів основних засобів (збільшення суми за статтею «Незавершене будівництво» і збільшення суми кредиторської заборгованості постачальникам та підрядчикам); відображення витрат на обслуговування та ремонт основних засобів загальногосподарського призначення; придбання за плату виробничих запасів, малоцінних та швидкозношуваних предметів (збільшення суми за статтею «Запаси» і суми заборгованості постачальникам та підрядчикам); відображення безоплатно отриманих виробничих запасів (збільшення суми за статтею «Виробничі запаси» і за статтею «Нерозподілений прибуток»); отримання доходів від списання запасів, знищених унаслідок надзвичайних подій (збільшення суми за статтею «Виробничі запаси» і суми нерозподіленого прибутку — в аналітичному обліку «Надзвичайні доходи»); зарахування на розрахунковий рахунок короткострокових позик банку (збільшення суми за статтею «Грошові кошти та їх еквіваленти» і за статтею «Короткострокові кредити банків»); отримання внесків від акціонерів у формі грошових внесків, матеріалів, нематеріальних активів, цінних паперів інших підприємств, об'єктів незавершеного будівництва (збільшення суми за статтями «Запаси», «Нематеріальні активи», «Незавершене будівництво», «Довгострокові фінансові інвестиції» активу балансу і суми за статтею «Неоплачений капітал» пасиву балансу); відо-

браження заборгованості з фінансування компенсаційних виплат (збільшення суми за статтею «Інша поточна дебіторська заборгованість» активу балансу і суми за статтею «Цільове фінансування пасиву балансу»); отримання коштів від благодійного міжнародного фонду для будівництва цеху з виробництва продуктів дитячого харчування (збільшення суми за статтею «Грошові кошти та їх еквіваленти» активу балансу і суми за статтею «Цільове фінансування пасиву балансу»); отримання довгострокових кредитів банку (збільшення суми за статтею «Грошові кошти та їх еквіваленти» і суми за статтею «Довгострокові кредити банків»); відображення вартості випущених облігацій з дисконтом на строк понад один рік (збільшення суми за статтею «Грошові кошти та їх еквіваленти» активу балансу і суми за статтею «Інші довгострокові зобов'язання» пасиву балансу); відображення отриманого устаткування на умовах фінансової оренди (збільшення суми за статтею «Первісна вартість основних засобів» активу балансу і суми за статтею «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» пасиву балансу).

Приклад:

Підприємство придбало основні засоби — автомобіль на суму 20 000 грн, але гроші за нього ще не сплатило.

Результат: основні засоби збільшилися на 20 000 грн; заборгованість перед продавцем автомобіля збільшилася на 20 000 грн. На цю ж суму збільшилась і валюта балансу.

$$A + Z = П + Z.$$

Відбулося збільшення статей активу і пасиву балансу.

Четвертий тип господарських операцій впливає на актив і пасив балансу в бік зменшення, тобто валюта балансу одночасно зменшується на рівновеликі суми і за активом, і за пасивом. Проти господарських операцій першого й третього типів, операцій четвертого типу проводиться значно менше. Найхарактернішими з них є: відображення зносу реалізованих, ліквідованих, переданих основних засобів; видача з каси заробітної плати працівникам (зменшується сума за статтею «Поточні зобов'язання за розрахунками за оплати праці» пасиву балансу і сума за статтею «Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті» активу балансу), перекази з розрахункового рахунка постачальникам на погашення заборгованості (зменшується сума за статтею «Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті» і сума за статтею «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги»); перекази з розрахункового рахунку податку на прибуток, зобов'язань за розрахунками зі страхування (зменшується сума за статтею «Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті» і сума за статтями «Поточні зо-

бов'язання за розрахунками з бюджетом, зі страхування»); оплата чеком транспортних та інших послуг (зменшується сума за статтями «Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті» і «Інші поточні зобов'язання»); переказ коштів на виплату пенсій (зменшується сума за статтею «Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті» і за статтею «Забезпечення виплат персоналу»); перекази банку на погашення короткострокових та довгострокових позик.

Приклад: з поточного рахунка у банку погашена заборгованість перед бюджетом з податку на прибуток в сумі 1000 грн.

Результат: грошові кошти на поточному рахунку зменшилися на 1000 грн, заборгованість перед бюджетом зменшилася на 1000 грн. На цю ж суму зменшилась і валюта балансу.

$$A - Z = П - Z.$$

Відбулося зменшення статей активу і пасиву балансу.

Отже, кожна операція змінює не менше ніж дві статті балансу; при будь-якому типі операцій рівність загального підсумку активу та пасиву не порушується.

На кожному підприємстві, залежно від його галузевих особливостей та обсягів виробництва, щоденно здійснюється велика кількість господарських операцій. Якщо їх розглядати в цілому по підприємству, то операцій першого і третього типу відбувається близько 70 %, причому кількість операцій обох цих типів є майже однаковою. Кількість операцій другого і четвертого типу теж майже однакова і в цілому на них припадає близько 30 % усіх операцій.

Згідно з П(С)БО 2: «Зобов'язання — заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди».

Це означає, що підприємство має обов'язок щодо оплати раніше отриманого активу або невідмовну угоду щодо його придбання.

Дотримання вимог під час складання балансу забезпечує його багатогранність та значущість. А тому баланс необхідно розглядати з технічного, економічного, правового та наукового боку як вершинну облікового процесу, найважливіше джерело інформації для оцінки, аналізу, планування, управління підприємством, як джерело для наукових досліджень.

Мета балансу — відобразити стан господарських засобів та джерел їх утворення на певну дату. Звідси випливає, що баланс є синтезом професійних дій фахівців з обліку, рушієм правильного ведення обліку, інструментом визначення економічних, юридичних та господарських відносин підприємства, передумовою для ефек-

тивного нормування, поточного та перспективного планування, найважливішим звітним документом.

Значущість балансу важко переоцінити. Передовсім баланс є зовнішнім відображенням тієї господарської єдності, яка властива кожному підприємству. Діяльність підприємства є багатогранною, складною й динамічною; підприємство не має постійних зовнішніх меж, які б встановлювали реальні рубежі його діяльності та визначали її дійсний зміст. Такі реалії змальовує тільки баланс, даючи порівняльну грошову оцінку всім економічним, юридичним та адміністративно-господарським відносинам підприємства на кожний даний момент. Тільки баланс дає можливість наочно усвідомити обсяг і зміст виконаної за звітний період роботи.

Баланс з особливою чіткістю відображає фінансовий стан підприємства, показуючи, чиї кошти вкладено в підприємство, як їх розміщено, чи є довгострокові позики, чи забезпечено покриття зоб'язань перед кредиторами і т. п.

Користуючись низкою щорічних балансів, можна чітко уявити собі динаміку економічного розвитку підприємства та його господарської діяльності. Порівнянням точних цифр балансових даних у належній обробці з'ясовують, наскільки раціонально й економічно велася на підприємстві робота, якою ціною досягнуто кінцевих результатів, чи достатньо матеріальних запасів, чи надійні дебітори і т. п.

Наявність своєчасних та правильно складених балансів дає можливість кожному керівникові, обмірковуючи всі позитивні та негативні сторони діяльності підприємства, свідомо вести господарство, пошук внутрішніх резервів та запровадження їх у дію.

Баланс, як звітний документ, має неоціненний практичний зміст. Цим документом підприємство звітує перед своїм керівним органом, податковою адміністрацією, статистичними органами, кредитними установами. На підставі балансу та відповідних звітних форм визначають правильність указанного чистого прибутку, устанавлюють величину податків, обов'язкових внесків та платежів.

Значення балансів для наукових досліджень полягає в тому, що вони дають у стислому викладі точні, систематизовані дані про майновий стан і господарську діяльність, статистику й динаміку окремих господарств, їхніх об'єднань, цілих галузей промисловості. Без ретельного вивчення й усебічного дослідження таких балансів неможливе практичне опрацювання дійових засобів для розвитку та піднесення економіки України.

Приклад розв'язку практичного завдання зі складання балансу підприємства:

Використовуючи початковий Баланс підприємства ВАТ «Тетяна», складемо Баланс підприємства на кінець звітного періоду. Для цього потрібно розглянути декілька господарських операцій.

**БАЛАНС ПІДПРИЄМСТВА ВАТ «ТЕТЯНА»
НА 1 ЖОВТНЯ П.Р. (ПОЧАТКОВИЙ)**

Статті активу	Сума, грн	Статті пасиву	Сума, грн
Транспортні засоби (105)	8000	Статутний капітал (40)	6000
Будівельні матеріали (205)	1500	Прибуток нерозподілений (441)	1800
Виробництво (23)	2450	Короткострокові позики (60)	5200
Каса (30)	250	Розрахунки з постачальниками (63)	2500
Рахунки в банках (31)	4000	Розрахунки з оплати праці (66)	700
Разом	16 200	Разом	16 200

Операція № 1. Погашено з поточного рахунку частину короткострокової заборгованості на суму 2500 грн.

У результаті цієї операції в Балансі по статті «Рахунки в банках» відбулося зменшення грошових коштів на поточному рахунку підприємства по активу Балансу в сумі 2500 грн, залишок на якому тепер становить $(4000 - 2500) = 1500$ грн, а в пасиві Балансу статті «Короткострокові позики» сума також зменшилась на 2500 грн і становить $(5200 - 2500) = 2700$ грн.

БАЛАНС ПІДПРИЄМСТВА ВАТ «ТЕТЯНА» (ПІСЛЯ ОПЕРАЦІЇ № 1)

Статті активу	Сума, грн	Статті пасиву	Сума, грн
Транспортні засоби (105)	8000	Статутний капітал (40)	6000
Будівельні матеріали (205)	1500	Прибуток нерозподілений (441)	1800

Статті активу	Сума, грн	Статті пасиву	Сума, грн
Виробництво (23)	2450	Короткострокові позики (60)	2700
Каса (30)	250	Розрахунки з постачальниками (63)	2500
Рахунки в банках (31)	1500	Розрахунки з оплати праці (66)	700
Разом	13 700	Разом	13 700

Операція № 2. Одержано на склад готову частину продукції з виробництва в сумі 2180 грн.

У результаті цієї операції відбулося зменшення вартості продукції на виробництві в сумі $(2450 - 2180) = 270$ грн, а також збільшення виробничих запасів на складі підприємства у сумі $(1500 + 2180) = 3680$ грн.

БАЛАНС ПІДПРИЄМСТВА ВАТ «ТЕТЯНА» (ПІСЛЯ ОПЕРАЦІЇ № 2)

Статті активу	Сума, грн	Статті пасиву	Сума, грн
Транспортні засоби (105)	8000	Статутний капітал (40)	6000
Будівельні матеріали (205)	3680	Прибуток нерозподілений (441)	1800
Виробництво (23)	270	Короткострокові позики (60)	2700
Каса (30)	250	Розрахунки з постачальниками (63)	2500
Рахунки в банках (31)	1500	Розрахунки з оплати праці (66)	700
Разом	13 700	Разом	13 700

Операція № 3. Видано з каси підзвітній особі грошові кошти для відрядження в сумі 170 грн.

У результаті цієї операції відбулося зменшення грошових коштів по статті «Каса» на суму $(250 - 170) = 80$ грн., а також спостері-

гається зменшення грошових коштів у підзвітної особи, так як вони ідуть на відрядження, маємо суму
 $(700 - 170) = 530$ грн.

БАЛАНС ПІДПРИЄМСТВА ВАТ «ТЕТЯНА» (ПІСЛЯ ОПЕРАЦІЇ № 3)

Статті активу	Сума, грн	Статті пасиву	Сума, грн
Транспортні засоби (105)	8000	Статутний капітал (40)	6000
Будівельні матеріали (205)	3680	Прибуток нерозподілений (441)	1800
Виробництво (23)	270	Короткострокові позики (60)	2700
Каса (30)	80	Розрахунки з постачальниками (63)	2500
Рахунки в банках (31)	1500	Розрахунки з оплати праці (66)	530
Разом	13 530	Разом	13 530

В результаті виконання даної задачі ми бачимо, що Операція № 1 і операція № 2 впливає на зміни тільки активу і тільки пасиву не змінюючи підсумки Балансу. Операція № 3 водночас зачіпає статті активу і пасиву балансу, при цьому внаслідок зменшення як статті активу, пасиву балансу, так і підсумки Балансу активу і пасиву, оскільки зміни різних статей активу і пасиву Балансу виражаються в однакових сумах.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ 3

Завдання 1. Економічний диктант. Продовжити визначення понять:

1. Бухгалтерський баланс це.....;
2. Баланс складається з.....;
3. В активі балансу представлені.....;
4. В пасиві балансу представлені.....;
5. Основними елементами бухгалтерського балансу є.....;
6. Актив балансу складається з..... розділів;
7. Пасив балансу складається з..... розділів;

Завдання 2.

Згрупуйте господарські засоби, які характеризують ресурси підприємства, за двома ознаками:

— за складом та розміщенням (по функціональній участі у господарському процесі);

— за правом власності на ресурси (по джерелу формування):

1. Заборгованість підприємства перед Фондом зайнятості населення.

2. Фартухи х/б на складі (строк служби менш 12 місяців).

3. Столи офісні у відділі кадрів підприємства.

4. Статутний капітал.

5. Будиночок медпункту.

6. Будинок цехів основного виробництва.

7. Гроші підприємства на валютному рахунку.

8. ЕОМ рекламного агентства.

9. Пристрій в цеху зі строком служби більш 1 року.

10. Заборгованість покупців перед підприємством за поставлену продукцію.

11. Запчастини на складі.

12. Незавершене будівництво будинку культури підприємства.

13. Заборгованість підприємства підрядним організаціям (короткострокова).

14. Додаткові вкладення в капітал підприємства.

15. Програмне забезпечення для проведення планових розрахунків.

16. Сировина на складі підприємства.

17. Гроші підприємства, які видані співробітникам на господарчі витрати.

18. Замки меблеві на складі.

19. Освітлювальна вишка на території підприємства.

20. Транспортні засоби підприємства.

Результати групування господарських засобів оформити у вигляді таблиці (табл.).

За складом та розміщенням		За правом власності на ресурси	
Оборотні	Необоротні	Власний капітал	Зобов'язання

Завдання 3.

Скласти бухгалтерський баланс за формою № 1 на підставі наступних даних:

1. Незавершене будівництво
 2. Статутний капітал.
 3. Нерозподілений прибуток.
 4. Довгострокова дебіторська заборгованість.
 5. Основні засоби (залишкова вартість).
 6. Виробничі запаси.
 7. Дебіторська заборгованість за виданими авансами.
 8. Знос основних засобів
 9. Короткострокові кредити банків.
 10. Доходи майбутніх періодів.
 11. Забезпечення виплат персоналу.
 12. Кредиторська заборгованість перед Пенсійним фондом.
 13. Кредиторська заборгованість за дивідендами нарахованими.
 14. Поточний рахунок в банку.
- Суми проставити самостійно.

Завдання 4.

Скласти баланс підприємства «Зоря» за формою № 1 на підставі відомих залишків статей балансу(табл.):

Таблиця

Статті балансу	Сума, тис грн
Кредиторська заборгованість	1150
Позики банку	12 000
Продукція на складі	11 000
Паливо	12 000
Каса	2000
Заборгованість за отримані товари	3200
Дебіторська заборгованість	2950
Заборгованість перед постачальниками	4000
Заборгованість по заробітній платі	3000
Основні засоби	2400
Незавершене виробництво	4500
Розрахунковий рахунок у національній валюті	5500
Статутний капітал	17 000

Завдання 5.

1. Складіть баланс підприємства за формою № 1 на основі наступних даних (таблиці):

Таблиця

Статті балансу	Сума, тис. грн
Цінні папери інших підприємств	264
Товари на складі	90
Кредит банку	449
Машини і обладнання	300
Статутний капітал	1000
Готова продукція	70
Залишок товарів	275
Дебіторська заборгованість покупців	200
Офісне обладнання	250
Земельні ділянки та будівлі	270
Заборгованість за отримані товари	350
Векселі одержані	40
Залишок готівки в касі	140
Заборгованість за податками	200
Залишок коштів на чековому рахунку	100

Завдання 6.

Засоби підприємства та джерела їх формування характеризуються такими даними (табл.):

Таблиця

Статутний фонд	145000 грн
Основні засоби	124 000 грн
Каса	400 грн
Прибуток	20 000 грн
Розрахунковий рахунок в банку	16 000 грн
Позики банку	10 500 грн

Статутний фонд	145000 грн
Розрахунки з постачальниками	3 420 грн
Фонд підприємства	2050 грн
Готова продукція	7450 грн
Сировина і матеріали	17 000 грн
Підзвітні особи	150 грн
Основне виробництво	15 970 грн

Визначити:

Які суми відносяться до пасивних, а які до активних рахунків?

Підрахувати суми активних та пасивних рахунків.

Завдання 7

За даними про активи та джерела їх утворення на підприємстві, що здійснює підприємницьку діяльність у виробничо-торгівельній сфері за станом на 1 вересня 200__ р.

	Активи та джерела їх утворення	Сума. грн
1	Будівля цеху	12 300
2	Кіоск	3000
3	Обладнання	15 800
4	Знос основних засобів	5000
5	Малоцінні і швидкозношувані предмети	150
6	Статутний капітал	10 000
7	Сировина і матеріали	4630
8	Незавершене виробництво	1270
9	Готова продукція	2040
10	Товари	20
11	Заборгованість до бюджету по податках	4870
12	Каса	300
13	Заборгованість постачальникам	2540
14	Розрахунковий рахунок	2900
15	Короткострокові кредити банку	20 000

а) здійснити групування* активів та джерел їх утворення підприємства.

б) визначити розмір власного капіталу,

с) визначити суму зобов'язань підприємств.

*Групування оформити таблицею:

Активи	Сума грн	Джерела утворення активів	Сума грн

Завдання 8

Опишіть вплив наступних господарських операцій на бухгалтерський баланс та складіть бухгалтерські проведення:

А) сплачено податок на прибуток 1500 грн;

Б) отримано від постачальника комплектуючі без попередньої оплати на суму 2000 грн;

В) отримано аванс готівкою за товар на суму 2200 грн;

Г) сплачено аванс за поставку сировини з поточного рахунку банку на суму 12000 грн.

Д) отримані грошові кошти з поточного рахунку в касу підприємства в сумі 10 тис. грн;

Є) передана готова продукція із виробництва на склад на суму 5 тис. грн;

Ж) утримано податок із заробітної плати робітників у сумі 8 тис. грн;

З) перераховано з поточного рахунку в погашення заборгованості постачальникам комплектуючих кошти у сумі 18 тис. грн;

І) сплачено аванс за сировину з каси підприємства 10 тис. грн.

Завдання 9

Початкова валюта балансу становить 10 000 грн. Якою стане валюта балансу після виконання операцій:

а) сплачено постачальникам з розрахункового рахунку — 500 грн;

б) оприбутковані на склад матеріали від постачальника — 680 грн;

с) одержано в касу з розрахункового рахунку — 150 грн.

Завдання 10

Визначте вплив кожної з наведених операцій на бухгалтерський баланс та вкажіть тип операцій (грн):

придбано товари в кредит — 200;

відпушено зі складу матеріали у виробництво — 1000;

виплачено заробітну плату персоналу — 2500;
оприбутковано безоплатно основні засоби — 23 000;
нараховано заробітну плату робітникам основного виробництва — 13 000;
зараховано на поточний рахунок позику банку — 5000;
повернуто залишок невикористаних підзвітних сум — 270.

Завдання 11

Необхідно скласти початковий і кінцевий баланс, а також визначити вплив кожної з наведених операцій на бухгалтерський баланс та вказати тип операцій:

1) у бухгалтерському балансі підприємства станом на 31 березня поточного року відображено такі статті (грн): статутний капітал — 18 800; позика банку — 2000; кредитори — 1700; прилади — 3500; транспортні засоби — 4200; товари — 4950; дебітори — 3280; поточний рахунок в банку — 6450; готівка в касі — 120;

2) протягом квітня поточного року підприємство здійснило такі операції (грн):

зараховано на поточний рахунок кошти від дебіторів у погашення заборгованості — 3000;

придбано запасні частини — 600;

погашено з поточного рахунка заборгованість перед кредитором — 1000;

видано з каси готівку підзвітній особі — 100;

з поточного рахунка кошти надійшли в касу підприємства — 200;

отримано позику банку — 4000;

нараховано заробітну плату робітникам основного виробництва — 1000;

повернуто залишок невикористаних підзвітних сум — 20;

повернуто позику банку — 2000.

Тестові завдання до теми:

1. Бухгалтерський баланс характеризує:

а) фінансовий стан підприємства на певну дату;

б) результати господарської діяльності підприємства за період;

в) зміни фінансового стану підприємства за звітний період;

г) вартісну оцінку засобів підприємства на певну дату.

2. Розмір власного капіталу відображають:

а) у першому розділі активу балансу;

б) у першому розділі пасиву балансу;

в) у другому розділі пасиву балансу;

г) у першій статті пасиву балансу.

3. В активі балансу згруповано:
- а) ресурси;
 - б) джерела формування ресурсів;
 - в) господарські процеси;
 - г) господарські операції.
4. У пасиві балансу згруповані:
- а) ресурси;
 - б) джерела формування ресурсів;
 - в) результат господарської діяльності;
 - г) витрати підприємства.
5. В активі балансу відображаються:
- а) заборгованість покупців за продукцію;
 - б) заборгованість постачальникам за товари та послуги;
 - в) статутний капітал;
 - г) доходи майбутніх періодів.
6. Баланс включає інформацію про грошову оцінку:
- а) активів, господарських засобів, витрат;
 - б) доходів і витрат, зобов'язань;
 - в) активів, капіталу та зобов'язань;
 - г) джерел господарських засобів, витрат, доходів.
7. Баланс відображає інформацію:
- а) станом на певну дату;
 - б) за певний період;
 - в) станом на певну дату і за період;
 - г) немає правильної відповіді.
8. Частина балансу, в якій відображають господарські засоби, називається:
- а) розділом пасиву балансу;
 - б) статтею зобов'язань;
 - в) активом;
 - г) пасивом.
9. Елемент балансу, який відповідає критеріям, встановленим П(С)БО, називається:
- а) розділом;
 - б) активом;
 - в) статтею;
 - г) пасивом.

10. Метою складання балансу є:

- а) надання інформації про фінансові результати;
- б) надання інформації про фінансовий стан;
- в) надання інформації про зміни у фінансовому стані підприємства за період;
- г) надання інформації про всі наведені вище аспекти.

11. Яка форма побудови балансу є традиційною для України:

- а) горизонтальна;
- б) вертикальна;
- в) змішана;
- г) жодна з перелічених.

12. Традиційно в Україні актив балансу будується в порядку:

- а) зростання строковості зобов'язань;
- б) зростання ліквідності активів;
- в) зменшення строковості зобов'язань;
- г) зменшення ліквідності активів.

13. Які з перелічених складових пасиву балансу мають найменший строк погашення:

- а) власний капітал;
- б) довгострокові зобов'язання;
- в) поточні зобов'язання;
- г) забезпечення наступних витрат та платежів.

14. Найбільш ліквідними активами є:

- а) виробничі запаси;
- б) товари;
- в) нематеріальні активи;
- г) еквіваленти грошових коштів.

15. Форма балансу в Україні:

- а) визначається підприємством самостійно;
- б) є уніфікованою формою звітності;
- в) різна для кожного виду діяльності;
- г) залежить від форми власності підприємства, що його складає.

16. Актив відображається у балансі, якщо виконується така умова (умови):

- а) очікується отримання економічних вигод від його використання;
- б) оцінка його може бути достовірно визначена;

- в) виконуються обидві зазначені вище умови;
- г) його поточна оцінка не менша собівартості.

17. Відповідно до Положень бухгалтерського обліку, необоротні активи — це:

- а) активи, призначені для використання у процесі виробництва;
- б) активи, призначені для використання протягом періоду, що перевищує 12 місяців;
- в) всі активи, що не є оборотними;
- г) активи призначені для продажу.

18. Зобов'язання, величина яких на дату балансу може бути ви значена лише шляхом попередніх оцінок, відображається у складі:

- а) забезпечень наступних витрат та платежів;
- б) довгострокових зобов'язань;
- в) поточних зобов'язань;
- г) не відображається в балансі.

19. Які зміни в балансі відбудуться внаслідок такої операції: «Отримані матеріали від постачальників, які будуть оплачені пізніше»:

- а) зміни відбудуться лише в активі;
- б) зміни відбудуться лише в пасиві;
- в) зросте підсумок балансу;
- г) зменшиться підсумок балансу?

20. Які зміни в балансі відбудуться внаслідок такої операції: «Погашений кредит банку»:

- а) зміни відбудуться лише в активі;
- б) зміни відбудуться лише в пасиві;
- в) зросте підсумок балансу;
- г) зменшиться підсумок балансу?

21. Нарахування дивідендів акціонерам приведе до таких змін у балансі:

- а) відбудуться протилежні зміни двох статей в активі;
- б) відбудуться протилежні зміни двох статей у пасиві;
- в) зросте підсумок балансу;
- г) зменшиться підсумок балансу.

22. Яка з операцій приведе до зміни підсумків балансу:

- а) здійснено внесок у статутний капітал готівкою;
- б) відпущено у виробництво матеріали;

- в) здійснено відрахування до резервного капіталу;
- г) отримано матеріали, які були раніше оплачені?

23. Яка з операцій не викличе зміни підсумків балансу:

- а) здійснено дооцінку основних засобів;
- б) погашено кредит банку;
- в) отримано цільове фінансування з бюджету;
- г) проведено попередню оплату за товари?

24. Який з наведених показників зменшиться в результаті операції «Отримана довгострокова позика банку»:

- а) коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- б) коефіцієнт покриття;
- в) коефіцієнт фінансової незалежності;
- г) жоден із наведених?

25. Який з наведених показників зміниться в результаті такої операції «Проведена попередня оплата за матеріали»:

- а) коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- б) коефіцієнт покриття;
- в) коефіцієнт фінансової незалежності;
- г) коефіцієнт ліквідності?

26. Операції першого типу балансових змін пов'язані з:

- а) перегрупуванням ресурсів;
- б) перегрупуванням джерел формування ресурсів;
- в) збільшенням ресурсів;
- г) вибуттям ресурсів.

27. Операції другого типу балансових змін пов'язані з:

- а) перегрупуванням ресурсів;
- б) перегрупуванням джерел формування ресурсів;
- в) збільшенням ресурсів;
- г) вибуттям ресурсів.

28. Операції третього типу балансових змін пов'язані з:

- а) перегрупуванням ресурсів;
- б) перегрупуванням джерел формування ресурсів;
- в) збільшенням ресурсів та джерел формування ресурсів;
- г) вибуття ресурсів та зменшенням джерел формування ресурсів.

29. Операції четвертого типу балансових змін пов'язані з:

- а) перегрупуванням ресурсів;

- б) перегрупуванням джерел формування ресурсів;
- в) збільшенням ресурсів та джерел формування ресурсів;
- г) вибуттям ресурсів та зменшенням джерел формування ресурсів.

30. Яке із тверджень є неправильним:

- а) зобов'язання + активи = капітал;
- б) активи – капітал = зобов'язання;
- в) активи – зобов'язання = капітал;
- г) зобов'язання + капітал = активи.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

ТЕМА 4

СИСТЕМА РАХУНКІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА МЕТОД ПОДВІЙНОГО ЗАПИСУ

1. Зміст і будова бухгалтерських рахунків.
2. Сутність подвійного запису та його контрольне значення.
3. Поняття синтетичного та аналітичного обліку.
4. Призначення і будова оборотних відомостей.
5. Класифікація рахунків за економічним змістом, призначенням та структурою.
6. Призначення і зміст плану рахунків бухгалтерського обліку.

1. Зміст і будова бухгалтерських рахунків

Рахунки бухгалтерського обліку — це спосіб поточного обліку, контролю та групування за економічно однорідними видами господарських засобів, їх джерел та операцій. Для обліку залишку і руху певного виду господарських засобів використовують окремий рахунок.

За формою рахунки — це таблиці, в яких проводяться записи протягом облікового періоду. Таблиця будь-якого рахунку поділяється на 2 частини:

Дебет	Шифр та назва рахунку	Кредит
(від лат. debet — винен)		(від лат. credit — вірити)

Підсумок сум операцій за дебетом рахунка називають дебетовим оборотом, а підсумок сум операцій за кредитом рахунка — кредитовим оборотом. Кінцевий залишок засобів на рахунку називають кінцевим сальдо, або залишком на кінець періоду.

Умовно всі рахунки бухгалтерського обліку поділяються на активні та пасивні. Рахунки, що призначені для обліку активів підприємства, називають активними. Рахунки, що відображують облік джерел формування активів, називають пасивними. При обчисленні

кінцевого сальдо активних і пасивних рахунків слід керуватися такими правилами:

— в активних рахунках початковий залишок (сальдо) і всі збільшення реєструють за дебетом рахунка, а всі зменшення — за кредитом;

— в пасивних рахунках — навпаки. Початковий залишок (сальдо) і всі збільшення показуються за кредитом рахунка, а всі зменшення — за дебетом (рис.).

а) Структура активного рахунка

Д-т	К-т
Сальдо — початковий залишок	
Збільшення «+»	Зменшення «-»
Сальдо — кінцевий залишок	

б) Структура пасивного рахунка

Д-т	К-т
	Сальдо — початковий залишок
Зменшення «-»	Збільшення «+»
	Сальдо — кінцевий залишок

Рис. Структура рахунків бухгалтерського обліку

Враховуючи це, періодично, після узагальнення даних за дебетом і кредитом рахунків, визначається кінцеве сальдо. В активних рахунках його визначають за таким алгоритмом: до початкового дебетового сальдо додають оборот за дебетом рахунка і віднімають оборот за кредитом рахунка.

$$C_{\text{до кінц.}}^A = C_{\text{до поч. деб.}} + \sum \text{обор. деб.} - \sum \text{обор. кред.}$$

У пасивних рахунках до кредитового сальдо додають кредитовий оборот і віднімають оборот за дебетом рахунка.

$$C_{\text{до кінц.}}^П = C_{\text{до поч. кред.}} + \sum \text{обор. кред.} - \sum \text{обор. деб.}$$

В активних рахунках сальдо може бути лише дебетовим або вони можуть зовсім не мати сальдо. У пасивних рахунках сальдо може бути лише кредитовим або вони можуть зовсім не мати сальдо.

2. Сутність подвійного запису та його контрольне значення

Зміни у складі активів підприємства та джерел їх формування обумовлені безперервно здійснюваними господарськими операція-

ми і тягнуть за собою такі самі зміни сум на відповідних рахунках бухгалтерського обліку.

Наприклад: надходження сировини і матеріалів на підприємства веде до збільшення залишку таких активів як матеріали. На цю суму одночасно зростає заборгованість перед постачальниками, тому бухгалтерська господарська операція має подвійне відображення на рахунках цієї суми.

Запис кожної господарської операції у дебеті і кредиті відповідних рахунків в однакових сумах називається подвійним записом. За допомогою подвійного запису в обліку забезпечується відображення цих господарських операцій в їхньому взаємозв'язку і взаємозалежності. Такий підхід забезпечує контроль за правильністю виконання і зумовлює рівність оборотів за дебетом і кредитом рахунків.

Взаємозв'язок між рахунками бухгалтерського обліку, що встановлюється подвійним записом кожної господарської операції, називається кореспонденцією рахунків, а рахунки, за дебетом і кредитом яких реєструється ця операція, — кореспондуючими рахунками.

Запис, який розкриває назву рахунків, що дебетуються і кредитуються, суму господарської операції називають бухгалтерською проводкою. Порядок запису на рахунках бухгалтерського обліку більш наочно розглянемо на прикладі:

Таблиця

БАЛАНС ПІДПРИЄМСТВА НА 01 _____ Р.

АКТИВ			ПАСИВ		
№	Статті	Сума	№	Статті	Сума
1	Основні засоби	30 000	1	Статутний капітал	32 000
2	Виробничі запаси	4000	2	Нерозподілений прибуток	3000
3	Малоцінні та швидкозношувальні предмети	1000	3	Розрахунки з постачальниками	6000
4	Каса	100	4	Розрахунки з робітниками	2300
5	Поточний рахунок	8200			
	Баланс	45 300		Баланс	45 300

1-а операція. Підприємство отримало з поточного рахунка в касу 600 грн. На цю операцію необхідно зробити таку проводку:

Дебет рахунка «Каса» — 600 грн
Кредит рахунка «Поточний рахунок»

На підставі даної бухгалтерської проводки роблять запис на рахунках бухгалтерського обліку. Для цього на основі залишків балансу відкривають рахунки на початок звітного періоду.

Відкриття рахунків полягає в тому, що за кожним з них записують сальдо на початок звітного періоду.

2-а операція. З каси підприємства виплачено зарплату робочим у сумі 500 грн (рис.)

Дебет рахунка «Розрахунки з робітниками» — 500 грн
Кредит рахунка «Каса»

3-а операція. Підприємство погасило з поточного рахунка заборгованість перед постачальниками у сумі 5000 грн (рис.).

Дебет рахунка «Розрахунки з постачальниками» — 5000 грн
Кредит рахунка «Поточний рахунок»

4-а операція. Від постачальників надійшли МШП (малоцінні та швидкозношувальні предмети) на суму 2400 грн (рис.).

Дебет рахунка «МШП» — 2400 грн
Кредит рахунка «Розрахунки з постачальниками»

На рис. 4.1 відобразимо бухгалтерські записи щодо кожної операції.

3. Поняття синтетичного та аналітичного обліку

За ступенем узагальнення господарських засобів, джерел їхнього утворення та господарських процесів у поточному бухгалтерському обліку рахунки поділяються на:

- синтетичні,
- аналітичні.

Рахунки, що групують ресурси підприємства, джерела їхнього утворення в узагальненому грошовому вимірюванні за економічно-однаковими ознаками, називаються синтетичними, а облік на цих рахунках — синтетичним.

а) Д-т «Поточний рахунок» К-т				б) Д-т «Каса» К-т			
С-до	8200	1) 600 3) 5000		С-до	100	1) 600 2) 500	
Оборот	—	Оборот	5600	Оборот	600	Оборот	500
С-до:	8200 – 5600 = 2600			С-до:	100 + 600 = 200		
в) Д-т «Розрахунки з робітниками» К-т				г) Д-т «Розрахунки з постачальниками» К-т			
		С-до	2300			С-до	6000
2) 500				3) 5000		4) 2400	
Оборот	500	Оборот	—	Оборот	5000	Оборот	2400
		С-до:	2300 – 500 = 1800			С-до:	6000 + 2400 – 500 = 3400
д) Д-т «МШП» К-т							
		С-до	1000				
		4) 2400					
		Оборот	2400	Оборот	—		
		С-до:	1000 + 2400 = 3400				

Рис. 4.1. Сума кореспонденції рахунків з наведених операцій

Наприклад: такі рахунки як «Основні засоби», «Готова продукція», «Розрахунки з постачальниками» дають узагальнену інформацію про стан таких засобів підприємства і називаються синтетичними.

Для систематичного контролю за наявністю та рухом товарно-матеріальних цінностей, коштів, зобов'язань, за своєчасністю розрахунків з постачальниками, покупцями, для прийняття управлінських рішень крім узагальнених показників потрібна більш докладна інформація.

Наприклад: підприємство має знати не лише загальну суму дебіторської заборгованості, а мати інформацію щодо кожного дебітора, щоб контролювати стан розрахунків з ними. Рахунки, що відкривають з метою розширення систематичного обліку для деталізації складу засобів підприємства та джерел фінансування, називаються — аналітичними, а облік, що ведеться на цих рахунках, — аналітичним. Записи в аналітичних рахунках і відповідному синтетичному рахунку роблять по мірі виконання господарських операцій.

Розглянемо це на прикладі.

Припустимо, що синтетичний рахунок «Розрахунки з постачальниками» містить такі дані (в грн) (рис. 4.1(г))

«Розрахунки Д-т з постачальниками» К-т			
		С-до	6000
3) 5000		4) 2400	
Оборот	5000	Оборот	2400
		С-до:	3400

Цей синтетичний рахунок об'єднує двох конкретних постачальників:

- підприємство «А»
- підприємство «Б».

В аналітичних рахунках цих підприємств будуть такі записи:

Д-т	Підприємство А	К-т	Д-т	Підприємство Б	К-т
3) 2000	С-до 4) 400	2400	3) 3000	С-до 4) 2000	3600
Оборот	2000	400 С-до:	Оборот	3000	2000 С-до:
		800			2600
	2600 + 800 = 3400				

Як видно, аналітичні рахунки мають докладнішу інформацію, ніж синтетичні. Так, якщо дані синтетичного рахунка містять суму кредиторської заборгованості, їхнє виникнення та погашення, то аналітичний облік дає інформацію щодо конкретних постачальників і стан розрахунків з кожним із них. Розглянутий приклад показує, що між аналітичними рахунками і відповідним синтетичним рахунком є тісний взаємозв'язок, який полягає в тому, що сальдо і господарські операції, що відображаються у дебеті і кредиті синтетичного рахунка, мають бути відображені у дебеті та кредиті відповідних аналітичних рахунків.

Такий спосіб забезпечує рівність сальдо та оборотів на синтетичних та аналітичних рахунках.

4. Призначення і будова оборотних відомостей

Для перевірки отриманих на рахунках показників використовують **оборотні відомості** за рахунками.

В системі синтетичних рахунків складається тільки одна оборотна відомість у вартісному вимірнику. За формою вона являє таблицю:

Назва і шифр рахунку	Сальдо на початок		Оборот		Сальдо на кінець	
	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
Всього	S ₁	S ₂	S ₃	S ₄	S ₅	S ₆

В підсумковому рядку повинні мати місце такі залежності:

1. $S_1 = S_2$

рівність зберігається так як ці показники переносяться з балансу на початок періоду (актив = пасив)

2. $S_3 = S_4$

рівність зберігається виходячи з принципу подвійного запису

3. $S_5 = S_6$

рівність виникає як наслідок рівності попередніх сум

В системі аналітичних рахунків складається декілька оборотних відомостей.

В аналітичних оборотних відомостях, окрім вартісного вимірника, інформація може бути представлена в натуральних або трудових вимірниках.

В підсумковому рядку цих відомостей не зберігаються розглянуті рівності. Контрольною ознакою записів є рівність показників підсумкового рядку відомостей показникам відповідного синтетичного рахунку.

5. Класифікація рахунків за економічним змістом, призначенням та структурою

Класифікація рахунків бухгалтерського обліку — це групування їх за певними ознаками.

Класифікація бухгалтерських рахунків за їх призначенням відображає зміст записів на дебеті, кредиті рахунку і залишку (сальдо), тобто показує, для яких потреб призначені ті чи інші рахунки і як вони побудовані. За цією класифікацією виділяють 5 груп рахунків:

1. Основні.
2. Операційні.
3. Регулюючі.
4. Результативні.
5. Позабалансові.

І група. Основні рахунки, до складу яких належать інвентарні, фондів рахунки та рахунки розрахунків.

Інвентарні рахунки використовуються для обліку майново-матеріальних цінностей і готівкових коштів. До інвентарних рахунків належать рахунки «Основні засоби», «Виробничі запаси», «Готова продукція», «Каса тощо. Усі інвентарні рахунки активні, сальдо активного рахунка може бути тільки дебетовим. Дебетові обороти на інвентарному рахунку означають надходження даного виду засобів, а кредитові — вибуття.

Рахунки власного капіталу використовуються для обліку джерел власних засобів підприємства (фондові рахунки). До групи цих рахунків входять «Статутний капітал», «Пайовий капітал», «Додатковий капітал» та ін. Характерні риси побудови рахунків власного капіталу: всі рахунки власного капіталу пасивні. Записи на кредиті означають створення і наступне збільшення капіталу, а на дебеті — його зменшення.

Рахунки розрахунків використовуються для обліку розрахункових, кредитних і господарсько-правових відносин підприємства з іншими підприємствами, організаціями, особами. Рахунки розрахунків поділяються на три види: активні, пасивні, активно-пасивні.

Активні рахунки розрахунків призначені для обліку дебіторської заборгованості інших підприємств, організацій або осіб даному підприємству. Пасивні розрахункові рахунки використовуються для обліку зобов'язань даного підприємства перед бюджетом, іншими підприємствами, організаціями, особами, тобто для обліку кредиторської заборгованості. Активно-пасивні рахунки розрахунків використовуються для обліку розрахункових взаємовідносин за такими господарськими операціями, внаслідок яких дане підприємство може опинитися в ролі боржника або кредитора.

II група. Операційні рахунки використовуються для обліку витрат, визначення собівартості.

III група. Регулюючі рахунки призначені для уточнення, коригування оцінки засобів, коштів, облікованих на інвентарних, рахунках капіталу і рахунках розрахунків. Самостійного значення регулюючі рахунки не мають, вони завжди пов'язані з іншими рахунками і слугують засобом більш детального розгорнутого Відображення операцій і коригування їх оцінки. Залежно від того, збільшує чи зменшує регулюючий рахунок оцінку, вказану в основному рахунку, розрізняють додаткові (доповнюючі) та контрарні регулюючі рахунки.

IV група. Фінансово-результативні рахунки призначені для обліку прибутків і збитків. На них відображаються кінцеві, підсумкові фінансові результати господарської діяльності підприємства. На дебеті фінансово-результативних рахунків показуються збитки, а на кредиті — прибутки. Якщо фінансово-результативний рахунок

має дебетове сальдо, то він показує збиток. Якщо ж фінансово-результативний рахунок має кредитове сальдо, то це свідчить про наявність прибутку.

У група (клас О). Позабалансові рахунки. До позабалансових рахунків належать рахунки, на яких обліковуються цінності, що тимчасово знаходяться у підприємстві й не належать йому. Характерною особливістю позабалансових рахунків є одинарність виконаних на них бухгалтерських записів. На відміну від балансових рахунків, на яких операція відображається методом подвійного запису на дебеті і кредиті кореспондуючих рахунків, на позабалансових рахунках операція відображається тільки на дебеті або тільки на кредиті одного позабалансового рахунка.

6. Призначення і зміст плану рахунків бухгалтерського обліку

Основою класифікації рахунків є **економічний зміст** об'єктів обліку.

Класифікація рахунків за економічним змістом відповідає змісту предмету бухгалтерського обліку й зумовлена класифікацією об'єктів обліку, тобто господарських засобів, їх джерел і господарських процесів.

Відповідно до того рахунки поділяють на дві групи:

- рахунки господарських засобів;
- рахунки джерел утворення господарських засобів (рис. 4.2).

На рахунках бухгалтерських засобів відображають їх наявність та рух. До цієї групи належать рахунки, на яких здійснюється облік необоротних активів, матеріальних запасів, коштів, розрахунків та інших активів підприємства. Ці рахунки є активними.

На рахунках джерел формування господарських засобів відображають власні джерела та залучені джерела. Ці рахунки є пасивними.

План рахунків бухгалтерського обліку — це систематизований перелік бухгалтерських рахунків, необхідних для обліку господарської діяльності.

Діючий **план рахунків** бухгалтерського обліку затверджений іністерством фінансів України 30.11.99 р. Наказ № 291 зареєстрований в Міністерстві юстиції України 21.12.99 за 892/4185 і вступив в дію протягом 2000 р.

Особливістю плану рахунків є:

1. Забезпечується можливість розподілу фінансового та управлінського обліку в системі рахунків.

2. Забезпечується взаємозв'язок показників бухгалтерських рахунків з показниками звітності підприємства.

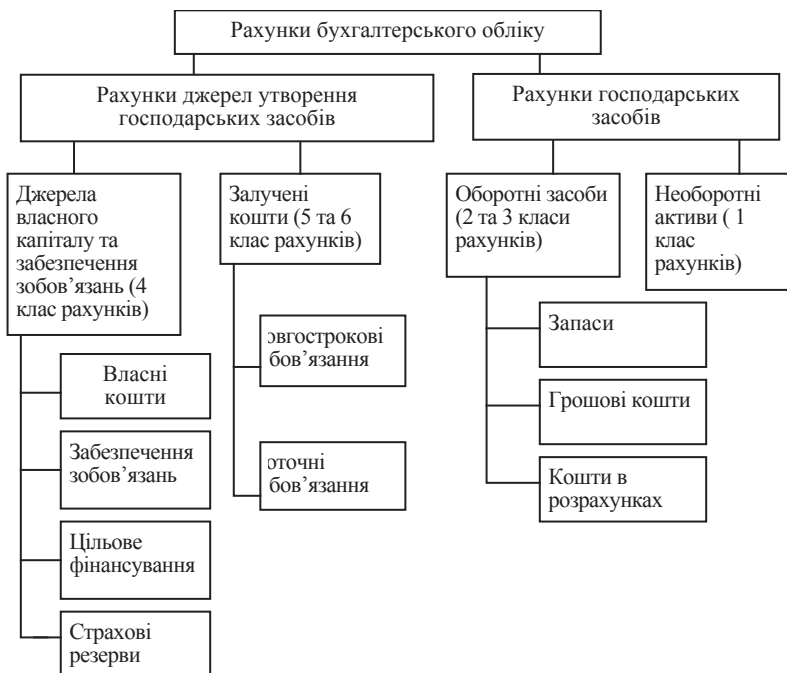

Рис. 4.2. Класифікація рахунків бухгалтерського обліку за економічним змістом

План рахунків складається з розділів 10 класів рахунків:

- I. Рахунки фінансового стану (1-8 клас)
- II. Рахунки управлінського обліку (9 клас)
- III. Позабалансові рахунки (0 клас)

План рахунків є одним для всього народного господарства країни за винятком:

- бюджетних організацій;
- банків.

План рахунків включає в себе:

- назву;
- шифри синтетичних рахунків, за балансових рахунків.

Шифри синтетичних рахунків складається з двох цифр (від 10 до 99). За балансові рахунки від 01 до 08.

никами, «Каса», «Виробничі запаси», «Відстрочені податкові активи», «Розрахунки за виданими авансами», «Розрахунки за податками», «Розрахунки з підзвітними особами», «Доходи майбутніх періодів», «Додатковий капітал», «Витрати майбутніх періодів», «Розрахунки за одержаними авансами».

Завдання 3

Початкове сальдо за рахунком «Виробничі запаси» становить 50 грн. За звітний період було оприбутковано на склад запаси вартістю 200 грн. Відпущено у виробництво запаси на суму 230 грн.

Необхідно побудувати рахунок, відобразити початкове сальдо, проведені операції та кінцеве сальдо.

Завдання 4

Для наведених господарських операцій зазначте кореспондуючі рахунки:

- придбано вантажний автомобіль за готівку;
- для виплати заробітної плати надійшла готівка в касу;
- виплачено заробітну плату працівникам;
- оприбутковано від постачальників матеріали;
- видано готівку підзвітній особі;
- одержано безоплатно малоцінні та швидкозношувані матеріали;
- нараховано заробітну плату робітникам основного виробництва.

Завдання 5

На підставі наведених господарських операцій визначте кореспонденцію рахунків:

- оприбутковано на склад матеріали від постачальників;
- зі складу відпущено матеріали у виробництво;
- надійшли на поточний рахунок кошти від покупців;
- оприбутковано на склад готову продукцію;
- з поточного рахунка оплачено рахунок постачальнику;
- внесок у статутний фонд основними засобами.

Завдання 6

На підставі наведених господарських операцій визначте кореспонденцію рахунків:

- на поточний рахунок зараховано позику банку;
- списано малоцінні та швидкозношувані предмети на потреби виробництва;
- повернуто з виробництва на склад матеріали;
- списано загальновиробничі витрати на витрати основного виробництва;

— списано собівартість реалізованої продукції на фінансові результати;

— оголошений статутний капітал.

Завдання 7

На підставі кореспонденції рахунків визначте зміст господарських операцій:

- 1) Д-т 30 — К-т 31; 4) Д-т 24 — К-т 23; 7) Д-т 31 — К-т 36;
- 2) Д-т 30 — К-т 37; 5) Д-т 10 — К-т 46; 8) Д-т 91 — К-т 20;
- 3) Д-т 23 — К-т 20; 6) Д-т 92 — К-т 13; 9) Д-т 92 — К-т 66.

Завдання 8

На підставі кореспонденції рахунків визначте зміст господарських операцій:

- 1) Д-т 20 — К-т 46; 4) Д-т 31 — К-т 60; 7) Д-т 23 — К-т 68;
- 2) Д-т 20 — К-т 42; 5) Д-т 91 — К-т 22; 8) Д-т 43 — К-т 44;
- 3) Д-т 31 — К-т 30; 6) Д-т 92 — К-т 65; 9) Д-т 44 — К-т 79.

Тестові завдання до теми:

1. Господарські операції безпосередньо відображаються:

- а) на рахунках;
- б) в балансі;
- в) на рахунках і в балансі одночасно;
- г) у звіті про фінансові результати.

2. Спосіб групування і поточного відображення за певними ознаками наявності та руху засобів підприємства і їх джерел та господарських процесів — це:

- а) баланс;
- б) подвійний запис;
- в) рахунки;
- г) інвентаризація.

3. Термін «кредит» латинською означає:

- а) «він винен»;
- б) «мінус»;
- в) «він вірить»;
- г) «баланс».

4. Ліва сторона рахунка має назву:

- а) плюс;

- б) дебет;
- в) кредит;
- г) немає правильної відповіді.

5. Процес відкриття рахунка — це:

- а) запис початкового сальдо на підставі статей балансу;
- б) запис оборотів за дебетом і кредитом;
- в) надання рахунку назви;
- г) немає правильної відповіді.

6. Кожен рахунок обов'язково має містити:

- а) оборот;
- б) початкове сальдо;
- в) назву;
- г) кінцеве сальдо.

7. Наявність на певний момент часу засобів, коштів і джерел — це:

- а) оборот;
- б) залишок;
- в) сума;
- г) немає правильної відповіді.

8. Накопичена інформація про рух об'єкта обліку, відображеного за дебетом і кредитом називається:

- а) сальдо;
- б) залишок;
- в) оборот;
- г) немає правильної відповіді.

9. Підсумки записів у правій частині рахунка називають:

- а) дебетовим оборотом;
- б) кредитовим оборотом;
- в) початковим сальдо;
- г) кінцевим сальдо.

10. Залежно від обліку активів чи джерел їх утворення бухгалтерські рахунки поділяють на:

- а) балансові й позабалансові;
- б) активні й пасивні;
- в) активні, пасивні й контрактивні;
- г) немає правильної відповіді.

11. За будовою активні і пасивні рахунки відрізняються:
- а) початковим сальдо;
 - б) оборотами;
 - в) назвами;
 - г) сумами.
12. Сальдо в активних рахунках записується:
- а) у дебеті;
 - б) у кредиті;
 - в) як у дебеті, так і в кредиті;
 - г) немає правильної відповіді.
13. Рахунки, які відображають джерела господарських засобів, є:
- а) активними;
 - б) пасивними;
 - в) позабалансовими;
 - г) результатними.
14. Сума всіх кредитових залишків відображає:
- а) власний капітал;
 - б) загальну вартість господарських засобів;
 - в) загальний обсяг джерел господарських засобів;
 - г) немає правильної відповіді.
15. На тій стороні рахунка, де показується залишок, відображається його:
- а) збільшення;
 - б) зменшення;
 - в) оборот;
 - г) немає правильної відповіді.
16. Пасивні рахунки призначені для обліку:
- а) капіталу;
 - б) дебіторської заборгованості;
 - в) обліку майна;
 - г) обліку основних засобів.
17. Активні рахунки призначені для обліку:
- а) заборгованості підприємства перед підзвітними особами;
 - б) кредиторської заборгованості;
 - в) дебіторської заборгованості;
 - г) капіталу.

18. Дебетовий оборот за активним рахунком показує:

- а) збільшення майна;
- б) збільшення капіталу;
- в) зменшення зобов'язань;
- г) зменшення капіталу.

19. Дебетовий оборот за пасивним рахунком показує:

- а) збільшення господарських засобів;
- б) збільшення зобов'язань;
- в) зменшення капіталу;
- г) немає правильної відповіді.

20. Для визначення кінцевого сальдо за активним рахунком необхідно:

- а) до початкового дебетового сальдо додати кредитовий оборот і відняти дебетовий;
- б) до початкового дебетового сальдо додати дебетовий оборот і відняти кредитовий;
- в) від початкового дебетового залишку відняти кредитовий оборот і відняти дебетовий;
- г) немає правильної відповіді.

21. Подвійним записом називають відображення кожної господарської операції двічі:

- а) в активі й пасиві балансу;
- б) за дебетом одного і кредитом іншого рахунка;
- в) за дебетом і кредитом одного рахунка;
- г) за дебетом одного і дебетом іншого рахунка.

22. Бухгалтерська проводка, за якої один рахунок дебетується, а другий кредитується на одну і ту ж суму, називається:

- а) простою;
- б) відкритою;
- в) закритою;
- г) складною.

23. Бухгалтерська проводка, за якої один рахунок дебетується, а декілька кредитується на загальну суму або навпаки, називається:

- а) позабалансовою;
- б) простою;
- в) складною;
- г) немає правильної відповіді.

24. Запис операцій у календарній послідовності їх виникнення називається:

- а) хронологічним записом;
- б) систематичним записом;
- в) простим записом;
- г) немає правильної відповіді.

25. Запис, який здійснюється в спеціальних журналах з обов'язковим відображенням нумерації господарських операцій, їх змісту, сум і кореспондуючих рахунків, є:

- а) хронологічним;
- б) систематичним;
- в) журнальним;
- г) спеціалізованим.

26. Прикладом систематичного обліку є:

- а) Журнал реєстрації господарських операцій;
- б) оборотна відомість за рахунком;
- в) журнали-ордери;
- г) немає правильної відповіді.

27. Залежно від обсягів інформації і рівня узагальнення рахунки поділяють:

- а) активні й пасивні;
- б) закриті й відкриті;
- в) синтетичні й аналітичні;
- г) немає правильної відповіді.

28. Рахунки, призначені для обліку економічно однорідних груп засобів, їх джерел та господарських процесів у грошовому вимірнику, називають:

- а) синтетичними;
- б) аналітичними;
- в) синтетично-аналітичними;
- г) відкритими.

29. Грошові, натуральні й трудові вимірники використовують у:

- а) синтетичному обліку;
- б) аналітичному обліку;
- в) і в синтетичному, і в аналітичному обліку;
- г) поточному обліку.

30. Як класифікують рахунки бухгалтерського обліку відповідно до балансу:

- а) аналітичні, синтетичні, субрахунки;
- б) активні, пасивні, позабалансові;
- в) постійні й тимчасові;
- г) немає правильної відповіді?

ТЕМА 5

ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ЯК СКЛАДОВІ МЕТОДУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

- 1. Поняття «документ», «бухгалтерський документ» та «документування».*
- 2. Зміст документів, структура та вимоги до їх створення, юридичне оформлення документів. Функції бухгалтерських документів.*
- 3. Класифікація бухгалтерських документів.*
- 4. Документообіг. Документація документообігу. Правове значення документів та відповідальність за їх складання та зберігання.*
- 5. Поняття «інвентаризація» її призначення. Класифікація інвентаризацій.*
- 6. Інвентаризація як спосіб фактичного контролю.*

1. Поняття «документ», «бухгалтерський документ» та «документування»

Бухгалтерський облік як процес починається з виявлення, вимірювання і реєстрації фактів, дій і подій з метою отримання інформації про господарські операції. Суцільне і безперервне спостереження за всіма господарськими операціями на підприємстві здійснюється за допомогою документування. Документування є важливою ланкою в ланцюгу функціонування бухгалтерського обліку. Це початок і основа бухгалтерського обліку. Бухгалтерський запис береться початок з належно оформленого документа, від нього залежить повнота і достовірність облікової інформації для користувачів.

Облікова документація в процесі судово-бухгалтерської експертизи, виконує дві основні функції: 1) є характеристика визначених фінансово-економічних процесів, другою — доказовість фактичного виконання цих процесів. Оскільки висновки судово-бухгалтерської експертизи базуються в основному на результатах дослідження фактографічної інформації, оформленої згідно з вимогами Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», відповідно найважливішим носієм економічної інформації, який використовується в експертному дослідженні, є первинні документи бухгалтерського обліку.

Документ (лат. documentum) — буквально означає свідоцтво, доказ. У широкому значенні під документом розуміють матеріальний носій, що використовують у процесі спілкування, на якому за допомогою різних засобів і способів зафіксована в доцільній для сприйняття формі інформація. Документи складають у різних сферах людської діяльності (науці, освіті, медицині, техніці, економіці тощо).

Бухгалтерський документ — письмове свідоцтво певної форми і змісту, яке містить відомості про господарську операцію і є доказом її здійснення.

Спосіб оформлення господарських операцій документами називається документацією. Документація є важливим елементом методу бухгалтерського обліку, оскільки служить для первинного спостереження за господарськими операціями і є обов'язковою умовою для відображення їх в обліку. Первинні документи, які фіксують факти здійснення господарських операцій, є підставою для бухгалтерського обліку цих операцій. Первинні документи повинні бути складені під час здійснення господарської операції.

Порядок документального оформлення господарських операцій та вимоги щодо складення документів регламентуються статтею 9 «Первинні облікові документи та реєстри бухгалтерського обліку» Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 року № 996-XIV.

2. Зміст документів, структура та вимоги до їх створення, юридичне оформлення документів. Функції бухгалтерських документів

Первинне спостереження, документування та документація відіграють велику роль в управлінні діяльністю підприємством, а саме [71]:

— дають уявлення про фактичний стан господарських засобів та їх зміни в процесі кругообороту засобів,

— забезпечують прозорість у роботі підприємства та контроль за наявністю руху майна і коштів;

— є юридичним (правовим) свідченням господарських операцій, що здійснюються;

— є важливим джерелом контролю для зовнішніх і внутрішніх користувачів при проведенні ревізії, аудиту, аналізу господарської діяльності.

Первинні документи мають бути складені на паперових носіях або машинних (електронних) носіях. Відповідно до цього існують і

вимоги до змісту та оформлення документів. Порядок створення первинних документів, записів у реєстрах бухгалтерського обліку та зберігання документів, реєстрів і звітів установлений Положенням про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затвердженим Наказом Міністерства фінансів України від 24.05.95 року № 88.

Повнота і достовірність показників обліку значною мірою залежать від якості оформлених документів. Щоб бути доказовим і мати юридичну силу, документ повинен містити обов'язкові реквізити. Термін «реквізити» походить від латинського, що означає «потрібне, необхідне». Такими реквізитами для будь-якого первинного бухгалтерського документа є [72]:

- назва та код форми документа;
- дата і місце складання;
- назва підприємства, від імені якого складений документ;
- зміст та обсяг господарської операції в грошовому і натуральному вимірі;
- посади, прізвища та особистий підпис осіб або інший знак, що дає змогу ідентифікувати особу, що несе відповідальність за надання дозволу на проведення господарської операції, за проведення господарської операції, за складання первинного документа.

Залежно від характеру операцій до первинних документів можуть бути внесені додаткові реквізити:

- ідентифікаційний код підприємства чи особи;
- номер документа;
- підстава для здійснення операції;
- дані про документ, що засвідчує особу;
- інші додаткові реквізити.

Якщо у первинному документі відсутній будь-який обов'язковий реквізит, такий документ є недоказовий і не може бути підставою для відображення такої господарської операції на рахунках бухгалтерського обліку.

До оформлення первинних бухгалтерських документів ставлять такі вимоги [71]:

- первинні документи повинні бути складені в момент здійснення операції, а якщо це неможливо, безпосередньо після її закінчення;
- документи складають на бланках типових форм, затверджених Держкомстатом України, або на бланках спеціалізованих форм, затверджених відповідними Міністерствами і відомствами, а також виготовлених самостійно, які повинні мати обов'язкові реквізити типових або спеціалізованих форм;
- у разі складання та зберігання первинних документів на машинних носіях інформації підприємство зобов'язане за свій раху-

нок виготовити їх копії на паперових носіях на вимогу інших учасників господарських операцій, а також правоохоронних органів та відповідних органів у межах їх повноважень, передбачених законами;

- записи в первинних документах роблять у темному кольорі чорнилом, кульковою ручкою, друкарськими засобами чи принтером, що забезпечують зберігання цих записів протягом встановленого терміну зберігання документа та запобігають несанкціонованому виправленню;

- вільні рядки у первинних документах прокреслюють;
- у грошових документах суми проставляють цифрами і прописом. Перше слово суми записують з краю і з великої літери;

- кожен первинний документ повинен містити дані про посаду, прізвище і підписи осіб, відповідальних за його оформлення;

- керівник підприємства наказом або розпорядженням затверджує перелік осіб, які мають право давати дозвіл (підписувати первинні документи) на здійснення господарських операцій, пов'язаних з випуском товарно-матеріальних цінностей, майна, видачею грошових коштів і документів. Коло таких осіб, як правило, обмежене;

- забороняється приймати до виконання документи на господарські операції, які суперечать законодавчим і нормативним актам, встановленому порядку обліку коштів і матеріальних цінностей, завдають шкоди державі, власникам та іншим юридичним та фізичним особам;

- при складанні первинних документів за поточний період можуть бути допущені помилки, які виправляють коректурним способом, тобто неправильний текст або суму закреслюють тонкою рискою гак, щоб можна було прочитати закреслене, а зверху пишуть правильний текст або суму. Виправлення помилок повинно бути завірено написом «виправлено» і підтверджено підписом осіб, які підписали цей документ із зазначенням дати виправлення. У документах, якими оформлені касові, банківські операції та операції з цінними паперами, виправлення не допускаються. Помилки в документах за попередній звітний період виправляють методом «червоного сторно»;

- підприємство вживає всіх необхідних заходів для запобігання несанкціонованому та непомітному виправленню записів у первинних документах та забезпечує їх належне зберігання протягом встановленого терміну, який регулюється спеціальним переліком;

- у випадках, встановлених законодавством, а також міністерствами і відомствами України, бланки первинних документів можуть бути віднесені до бланків суворої звітності. їх друкують за зразка-

ми типових або спеціалізованих форм з обов'язковим друкуванням номера;

- відповідальність за несвоєчасне складання первинних документів та недостовірність відображених у них даних несуть особи, які склали та підписали ці документи;

- первинні документи можуть бути вилучені у підприємства тільки за постановою уповноважених державних органів відповідно до чинного законодавства України, а саме органів дізнання, органів досудового слідства, прокуратури, судів, податкової служби України та контрольно-ревізійної служби України. З дозволу і в присутності представників органів, які здійснюють вилучення, посадові особи підприємства можуть зняти копії та скласти реєстр документів, що вилучаються, із зазначенням підстав і дати вилучення.

Велике значення у викладенні цих вимог має уніфікація та стандартизація документів. Під уніфікацією документів розуміють розробку єдиних зразків документів для оформлення однотипних господарських операцій на підприємствах, в організаціях і установах незалежно від виду діяльності та форм власності. Так, уніфіковані всі банківські та касові документи, бланки авансових звітів та посвідчень на відрядження, товарно-транспортних накладних, розрахунково-платіжних відомостей, податкових накладних та інших документів. Уніфікація документів забезпечує широту використання, можливість широкого опрацювання на ПЕОМ, масове тиражування бланків, що здешевлює їх вартість [72].

Під стандартизацією документів розуміють встановлення для бланків однотипних документів однакового, найбільш раціонального розміру і форми із завчасним визначенням розміщення відповідних реквізитів. Друкування стандартних бланків документів великими тиражами дає значну економію паперу, здешевлює їх виготовлення.

3. Класифікація бухгалтерських документів

Суть документів і їх місце в господарській діяльності підприємства відображається у їх класифікації, поділі на групи за певними ознаками схожості і відмінності, кожна з яких несе змістовне навантаження. Документи класифікують за місцем складання, за призначенням, за порядком складання, за способом використання, за змістом [72].

За місцем складання бухгалтерські документи поділяють на внутрішні і зовнішні.

Внутрішні документи оформляються (виписуються) на підприємстві і тут же використовуються. До них належать: авансові звіти підзвітних осіб, таблиці обліку використання робочого часу, інвентарні картки основних засобів, прибуткові касові ордери тощо.

Зовнішні документи складаються на стороні, отримані від інших підприємств і організацій. При надходженні обов'язково реєструються, оформляються, як правило, на бланках уніфікованих форм. До них належать рахунки-фактури, платіжні доручення, виписки банків, постанови, листи, угоди тощо.

За призначенням документи поділяються на розпорядні, виконавчі, бухгалтерського оформлення та комбіновані.

Розпорядними є документи, які містять розпорядження (наказ, завдання) на здійснення певної господарської операції. До них належать: накази про прийняття на роботу та звільнення з роботи, чеки на отримання готівки в касі банку, платіжні доручення банку на перерахування коштів, доручення на отримання матеріальних цінностей.

Виконавчими є документи, де підтверджується факт здійснення господарської операції, її виконання певною особою, що подала документ. До них належать: авансові звіти, виписки банків, касові прибуткові і видаткові ордери, акти, квитанції та інші.

Документи бухгалтерського оформлення складаються на основі виконавчих та розпорядних документів самими працівниками бухгалтерії. Самостійного значення такі документи не мають, але необхідні в обліковому процесі. До таких документів належать: меморіальні ордери, бухгалтерські довідки, різні розрахунки (амортизації, розподілу витрат, звітні калькуляції) та інші.

Документи комбіновані поєднують функції перелічених вище документів (розпорядних, виконавчих, бухгалтерського оформлення). До них належать авансові звіти, вимоги, наряди, видаткові касові ордери та інші. Прикладом комбінованого документа може бути і видатковий касовий ордер, в якому міститься розпорядження розпорядника грошових коштів про видачу готівки та підтвердження про їх фактичну видачу та отримання підписами касира та отримувача грошей.

За порядком складання документи поділяють на первинні і зведені.

Первинні документи складають у момент здійснення господарської операції (прибуткові та видаткові касові ордери, накладні, акти прийому робіт та інші). Зведені документи складають на підставі однорідних первинних документів шляхом групування і узагальнення та балансові ув'язки їх показників (звіти касира, авансові звіти, товарні звіти, платіжні відомості та інші).

За способом використання документи поділяють на одноразові та накопичувальні.

Одноразові документи фіксують одномоментно одну або декілька господарських операцій (ордери, вимоги, акти та інші). Накопичувальні документи формують інформацію про однорідні господарські операції за певний відрізок часу (день декаду, місяць). Такі документи використовують багаторазово. До них належать: таблиць обліку робочого часу, лімітно-забірна картка, відомість випуску готової продукції, багатоденні наряди та інші. На відміну від одноразових накопичувальні документи використовуються з метою обліку після того, як в них записано останню операцію і підбито підсумок усіх записів.

За змістом документи поділяють на грошові, розрахункові, матеріальні. Грошовими документами оформляються операції, що пов'язані з грошовими коштами. До них відносяться платіжні доручення, видаткові і прибуткові касові ордери, банківські чеки та інші. Розрахунковими документами оформляють розрахунки між фізичними і юридичними особами (рахунок-фактура, платіжне доручення, квитанції та інші). Матеріальними документами оформляються операції, що пов'язані з рухом матеріальних цінностей (прибутковий ордер, вимога-накладна, лімітно-забірна картка та інші).

Із загальної характеристики документів видно, що кожен документ належить водночас до різних класифікаційних груп. Так, наприклад, акт приймання-передачі основних засобів є матеріальним документом і разом з тим виконавчим, первинним, одноразовим і внутрішнім; рахунок-фактура постачальника — виконавчим, одноразовим, зовнішнім; видатковий касовий ордер — комбінованим, первинним, одноразовим і внутрішнім та інші.

Класифікація документів за розглянутими ознаками дає змогу правильно зрозуміти їх зміст, призначення і використання для відображення господарських операцій підприємства.

Наведена класифікація широко використовується ревізорами при проведенні перевірки фінансово-господарської діяльності підприємства, а також експертами при проведенні судово-бухгалтерської експертизи.

Розглянуту класифікацію можна узагальнити такою схемою [72]:

Схема 1. Класифікація бухгалтерських документів

4. Документообіг. Документація документообігу. Правове значення документів та відповідальність за їх складання та зберігання

Документи з моменту їх складення або одержання від інших підприємств до передачі в архів на зберігання проходять перший шлях. Відомо, що первинні документи несуть інформацію про факти господарського життя і ця інформація належним чином опрацьовується, узагальнюється і накопичується з метою одержання підсумкових даних у балансі і звітності. Своєчасний і якісний облік забезпечує певний порядок організації складення і опрацювання документів, або документообіг [72].

Документообігом називається порядок і шляхи руху документів і чим коротше і швидше буде організований цей процес, тим він буде ефективнішим і користувачі зможуть вчасно отримати інформацію для прийняття рішень.

Кожне підприємство, враховуючи свою специфіку господарської діяльності та структуру управління визначає напрями і обсяги документів. Організовує документообіг на підприємстві головний бухгалтер чи бухгалтер, який розробляє правила і технологію опрацювання облікової інформації. Ця технологія визначає основні етапи проходження документів: складення первинних документів або реєстрація таких, що надійшли зі сторони, облікове опрацювання та реєстрація документів; передача документів на зберігання до архіву. Організаційно перелічені етапи документопотоку відображаються у спеціальному документі, який називається план (графік) документообігу. Він повинен визначати здійснення систематичного контролю за складенням і строками проходження первинних, зведених документів між окремими структурними підрозділами, передачею їх до бухгалтерії. План (графік) документообігу розробляється головним бухгалтером і затверджується керівником. Вимоги головного бухгалтера щодо порядку складення і подання до бухгалтерії та опрацювання документів є обов'язковими для всіх підрозділів і служб підприємства. Графік документообігу, в якому наводиться перелік документів, що відносяться до функціональних обов'язків виконавця, строки їх подання і перелік служб (підрозділів) підприємства, в які передаються ці документи [72].

При надходженні документів до бухгалтерії проводиться їх перевірка:

- за формою (формальна перевірка заповнення всіх реквізитів, відповідності стандарту і формі документа, своєчасності складення документа і подання до бухгалтерії);
- за змістом (змістовна перевірка правильності відображення господарської операції, її відповідність законодавчим та нормативним вимогам, інтересам власника чи підприємства);
- арифметична (перевірка правильності поставлених цін і тарифів, розрахованих сум і підсумків).

Перевірені бухгалтерією документи проходять облікову реєстрацію. Процес опрацювання в бухгалтерії прийнятих від виконавців бухгалтерських документів включає три етапи: розрахунок (таксування), групування і бухгалтерське проведення (котирування).

Розцінка (таксування) документів полягає у проставленні у відповідних графах документа ціни і суми, тобто переведення натуральних і трудових вимірників у грошовий, здійснюється у самому документі шляхом помноження показника на ціну. Ця операція ха-

рактерна для документів, якими оформляють рух матеріальних цінностей (вимоги, накладні, лімітно-забірні карти тощо), оскільки в момент їх складення записують тільки кількісні показники. Документи, в яких проставлені ціна та сума, не підлягають розцінці. В результаті розцінки відбувається оцінка господарської операції у грошовому вимірнику [71].

Групування документів полягає в об'єднанні однорідних за змістом первинних документів у групи з метою підготовки зведених даних (по складах, цехах, замовленнях, касах тощо) і спрощення ведення первинного обліку. Згруповані за певними ознаками однорідності документи у накопичувальні та групувальні відомості; істотно скорочують подальші реєстраційні операції.

Бухгалтерське проведення (таксування) передбачає відображення у первинних або згрупованих документах (відомостях) бухгалтерської проводки (кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку), яка в майбутньому знайде своє відображення у регістрах бухгалтерського обліку, а потім у звітності. Здебільшого первинні документи, накопичувальні та групувальні відомості, меморіальні ордери містять для зазначення кореспондуючих рахунків передбачені спеціальні графи [72].

Оформлені бухгалтерськими кореспонденціями документи обліку використовуються для подальшого відображення господарських операцій, що в них містяться, в реєстрах синтетичного і аналітичного обліку. На цьому практично завершується облікова робота з первинними бухгалтерськими документами. Первинні документи після виконання своєї обліково-аналітичної функції підлягають передачі до архіву.

Для зберігання документів призначені архіви. Архіви розрізняють поточні і постійні. Поточний архів організовується безпосередньо в бухгалтерії для зберігання документів звітного року, оскільки в поточному році часто є потреба звертатися до нього за довідками і інформацією. Поточний архів міститься у спеціальних закритих шафах. Постійний архів розміщується у спеціально обладнаному приміщенні і призначений для зберігання не тільки бухгалтерських документів і звітів, але й справ інших підрозділів і служб підприємства. Всі прийняті на зберігання справи реєструються в архівній книзі, що полегшує пошук документів чи справ у разі необхідності.

Документи з поточного архіву передаються у постійний після закінчення звітного року і відповідно відпрацьовані: систематизовані у хронологічному порядку, прошиті і марковані ярликами (рубриками). Первинна документація зберігається в архіві окремо від облікових реєстрів.

Терміни зберігання документів у постійному архіві визначені Головним архівним управлінням при Кабінеті Міністрів України. Відповідно до Переліку, затвердженого наказом цього управління від 20.07.1998 р. № 41, документи поіменовані в розділі 42. Бухгалтерський облік та звітність зберігається від 3 до 5 років. Так, наприклад, для первинних документів, що фіксують факт виконання господарських операцій і є підставою для бухгалтерських і податкових записів, встановлено термін зберігання 3 роки; розрахунково-платіжних відомостей, акта документальних ревізій, податкових та інших перевірок — 5 років; особові рахунки робітників та службовців, студентів — 15 років; статути та положення, бухгалтерські звіти і баланси, передавальні, розділювальні та ліквідаційні баланси зберігаються постійно.

Після закінчення встановлених термінів зберігання документи, що мають особливо важливе значення, передаються на безстрокове зберігання до державного архіву, а інші документи підлягають знищенню спеціальною комісією за актом з відповідною відміткою в архівній книзі.

5. Поняття «інвентаризація» її призначення. Класифікація інвентаризацій

Первинна документація не завжди може охопити всі господарські явища в момент їх здійснення (природні витрати, викликані усушкою, утрускою, використанням при зберіганні, транспортуванні, відпуску, стихійні лиха, невідповідність фактичних даних обліку через помилки, розкрадання, псування, зловживання тощо). У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність у такому способі, який би забезпечив можливість взяти на облік перераховані явища і процеси. Це досягається за допомогою інвентаризації [72].

Отже, інвентаризація — це спосіб перевірки відповідності об'єктів обліку в натурі даним бухгалтерського обліку і підтвердження правильності та достовірності бухгалтерського обліку та звітності.

Проводиться інвентаризація шляхом перевірки в натурі наявності майна (господарських засобів) підприємства через описування, перерахунку, зважування, виміру і оцінки їх залишків і порівняння одержаних результатів з даними бухгалтерського обліку. Це дозволяє встановити розбіжність між даними обліку і фактичною наявністю засобів, тобто надлишки або нестачі, які оформляють відповідними документами і відображають в обліку.

Слід розрізняти інвентаризацію як елемент методу бухгалтерського обліку і як технічний прийом (техніку) її проведення. Основними завданнями інвентаризації є [72]:

- виявлення фактичної наявності господарських засобів, зокрема матеріальних цінностей в натурі;
- встановлення надлишку або нестачі цінностей і їх регулювання та відображення в обліку;
- виявлення товарно-матеріальних цінностей, які втратили свою первісну якість, застаріли і не використовуються;
- перевірка дотримання умов і порядку зберігання господарських засобів;
- перевірка достовірності і реальності вартості зарахованих на баланс активів і пасивів підприємства.

Інвентаризації підлягають основні засоби, нематеріальні активи, товарно-матеріальні цінності, грошові кошти і документи та розрахунки [18].

За повнотою охоплення перевіркою засобів, коштів і розрахунків інвентаризацію поділяють на повну і часткову.

Повна інвентаризація передбачає суцільну перевірку всіх засобів та джерел підприємства. Часткова інвентаризація охоплює визначену частину засобів і джерел, наприклад, наявність грошей у касі, готової продукції на складі, незавершеного виробництва тощо. Повна інвентаризація дає широкую інформацію, проте не завжди доцільна через свою трудомісткість.

Залежно від характеру поділяють інвентаризацію на планову і позапланову (раптову). Планова інвентаризація здійснюється за раніше складеним планом відповідно до розробленого і затвердженого графіка її проведення (наприклад, перед складанням річного звіту). Позапланова інвентаризація проводиться за розпорядженням керівника підприємства, за вимогою слідчих або контролюючих органів, ревізії і при зміні матеріально-відповідальних осіб. Найбільш ефективними є раптові часткові інвентаризації, оскільки вони підвищують відповідальність матеріально-відповідальних осіб у своєчасному оприбуткуванні і списанні матеріальних цінностей, правильності їх зберігання, запобігають зловживанням.

Порядок і строки проведення інвентаризації на підприємствах, в організаціях і установах регламентуються статтею 10. Інвентаризація активів і зобов'язань Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV, Порядком надання фінансової звітності, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2000 р. № 419 та інструкцією по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та роз-

рахунків, затвердженою наказом Міністерства фінансів України від 11.08.1999 року № 69.

Відповідно до цих нормативних актів об'єкти і строки проведення інвентаризації і визначаються власником (керівником) підприємства, крім випадків, коли їх проведення є обов'язковим, а саме [18]:

- перед складанням річної фінансової звітності;
- при передачі майна державного підприємства в оренду, приватизації державного підприємства, перетворення державного підприємства в акціонерне товариство;
- зміни матеріальновідповідальних осіб (на день приймання-передачі справ);
- встановлення фактів крадіжок або зловживань, псування цінностей, а також за приписом судово-слідчих органів;
- пожежі, стихійного лиха або техногенної аварії;
- ліквідації підприємства, а також в інших випадках, передбачених законодавством.

Для проведення інвентаризаційної роботи на підприємствах наказом керівника створюються постійно діючі інвентаризаційні комісії у складі керівників структурних підрозділів, головного бухгалтера, матеріально відповідальних осіб. Очолює комісію керівник підприємства або його заступник. На підприємствах з великим обсягом інвентаризаційних робіт та розгалуженою структурою можуть створюватися за наказом керівника робочі інвентаризаційні комісії, які проводять інвентаризацію безпосередньо у місцях зберігання та виробництва матеріальних цінностей і у структурних підрозділах підприємства.

Інвентаризація проводиться, як правило, на перше число місяця, що полегшує наступне порівняння її результатів «з показниками обліку. До початку інвентаризації матеріально відповідальні особи проводять певну роботу щодо відображення всіх первинних документів з вибуття і оприбуткування цінностей та коштів в книгах і регістрах.

У процесі інвентаризації, що відбувається шляхом підрахунку, зважування, обміру, визначають фактичну наявність об'єктів інвентаризації, дані про які записують в інвентаризаційному описі, який підписують усі члени комісії. При проведенні інвентаризації неодмінно повинна бути присутня матеріально відповідальна особа. Вона дає розписку, що всі документи, які підтверджують оприбуткування і видачу матеріальних цінностей, здано до бухгалтерії. На час проведення інвентаризації діяльність підрозділу (комори, складу, сховища), як правило, припиняється. Інвентаризаційні описи складають у декількох примірниках, з них один передають матеріа-

льно-відповідальній особі, при цьому матеріально відповідальна особа на кожному примірнику інвентаризаційного опису ставить свій підпис про матеріальну відповідальність за перелічені в описі цінності. Дані інвентаризаційних описів порівнюють з даними бухгалтерського обліку і складають інвентаризаційно-порівняльні відомості, де визначають результат інвентаризації. Внаслідок такого порівняння і встановлюють відповідність або невідповідність облікових і фактичних даних, тобто:

- а) фактичний і бухгалтерський запис збігаються;
- б) фактичний залишок менший від облікового — нестача;
- в) фактичний залишок більший від облікового — надлишок.

Матеріально відповідальні особи повинні дати інвентаризаційній комісії письмові пояснення щодо причин утворення нестач чи надлишків. Свої висновки і пропозиції щодо врегулювання інвентаризаційних різниць комісія оформляє протоколом і подає на затвердження керівнику підприємства, який у п'яти денний термін розглядає і затверджує протокол. Затверджені результати інвентаризації відображають у бухгалтерському обліку в тому місяці, в якому закінчена інвентаризація, але не пізніше грудня звітного року.

Результати інвентаризації відображають в обліку в такому порядку:

- надлишки основних засобів, товарів і матеріалів, цінних паперів, коштів, іншого майна підлягають оприбуткуванню та зарахуванню відповідно до доходів діяльності або збільшення фінансування;
- нестачу цінностей у межах затверджених норм природного убутку списують за рішенням керівника підприємства на валові витрати або на зменшення фінансування;
- понаднормові нестачі цінностей, а також втрати від псування цінностей відносять на винних осіб за розрахованою сумою відшкодування;
- понаднормові витрати і нестачі матеріальних цінностей та готової продукції, якщо винних не встановлено, зараховують на збитки або зменшення фінансування.

Таким чином, інвентаризація є важливим складником бухгалтерської методології, оскільки формує облікову інформацію, яка належним чином буде опрацьована і представлена у звітності підприємства внутрішнім і зовнішнім користувачам для прийняття управлінських рішень. Акт інвентаризації обов'язково вивчається ревізорами під час проведення перевірки господарської діяльності підприємства, в судовій практиці він є документом справи і використовується експертом-бухгалтером для надання висновку по справі.

6. Інвентаризація як спосіб фактичного контролю

Одним із важливих засобів боротьби за дотримання економії, за покращення всіх сторін фінансово-господарської діяльності є інвентаризація як спосіб фактичного контролю стану грошових коштів і товарно-матеріальних цінностей.

Бухгалтерський облік може бути ефективним тільки тоді, коли він правильно відображає господарські операції за документами та записами в регістрах бухгалтерського обліку, відповідає фактичному стану засобів і їх джерел. Але якщо виникають сумніви в правильності ведення бухгалтерського обліку, то призначають документальну ревізію або інвентаризацію. Це відбувається у випадках коли мають місце зловживання або помилки при прийманні чи відпуску товарно-матеріальних цінностей, помилки в облікових записах тощо [72].

Інвентаризація може проводитися в процесі документальної ревізії, але частіше вона є самостійним способом наступного фактичного контролю. Так, наприклад, раптова перевірка готівки в касі, раптові інвентаризації на виробництві підприємств громадського харчування, в магазинах тощо. Основна мета як повної, так і часткової інвентаризації, — забезпечення реальності облікових даних.

Робота з проведення інвентаризацій складається з таких етапів: підготовка до проведення інвентаризації; визначення, підрахунок і фіксація матеріальних засобів в натурі (шляхом складання спеціальних інвентаризаційних описів) — ця частина інвентаризації називається «зняття залишків»; оцінка виявлених, підрахованих та зафіксованих засобів за їх вартістю, а також визначення зміненої вартості у зв'язку з погіршенням якості окремих видів товарно-матеріальних засобів або їх переоцінкою; визначення розбіжностей між виявленими залишками в натурі та залишками за даними бухгалтерського обліку і встановлення причин цих розбіжностей. Розподіл на етапи умовний, оскільки інвентаризація є цілісною цілеспрямованою дією [72].

Інвентаризація проводиться за визначеними правилами. Вона повинна бути несподіваною, проводиться комісією, що призначається керівником підприємства (якщо вона проводиться під час ревізії, до складу комісії обов'язково включається і ревізор), причому присутність матеріально-відповідальної особи обов'язкова. Якщо ці особи за певних обставин не можуть взяти участь в інвентаризації або ухиляються від участі в ній, то до складу інвентаризаційної комісії включають представника органів влади, що наділені відповідними повноваженнями. При колективній матеріальній відпові-

дальності достатньої присутності однієї особи такого колективу (якщо інші особи на наполягають на своїй присутності). Якщо матеріально відповідальна особа спочатку була присутня при інвентаризації, але потім через певні причини перестала в ній брати участь, то до складу інвентаризаційної комісії включають представника органів влади і інвентаризація проводиться спочатку (про це робиться вказівка в акті інвентаризації).

Перед початком інвентаризації перевіряються вимірювальні прилади і матеріально відповідальна особа повинна дати розписку про те, що вона здала до бухгалтерії або надала інвентаризаційній комісії всі документи по операціях з матеріальними цінностями, що інвентаризуються.

Всі цінності, що перевіряються, підлягають перерахунку, зважуванню і виміру в натурі. Забороняється записувати до інвентаризаційного опису «облікові залишки» з даних бухгалтерського обліку, записів комірника та так званих «амбарних книг». Якщо цінності, що перевіряються, знаходяться у різних сховищах, то ці сховища, крім тих, в яких на даний момент проводиться інвентаризація, повинні бути закриті і опломбовані. Під час перерви в роботі інвентаризаційної комісії ключі від місць зберігання цінностей повинні знаходитись у матеріально відповідальній особі, а печатка або пломбінатор — у голови інвентаризаційної комісії або у ревизора (якщо він бере участь у проведенні інвентаризації). Такий порядок виключає можливість проникнення до сховища матеріально відповідальній особі без контролюючого її голови інвентаризаційної комісії або ревизора. На період інвентаризації всі операції з приймання та відпуску цінностей припиняються. Цінності, що надійшли під час інвентаризації, мають знаходитись в окремому приміщенні і до інвентаризаційного опису не включаються, а оприбутковуються після інвентаризації. Для забезпечення нормальної роботи підприємства до початку інвентаризації у виробництво відпускають таку кількість виробничих запасів, яка б могла йому забезпечити нормальну роботу на весь період інвентаризації [72].

Всі найменування і види товарно-матеріальних цінностей, що підлягають перевірці, повинні бути повністю відображені в акті інвентаризації. По закінченні інвентаризації матеріально відповідальна особа розписується про те, що вона пред'явила для перевірки всі цінності, що інвентаризація проведена правильно і претензій до інвентаризаційної комісії нема.

Недотримання перелічених вимог часто приводить до приховування нестач, крадіжок та зловживань.

Для порівняння фактичних залишків товарно-матеріальних цінностей із залишками, що обліковуються на рахунках бухгалтерсь-

кого обліку, складається інвентаризаційно-порівняльна відомість. На підставі цієї відомості встановлюються надлишки чи нестачі матеріальних цінностей.

Для визначення остаточних результатів проводиться залік пересортиці товарно-матеріальних цінностей, встановлюється підсумкова різниця і природний убуток. Після зарахування нестач і надлишків у результаті пересортиці, списання за нормами природного убутку визначається остаточний результат інвентаризації.

До акта інвентаризації і інвентаризаційно-порівняльної відомості повинні бути додані: пояснення матеріально відповідальних осіб про причини виникнення нестач чи надлишків, висновок інвентаризаційної комісії за сутністю цих пояснень, рішення керівника організації за результатами інвентаризації.

Таким чином, інвентаризація є однією з важливіших умов перевірки правильності ведення бухгалтерського обліку і разом з тим є засобом контролю за збереженням власності.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ 5

Завдання 1. Економічний диктант. Продовжити визначення понять:

1. Документ — це ...
2. Бухгалтерський документ — це ...
3. Інвентаризація — це ...
4. Порівняльна відомість — це ...
5. Перевірка — це ...
6. Ревізія — це ...
7. Бухгалтерський облік — це ...
8. Контроль — це ...
9. Реквізити документів — це ...
10. Первинні документи — це ...

Завдання 2.

Схематично зобразіть класифікацію бухгалтерських документів.

Завдання 3.

Поділіть наведені документи на розпорядчі, виконавчі, бухгалтерського оформлення та комбіновані:

- розрахунок податку на прибуток,
- довіреність на отримання матеріальних цінностей,
- акт приймання матеріалів,
- наказ про призначення комісії у справі втрачених документів,

- акт на списання інвентарю,
- гарантійний лист про оплату,
- договір купівлі-продажу,
- наказ про прийняття працівника на роботу,
- прибутковий касовий ордер,
- акт приймання-передачі основних засобів,
- вимога на отримання матеріалів,
- відомість нарахування зносу основних засобів,
- платіжне доручення,
- авансовий звіт,
- відомість нарахування заробітної плати,
- розпорядження про оплату виконаних сумісниками робіт.

Завдання 4.

Поділіть реквізити документів на обов'язкові й необов'язкові:

- назва документа, форми;
- назва підприємства, від імені якого складено документ;
- дата і місце складання;
- номер поточного рахунка підприємства, від імені якого складено документ в банку;
- форма власності підприємства;
- ідентифікаційний код підприємства;
- юридична адреса підприємства;
- відтиск печатки;
- особистий підпис особи, яка брала участь у здійсненні господарської операції;
- посади осіб, відповідальних за здійснення господарської операції, правильність її оформлення;
- зміст та обсяг господарської операції, одиниця виміру господарської операції.

Завдання 5.

Опишіть схему організації документообороту на підприємстві.

Завдання 6.

При проведенні інвентаризації на складі об'єднання «Київриба», члени інвентаризаційної комісії установили фактичну наявність риби на суму 8000 грн. Коли підраховали природний збиток на суму 280 грн, то в інвентаризаційний опис внесли фактичний залишок риби на суму 7720 грн.

Чи були порушені правила проведення інвентаризації?

Завдання 7.

З метою перевірки відомостей наведених в заяві громадянки Ключової Н.Т., і отриманих ВВС, податковий інспектор Петренко П.А. вирішив призначити інвентаризацію матеріальних цінностей у завідуючого складом ТОВ «Прогрес» Зайченка К.К.

Під час інвентаризації на складі знаходилось:

Найменування товару	Вага	Ціна за одиницю (кг, шт.)
1. М'ясо яловичини	180 кг	45,90 грн
2. М'ясо свинини	57 кг	49,80 грн
3. Обрізки свинини	16 кг.	42,50 грн
4. Сало	25 кг.	31,00 грн
5. Мед (5 бідонів)	65 кг. (вага 1 бідона з медом)	30,50 грн
6. Крупа гречана (5 мішків)	50 кг. (вага 1 стандартного мішка)	3,54 грн
7. Борошно пшеничне (3 мішки)	50 кг. (вага 1 стандартного мішка)	2,80 грн
8. Томатна паста (в півлітрових банках)	45 шт.	5,65 грн
9. Олія (1 бідон)	37 кг. (вага 1 бідона з олією)	10,50 грн

*Примітка: бідони однакові, вага порожнього бідона дорівнює 10 кг.

За даними бухгалтерії, на час проведення інвентаризації, за завідуючим складом Зайцевим К.К. значилося:

Найменування товару	Вага	Ціна за одиницю (кг, шт.)
1. М'ясо яловичини	205 кг	45,90 грн
2. М'ясо свинини	67 кг	49,80 грн
3. Обрізки свинини	0 кг.	42,50 грн
4. Сало	25 кг.	31,00 грн
5. Мед	230 кг.	30,50 грн
6. Крупа гречана (5 мішків)	265 кг.	3,54 грн
7. Борошно пшеничне (3 мішки)	150 кг.	2,80 грн
8. Томатна паста (в півлітрових банках)	50 шт.	5,65 грн
9. Олія (1 бідон)	23 кг.	10,50 грн

Необхідно:

1. Зробити інвентаризаційний опис фактичних лишків матеріальних цінностей на складі.
2. Заповнити порівняльну відомість за відповідною формою.
3. Скласти акт інвентаризації.
4. Провести оцінку результатів інвентаризації.

Завдання 8.

Ревізійна комісія проводить інвентаризацію. Для вирішення виниклих проблем був запрошений її керівник. Перелік проблем:

— частина готової продукції надійшла на склад в час проведення інвентаризації;

— існують запасні частини, які ніде не враховані, так як кладовщик відносить їх до відходів;

— ревізори перевірили 20 одиниць готової продукції і порівняли результати з даними обліку, яких виявилось 8 од.

— кладовщик запропонував завершити інвентаризацію не в п'ятницю, а в понеділок рано;

— на подвір'ї підприємства знаходиться велика кількість відходів (приблизно 9 т). Вартість їх значна з точки зору мети контролю.

Проаналізувати наведену виробничу ситуацію, вказати виявлені порушення і сформулювати висновки.

Тестові завдання до теми:

1. Які з перелічених реквізитів первинних документів є змінними:
 - а) найменування підприємства;
 - б) номер поточного рахунка підприємства;
 - в) порядковий номер документа;
 - г) немає правильної відповіді.
2. Хто несе відповідальність за достовірність даних, що містяться в документі:
 - а) керівник;
 - б) головний бухгалтер;
 - в) особи, які підписують документ;
 - г) касир.
3. Чи допускаються виправлення в первинних документах:
 - а) не допускаються;
 - б) допускаються, крім виправлень у касових і банківських документах;

- в) допускаються;
 - г) залежить від того, хто їх робить.
4. Створення типових бланків документів для оформлення однорідних господарських операцій називається:
- а) стандартизацією;
 - б) уніфікацією;
 - в) контуванням;
 - г) гармонізацією.
5. Бухгалтерським документом називають:
- а) письмовий доказ фактичного здійснення господарської операції і права на її здійснення;
 - б) належним чином складений та оформлений діловий папір, який письмово підтверджує право здійснення або реальне здійснення господарської операції, містить її ознаки і показники, що підлягають відображенню в обліку;
 - в) обидві відповіді правильні;
 - г) немає правильної відповіді.
6. За призначенням документи поділяються на:
- а) первинні й зведені;
 - б) розпорядчі й виконавчі;
 - в) внутрішні й зовнішні;
 - г) аналітичні та синтетичні.
7. Документооборот — це:
- а) об'єднання однорідних за змістом первинних документів у групи;
 - б) рух документів з моменту їх виписки до передачі в архів;
 - в) обидві відповіді правильні;
 - г) правильної відповіді не запропоновано.
8. До первинних документів належать:
- а) документи, які складають на момент здійснення господарської операції;
 - б) документи, що складаються на підприємстві відповідно до здійснених операцій;
 - в) документи з низьким рівнем стандартизації;
 - г) документи в електронному вигляді.
9. Які з перелічених документів належать до виправданих:
- а) прибутковий касовий ордер, видатковий касовий ордер;
 - б) статут підприємства, договір на поставку сировини;
 - в) обидві відповіді правильні;
 - г) правильної відповіді не запропоновано.

10. Чи можна використовувати при заповненні документів про стий олівець:

- а) так;
- б) ні;
- в) так, якщо після підтвердження здійснення операції цифри будуть наведені кульковою ручкою;
- г) так, якщо поруч буде стояти підпис головного бухгалтера.

11. Коли мають складатися первинні документи:

- а) під час проведення господарської операції;
- б) перед закінченням звітного періоду;
- в) перед перевіркою контролюючих органів;
- г) на прохання керівника.

12. Під контуванням документів розуміють:

- а) зазначення кореспондуючих рахунків;
- б) об'єднання однорідних за змістом первинних документів;
- в) цей термін не стосується бухгалтерського обліку;
- г) немає правильної відповіді.

13. За місцем складання документи є:

- а) міжгалузеві та спеціалізовані;
- б) внутрішні та зовнішні;
- в) службові та особові;
- г) немає правильної відповіді.

14. Яке визначення інвентаризації найточніше:

- а) інвентаризація — це спосіб періодичної перевірки господарських процесів;
- б) інвентаризація являє собою перевірку наявності й стану засобів і грошових коштів підприємства;
- в) інвентаризація — це спосіб упорядкування складського господарства і порядку зберігання майна;
- г) немає правильної відповіді?

15. Проведення інвентаризації є обов'язковим:

- а) перед виплатою дивідендів;
- б) у разі зміни керівника підприємства;
- в) перед модернізацією виробництва;
- г) при підвищенні курсу гривні.

16. Об'єкти інвентаризації — це:

- а) активи, зобов'язання;
- б) власний капітал;

- в) майно, зобов'язання;
- г) немає правильної відповіді.

17. За організацію, проведення та загальний стан інвентаризаційної роботи відповідає:

- а) керівник;
- б) головний бухгалтер;
- в) головний економіст;
- г) менеджер.

18. Робочим (виконавчим) органом суб'єкта інвентаризації є:

- а) матеріально відповідальна особа;
- б) головний бухгалтер;
- в) інвентаризаційна комісія;
- г) немає правильної відповіді.

19. Склад інвентаризаційної комісії затверджується:

- а) наказом;
- б) протоколом;
- в) приписом судово-слідчих органів;
- г) рішенням трудового колективу.

20. Обов'язковість ведення бухгалтерського обліку в Україні закріплена в:

- а) Законі України «Про податкову службу»;
- б) Законі України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»;
- в) Міжнародних стандартах бухгалтерського обліку;
- г) Конституції України.

21. Інвентаризацію на підприємстві проводить:

- а) керівник підприємства з головним бухгалтером;
- б) контролюючий державний орган;
- в) спеціально створена інвентаризаційна комісія;
- г) трудовий колектив.

22. Принцип своєчасності передбачає:

- а) проведення інвентаризації за встановленими нормативними (плановими) строками;
- б) проведення інвентаризації в день виявлення факту розкриття;
- в) проведення інвентаризації до складання річного звіту;
- г) немає правильної відповіді.

- Активи** — це ресурси, що контролюються підприємством у результаті минулих управлінських рішень, при використанні яких у майбутньому очікується надходження економічних зисків.
- Аудиторські стандарти** — це основні принципи виконання аудиторських процедур.
- Аналіз** — це метод дослідження, який стосується вивчення предмета шляхом розчленування його на складові, кожна з яких аналізується (вивчається) окремо в рамках одного цілого (аудит фінансово-господарської діяльності підприємства).
- Аналіз відносних показників (коефіцієнтів)** — розрахунок відносин даних звітності, визначення взаємозв'язків показників.
- Аналіз ліквідності (Liquidity ratios)** — характеризує можливість підприємства виконувати свої короткострокові зобов'язання із своїх поточних активів.
- Аналіз фінансового стану** — це частина загального аналізу господарської діяльності підприємства, який складається з двох взаємозв'язаних розділів: фінансового та управлінського аналізу.
- Аналітичний облік** — це відображення фінансово-господарських операцій в документах первинного обліку (розпорядчих, виконавчих, комбінованих).
- Баланс** — це звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал.
- Банкрутство** — це визнана господарським судом нездатність боржника відновити свою платоспроможність і задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури.
- Банкрутство підприємства (юридичної особи)** — визнана арбітражним судом або оголошена боржником нездатність у повному обсязі задовольнити вимоги кредиторів по грошових зобов'язаннях і (або) виконати обов'язок по сплаті обов'язкових платежів.

- Боржник** — підприємство, нездатне задовольнити вимоги кредиторів по грошових зобов'язаннях і (або) виконати обов'язок по сплаті обов'язкових платежів протягом встановленого терміну.
- Бюджет** — це оперативний фінансовий план на короткостроковий період, що розробляється, як правило, в рамках наступного кварталу з розбивкою по місцях (і менших періодах), що відображає надходження і витрачання грошових коштів у процесі здійснення конкретних видів фінансово-господарської діяльності підприємства.
- Бухгалтерська звітність** — звітність, що складається на підставі даних бухгалтерського обліку для задоволення потреб певних користувачів.
- Бухгалтерський документ** — це письмове розпорядження на здійснення фінансово-господарських операцій та одночасно відмітка про їх виконання.
- Бухгалтерський облік** — це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень.
- Бухгалтерський прибуток** характеризує кінцевий результат проведення всіх видів діяльності та є сумою отриманих прибутків (збитків).
- Бухгалтерський рахунок** — це спосіб економічного групування однорідних господарських операцій для щоденного їх відображення в обліку. На кожний вид однорідних господарських операцій відкривається окремий рахунок. Облік господарських операцій на бухгалтерських рахунках здійснюється методом подвійного запису, який полягає в тому, що ці операції відображаються на рахунках двічі: по дебету одного рахунку і по кредиту другого рахунку, причому в однаковій сумі.
- Валовий прибуток** — прибуток, розрахований на реалізованій продукції у вигляді різниці між чистим доходом (виручка без ПДВ та акцизів) від реалізації продукції і собівартістю реалізованої продукції.
- Вартість капіталу** — це ціна, яку підприємство платить за його залучення з різних джерел.
- Вертикальний (структурний) аналіз** — визначення структури підсумкових фінансових показників з виявленням впливу кожної позиції звітності на результат у цілому.
- Вибіркові спостереження** — прийоми статистичного спостереження якісних характеристик господарського процесу (при визначенні дефектів товарів, що надійшли в торгівлю).

- Власні методичні прийоми аудиторського контролю** — це специфічні прийоми, вироблені практикою на основі досягнень економічної науки.
- Власний капітал** — частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.
- Внутрішні джерела інформації для підприємства** — це ті джерела, що знаходяться всередині самого підприємства (внутрішньогосподарські).
- Внутрішньогосподарська (управлінська) звітність** — це спеціальна звітність, що складається на підставі даних бухгалтерського обліку і призначена для задоволення потреб в інформації внутрішніх користувачів — органів управління підприємства.
- Горизонтальний (часовий) аналіз** — порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом.
- Грошовий потік** — надходження підприємства мінус його грошові виплати за певний період.
- Дедуція** (від лат. deduction — виведення) — метод дослідження, за якого спочатку вивчається стан об'єкта в цілому, а потім стан його складових елементів, тобто висновки роблять від загального до окремого (аудит фінансових результатів спочатку проводиться за даними синтетичного обліку, а потім — аналітичного обліку).
- Дисконтна ставка** — це процентна ставка, застосування якої в процесі дисконтування дасть змогу привести майбутню вартість грошового потоку до теперішньої.
- Довгострокові зобов'язання** — всі зобов'язання, які не є поточними зобов'язаннями.
- Загальний прибуток** — кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства, що включає в себе фінансові результати від різних видів його діяльності (продаж продукції, послуги, прибуток від звичайної діяльності, надзвичайних подій).
- Звіт про власний капітал** — звіт, який відображає зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду. Зміст, форма Звіту про власний капітал, вимоги до статей регламентуються П(С)БО 5 «Звіт про власний капітал», затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 № 87.
- Звіт про рух грошових коштів** — звіт, який відображає надходження і видаток грошових коштів у результаті діяльності підприємства у звітному періоді. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 «Звіт про рух грошових коштів», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.04.99 № 87, визначає зміст, структуру і форму цього звіту.

- Звіт про фінансові результати** — це звіт про доходи, витрати і фінансові результати діяльності підприємства. Зміст, структура і формат цього звіту регламентуються П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати», затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 № 87.
- Зобов'язання** — заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.
- Зовнішні джерела інформації** для підприємства — ті, що публікуються, а також, які надходять з інших підприємств, інформаційної індустрії.
- Еквіваленти коштів** — це короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, що вільно конвертуються у визначені суми коштів і характеризуються незначним ризиком зміни вартості.
- Економічний контроль** — це система органів державного і господарського управління, які здійснюють контроль за економічним і соціальним розвитком країни; формуванням і витрачанням Державного бюджету України відповідно до законодавчого регулювання, прийнятого Верховною Радою України та Конституції України.
- Економічний прибуток** — це різниця між доходами від реалізації та витратами втрачених можливостей.
- Економічний ризик** — втрати, імовірність яких пов'язана з невизначеністю, а також можливі вигоди та прибутки, які можна отримати лише в разі виконання дій, пов'язаних із ризиком.
- Експеримент** — науково поставлений дослід з метою аудиту для перевірки результатів процесів, що плануються або виконані (експеримент проводиться за чітко визначеними умовами, які дають змогу стежити за перебігом запланованого процесу).
- Експертизи** — експертні оцінки, що застосовуються криміналістичними, судово-бухгалтерськими, товарознавчими та іншими експертизами, коли у складі аудиторів немає відповідних фахівців або коли за виявленими аудитом зловживаннями порушено кримінальну справу.
- Інвентаризація** — перевірка стану об'єктів органолептичним способом, тобто перевірка наявності й стану об'єкта шляхом огляду, підрахунку, зважування, обміру тощо. Практично інвентаризація — це перевірка фактичної наявності запасів, сировини, готової продукції, товарів та інших цінностей, які зіставляються з даними бухгалтерського фінансового обліку і встановлюється результат — нестача, надлишок, пересортиця, природний збиток.

Інвестиції (від лат. invest, вкладення коштів) — господарська операція, яка передбачає придбання основних фондів нематеріальних активів, корпоративних прав та цінних паперів в обмін на кошти або майно. Інвестиції поділяються на капітальні, фінансові та реінвестиції.

Інвестиційна діяльність — це сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій.

Інвестиційні ресурси — це усі види грошових та інших активів, залучених для здійснення вкладень в об'єкти інвестування.

Інвестиційний ризик (investing risk), формування якого притаманне господарським операціям, які реалізуються в межах інвестиційної діяльності суб'єкта господарювання.

Індукція (від гр. induction — наведення) — метод дослідження, за яким загальний висновок складається на підставі ознайомлення не зі всіма ознаками, а лише з частиною їх, тобто способом виведення висновків від окремого до загального (аудит витрат обігу здійснюється насамперед за даними аналітичного обліку, а відтак — синтетичного обліку).

Калькуляція — це обчислення витрат на виготовлену продукцію, виконані роботи та послуги. Плановий відділ підприємства обчислює планову собівартість продукції, а бухгалтерія — фактичну. На підставі цих показників визначиться планова та фактична сума прибутку, рентабельність виробництва.

Капітал — загальна вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формі, які авансовані у формування активів підприємства. У бухгалтерському обліку відображається у пасиві балансу.

Кореспонденцію рахунків — взаємозв'язок між рахунками бухгалтерського обліку при реєстрації господарської операції способом подвійного запису, а рахунки, що беруть участь у цьому взаємозв'язку, — кореспондуючими.

Контроль — це зворотній бік бюджетування. Ієрархічна система бюджетів підприємства дозволяє встановити жорсткий контроль за надходженням і витрачанням коштів, створити реальні умови для вироблення ефективної фінансової стратегії.

Контрольні замірювання робіт — прийом фактичного контролю за дотриманням норм витрачання сировини та матеріалів у виробництві, на будівництві, транспорті тощо.

Кредит — позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільового характеру використання.

- Кредитоспроможність** — це здатність позичальника в повному обсязі і у визначеній кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями.
- Кредитний ризик** — ймовірність несплати позичальником основного боргу та відсотків, які належать сплаті за користуванням кредитом у терміни, визначені у кредитному договорі.
- Мета аудиту** — сприяння ефективності роботи, раціональному використанню матеріальних, трудових і фінансових ресурсів у підприємницькій діяльності для отримання максимального прибутку.
- Необоротні активи** — активи підприємства, що не є оборотними.
- Неплатоспроможне підприємство (банкрут)** — підприємство, що знаходиться в стані банкрутства.
- Неплатоспроможність** — неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати грошові зобов'язання перед кредиторами після настання встановленого строку їх сплати, в тому числі по заробітній платі, а також виконати зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності.
- Нерозподілений прибуток (непокриті збитки)** — це величина, на яку чистий прибуток перевищує його використання у звітному періоді.
- Номінальний прибуток (збиток)** — характеризує фактично одержану величину прибутку (збитку) підприємством.
- Об'єктом фінансового планування** виступають фінансові ресурси, що утворюються в процесі розподілу і перерозподілу валового національного продукту, найважливішими серед них є прибуток, амортизаційні відрахування, податки, обов'язкові збори в цільові фонди та ін.
- Оборотні активи** — це кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації або споживання протягом операційного циклу (протягом дванадцяти місяців з дати балансу).
- Операційних ризик (operating risk)**, формування якого притаманне господарським операціям які реалізуються в межах операційної діяльності суб'єкта господарювання.
- Операційний цикл** — це проміжок часу між придбанням запасів для здійснення й отримання коштів від реалізації виготовленої з них продукції, товарів, послуг.
- Органолептичні методи** (від гр. organon — знаряддя, інструмент) — це інвентаризація, контрольні заміри, вибіркові й суцільні спостереження, технологічний та хіміко-технологічний контроль, експертизи, службові розслідування, експеримент.

Оцінка інвестицій — оцінка можливих майбутніх витрат і доходів, що можуть виникнути в результаті інвестицій у даний проект протягом очікуваного терміну його дії. Оцінка інвестицій включає оцінку ризиків і чутливості проекту, тобто того, в якому ступені можливі помилки в прогнозах можуть уплинути на очікувані результати за даним проектом. Така оцінка допомагає прийняти рішення про те, чи варто вкладати ресурси в даний проект.

Первинні документи — це такі достовірні джерела первинної інформації певної форми, які встановлюють факт здійснення господарської операції, служать для аналітичного обліку; на їх основі бухгалтерія веде первинний облік.

Платоспроможність підприємства — це здатність виконувати свої зовнішні обов'язки, використовуючи власні активи. Цей показник вимірює фінансовий ризик, тобто вірогідність банкрутства. Для обчислення рівня платоспроможності використовують спеціальний коефіцієнт, який показує частку власного (акціонерного) капіталу підприємства в його загальних обов'язках.

Пов'язані сторони — це підприємства, відносини між якими дають можливість одній стороні контролювати іншу, тобто істотно впливати на прийняття фінансових та оперативних рішень.

Порівняльний (просторовий) аналіз — це як внутрішньогосподарський аналіз порівняння зведених показників звітності за окремими показниками фірми, дочірніх фірм, підрозділів, цехів, так і міжгосподарський аналіз і порівняння показників даної фірми з показниками конкурентів, з середньогалузевими і середніми загальноекономічними даними.

Податкова звітність — це звітність, яку складають усі суб'єкти господарювання — платники податків, і яка призначена для надання інформації органам державної податкової адміністрації щодо стану розрахунків з державою за податками.

Портфель інвестицій — це набір фінансових активів, якими володіє інвестор. В нього можуть входити як інструменти одного виду, наприклад, акції, облигації так і різні інструменти: цінні папери, фінансові інструменти, нерухомість.

Предмет фінансового аналізу — це фінансові ресурси підприємства та їх потоки.

Предметом аудиторського контролю є процес розширеного відтворення суспільно необхідного продукту і додержання його економічно-правового регулювання в умовах ринкової економіки.

- Прибуток** — частина вартості додаткового продукту, виражена в грошах; частина чистого доходу; грошовий вираз вартості реалізованого чистого доходу, основна форма грошових накопичень господарюючого суб'єкта.
- Поточні зобов'язання** — зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу.
- Примітки до фінансової звітності** — сукупність показників і пояснень, яка забезпечує деталізацію та обґрунтованість статей фінансових звітів, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними положеннями (стандартами).
- Реальний прибуток (збиток)** — це номінальний прибуток (збиток) перерахований з урахуванням інфляції. Він характеризує реальну купівельну спроможність підприємства.
- Ресстри бухгалтерського обліку** — це спеціальні таблиці, в яких згруповані облікові записи господарських операцій на рахунках (журнали-ордери, меморіальні ордери, відомості, розроблені таблиці, картки).
- Рентабельність** — один із головних вартісних показників ефективності виробництва, який характеризує рівень віддачі активів і ступінь використання капіталу у процесі виробництва.
- Ризик** — це складне багатогранне і неосяжне явище.
- Розробка фінансової стратегії** — це галузь фінансового планування. Як складова частина загальної стратегії економічного розвитку, вона має узгоджуватися з цілями та напрямками останньої. У свою чергу, фінансова стратегія справляє суттєвий вплив на загальну економічну стратегію підприємства. Зміна ситуації на макrorівні та на фінансовому ринку спричиняє коригування як фінансової, так і загальної стратегії розвитку підприємства.
- Синтез** (від гр. *synthesis* — сполучення, поєднання, складання) — метод дослідження об'єкта в його цілісності, в єдності його частин (аудит виконання договорів на постачання товарно-матеріальних цінностей).
- Синтетичний облік** — це спосіб економічного групування однорідних господарських операцій для щоденного їх відображення в обліку. На кожний вид однорідних господарських операцій відкривається окремий рахунок. Облік господарських операцій на бухгалтерських рахунках здійснюється методом подвійного запису, який полягає в тому, що ці операції відображаються на рахунках двічі: по дебету одного рахунку і по кредиту другого рахунку, причому в однаковій сумі.

- Системний аналіз** — вивчення об'єкта як сукупності елементів, що утворюють систему. В аудиті системний аналіз передбачає оцінку поведінки об'єктів як системи з усіма факторами, що впливають на його функціонування. Він дає змогу застосувати системний підхід до оцінки виробничої і фінансово-господарської діяльності підприємства (аналіз систем для дослідження об'єктів за умов невизначеності).
- Службове розслідування** — сукупність прийомів перевірки дотримання службовими особами і робітниками чи службовцями нормативно-правових актів (застосовується при вивченні порушення чинного законодавства).
- Статистична звітність** — це звітність, яку складають усі суб'єкти господарювання і яка містить інформацію, необхідну органам державної статистики для оцінки, планування і прогнозування економічного розвитку держави.
- Статутний капітал** — це сума внесків (паїв) засновників підприємства для забезпечення його життєдіяльності.
- Сукупний ризик** суб'єкта господарювання відповідатиме сумарній величині ризиків по кожному центру (напрямку) їх формування — операційного, інвестиційного та фінансового ризиків.
- Суцільні спостереження** — прийоми статистичного спостереження фактичного стану об'єктів (хронометраж норм виробітку, використання робочого часу за звітний період).
- Технологічний контроль** — контроль якості продукції, її відповідності технічним умовам (контрольний запуск сировини і матеріалів у виробництво, що застосовується для перевірки оптимальності технології виробництва, обґрунтованості норм витрат матеріалів і повноти виходу готової продукції).
- Трендовий аналіз** — порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів і визначення тренда, тобто основної тенденції динаміки показника, очищеної від випадкових впливів і індивідуальних особливостей окремих періодів. За допомогою тренда формуються можливі значення показників у майбутньому, а, отже, ведеться перспективний, прогнозний аналіз.
- Факторний аналіз** — це аналіз впливу окремих факторів (причин) на результативний показник за допомогою детермінованих чи стохастичних прийомів дослідження. Причому факторний аналіз може бути як прямим (власне аналіз), тобто роздроблення результативного показника на складові частини, так і зворотним (синтез), коли його окремі елементи з'єднують у загальний результативний показник.

- Фінансова звітність** — це бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період.
- Фінансові інвестиції** — це активи, що утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів, тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора.
- Фінансовий аналіз** — це процес дослідження фінансового стану й основних результатів фінансової діяльності підприємства з метою виявлення резервів подальшого підвищення його ринкової вартості й забезпечення ефективного розвитку.
- Фінансовий план** — це найважливіший елемент бізнес-плану, який складається з урахуванням прогнозу фінансового стану підприємства, як для обґрунтування конкретних інвестиційних проектів так і для управління поточною та стратегічною фінансовою діяльністю.
- Фінансовий стан підприємства** — це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.
- Фінансове планування** — це процес визначення обсягу фінансових ресурсів за джерелами формування та напрямками їх цільового використання, згідно з виробничими та маркетинговими показниками підприємства у плановому періоді.
- Фінансова стійкість** — це такий стан фінансових ресурсів підприємства, при якому воно вільно маневруючи грошовими коштами, здатне шляхом ефективного їх використання, забезпечити безперервний процес виробничо-господарської діяльності, а також витрати на його розширення та оновлення.
- Фінансовий ризик** (financing risk), формування якого притаманне господарським операціям які реалізуються в межах фінансової діяльності суб'єкта господарювання. Фінансовий ризик — передбачена невизначеність, тому його оцінка не може бути ідеальною. Будь-який метод оцінки ризику має на меті максимально наблизити до реальних результатів, але не дає змоги зовсім уникнути помилок.

ЗАКОН УКРАЇНИ

**Про бухгалтерський облік та фінансову
звітність в Україні**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 40, ст. 365)

{Із змінами, внесеними згідно із Законами
№ 1707-III (1707-14) від 11.05.2000, ВВР, 2000, № 32, ст. 255
№ 1807-III (1807-14) від 08.06.2000, ВВР, 2000, № 38, ст. 318
№ 1829-III (1829-14) від 22.06.2000, ВВР, 2000, № 46, ст. 391
№ 3422-IV (3422-15) від 09.02.2006, ВВР, 2006, № 26, ст. 210
№ 2457-VI (2457-17) від 08.07.2010, ВВР, 2010, № 48, ст. 564
№ 2756-VI (2756-17) від 02.12.2010, ВВР, 2011, № 23, ст. 160
№ 3024-VI (3024-17) від 15.02.2011, ВВР, 2011, № 36, ст. 362
№ 3332-VI (3332-17) від 12.05.2011
№ 3614-VI (3614-17) від 07.07.2011}

Цей Закон визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні.

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

Для цілей цього Закону терміни вживаються у такому значенні:
активи — ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому;

бухгалтерський облік — процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень;

внутрішньогосподарський (управлінський) облік — система обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством;

господарська операція — дія або подія, яка викликає зміни в структурі активів та зобов'язань, власному капіталі підприємства;

зобов'язання — заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди;

економічна вигода — потенційна можливість отримання підприємством грошових коштів від використання активів;

консолідована фінансова звітність — фінансова звітність, яка відображає фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці;

національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку — нормативно-правовий акт, затверджений Міністерством фінансів України, що визначає принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, що не суперечать міжнародним стандартам;

облікова політика — сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності;

первинний документ — документ, який містить відомості про господарську операцію та підтверджує її здійснення;

фінансова звітність — бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період;

користувачі фінансової звітності (далі — користувачі) — фізичні або юридичні особи, які потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень;

міжнародні стандарти фінансової звітності (далі — міжнародні стандарти) — прийняті Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку документи, якими визначено порядок складання фінансової звітності. {Статтю 1 доповнено абзацом чотирнадцятим згідно із Законом № 3332-VI (3332-17) від 12.05.2011 }

Стаття 2. Сфера дії Закону

1. Цей Закон поширюється на всіх юридичних осіб, створених відповідно до законодавства України, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, а також на представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності (далі — підприємства), які зобов'язані вести бухгалтерський облік та подавати фінансову звітність згідно з законодавством.

(Частина другу статті 2 виключено на підставі Закону № 1707-III (1707-14) від 11.05.2000)

3. Суб'єкти підприємницької діяльності, яким відповідно до законодавства надано дозвіл на ведення спрощеного обліку доходів і витрат, ведуть бухгалтерський облік і подають фінансову звітність у порядку, встановленому законодавством про спрощену систему обліку і звітності.

Стаття 3. Мета бухгалтерського обліку та фінансової звітності

1. Метою ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства.

2. Бухгалтерський облік є обов'язковим видом обліку, який ведеться підприємством. Фінансова, податкова, статистична та інші види звітності, що використовують грошовий вимірник, ґрунтуються на даних бухгалтерського обліку.

3. Підприємства, які мають право ведення спрощеного обліку доходів і витрат та не зареєстровані платниками податку на додану вартість, можуть узагальнювати інформацію в реєстрах бухгалтерського обліку без застосування подвійного запису.

{Статтю 3 доповнено частиною третьою згідно із Законом № 2756-VI (2756-17) від 02.12.2010}

Стаття 4. Основні принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності

Бухгалтерський облік та фінансова звітність ґрунтуються на таких основних принципах:

обачність — застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства;

повне висвітлення — фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі;

автономність — кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників, у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства;

послідовність — постійне (із року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності;

безперервність — оцінка активів та зобов'язань підприємства здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати далі;

нарахування та відповідність доходів і витрат — для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно порівняти доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів;

превалювання сутності над формою — операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми;

історична (фактична) собівартість — пріоритетною є оцінка активів підприємства, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання;

єдиний грошовий вимірник — вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності здійснюються в єдиній грошовій одиниці;

періодичність — можливість розподілу діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності.

Стаття 5. Валюта бухгалтерського обліку та фінансової звітності Підприємства ведуть бухгалтерський облік і складають фінансову звітність у грошовій одиниці України.

Розділ II ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Стаття 6. Державне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні

1. Державне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні здійснюється з метою:

створення єдиних правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, які є обов'язковими для всіх підприємств та гарантують і захищають інтереси користувачів;

удосконалення бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

2. Регулювання питань методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності здійснюється Міністерством фінансів України, яке затверджує національні положення (станданти) бухгалтерського обліку, інші нормативно-правові акти щодо ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

3. Порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в банках встановлюється Національним банком України відповідно до цього Закону та міжнародних стандартів фінансової звітності.

{Частина третя статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3024-VI (3024-17) від 15.02.2011}

{Частину четверту статті 6 виключено на підставі Закону № 3614-VI (3614-17) від 07.07.2011}

5. Порядок ведення бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності інвестора, пов'язаної з виконанням робіт (послуг), передбачених угодою про розподіл продукції, визначається такою угодою відповідно до вимог законодавства України. (Статтю 6 доповнено частиною п'ятою згідно із Законом № 1807-III (1807-14) від 08.06.2000)

6. Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, у межах своєї компетенції, відповідно до галузевих особливостей розробляють на базі національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку методичні рекомендації щодо їх застосування.

Стаття 7. Методологічна рада з бухгалтерського обліку

1. Методологічна рада з бухгалтерського обліку діє як дорадчий орган при Міністерстві фінансів України з метою:

організації розробки та розгляду проектів національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, інших нормативно-правових актів щодо ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності;

удосконалення організаційних форм і методів бухгалтерського обліку в Україні;

методологічного забезпечення впровадження сучасної технології збору та обробки обліково-економічної інформації;

розробки рекомендацій щодо вдосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації бухгалтерів.

2. Методологічна рада з бухгалтерського обліку утворюється з висококваліфікованих науковців, спеціалістів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, підприємств, представників громадських організацій бухгалтерів та аудиторів України.

3. Методологічна рада з бухгалтерського обліку діє на підставі Положення про Методологічну раду з бухгалтерського обліку. Положення про Методологічну раду з бухгалтерського обліку та її персональний склад затверджуються Міністром фінансів України.

Розділ III ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ВЕДЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Стаття 8. Організація бухгалтерського обліку на підприємстві

1. Бухгалтерський облік на підприємстві ведеться безперервно з дня реєстрації підприємства до його ліквідації.

2. Питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належать до компетенції його власника (власників) або уповнова-

женого органу (посадової особи) відповідно до законодавства та установчих документів.

3. Відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів і звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років, несе власник (власники) або уповноважений орган (посадова особа), який здійснює керівництво підприємством відповідно до законодавства та установчих документів.

4. Для забезпечення ведення бухгалтерського обліку підприємство самостійно обирає форми його організації:

введення до штату підприємства посади бухгалтера або створення бухгалтерської служби на чолі з головним бухгалтером;

користування послугами спеціаліста з бухгалтерського обліку, зареєстрованого як підприємець, який здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи;

ведення на договірних засадах бухгалтерського обліку централізованою бухгалтерією або аудиторською фірмою;

самостійне ведення бухгалтерського обліку та складання звітності безпосередньо власником або керівником підприємства. Ця форма організації бухгалтерського обліку не може застосовуватися на підприємствах, звітність яких повинна оприлюднюватися, та в бюджетних установах.

{Абзац п'ятий частини четвертої статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2457-VI (2457-17) від 08.07.2010}

Завдання та функціональні обов'язки бухгалтерських служб, повноваження керівника бухгалтерської служби у бюджетних установах визначаються Кабінетом Міністрів України.

{Частина четверту статті 8 доповнено абзацом шостим згідно із Законом № 2457-VI (2457-17) від 08.07.2010}

5. Підприємство самостійно:

визначає за погодженням з власником (власниками) або уповноваженим ним органом (посадовою особою) відповідно до установчих документів облікову політику підприємства;

{Абзац другий частини п'ятої статті 8 в редакції Закону № 3332-VI (3332-17) від 12.05.2011}

обирає форму бухгалтерського обліку як певну систему реєстрів обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації в них з додержанням єдиних засад, встановлених цим Законом, та з урахуванням особливостей своєї діяльності і технології обробки облікових даних;

розробляє систему і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності і контролю господарських операцій, ви-

значає права працівників на підписання бухгалтерських документів;

затверджує правила документообороту і технологію обробки облікової інформації, додаткову систему рахунків і реєстрів аналітичного обліку;

може виділяти на окремий баланс філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, які зобов'язані вести бухгалтерський облік, з наступним включенням їх показників до фінансової звітності підприємства;

визначає доцільність застосування міжнародних стандартів (крім випадків, коли обов'язковість застосування міжнародних стандартів визначена законодавством).

{Частина п'яту статті 8 доповнено абзацом сьомим згідно із Законом № 2756-VI (2756-17) від 02.12.2010}

6. Керівник підприємства зобов'язаний створити необхідні умови для правильного ведення бухгалтерського обліку, забезпечити неухильне виконання всіма підрозділами, службами та працівниками, причетними до бухгалтерського обліку, правомірних вимог бухгалтера щодо дотримання порядку оформлення та подання до обліку первинних документів.

7. Головний бухгалтер або особа, на яку покладено ведення бухгалтерського обліку підприємства (далі — бухгалтер):

забезпечує дотримання на підприємстві встановлених єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку, складання і подання у встановлені строки фінансової звітності;

організує контроль за відображенням на рахунках бухгалтерського обліку всіх господарських операцій;

бере участь в оформленні матеріалів, пов'язаних з нестачею та відшкодуванням втрат від нестачі, крадіжки і псування активів підприємства;

забезпечує перевірку стану бухгалтерського обліку у філіях, представництвах, відділеннях та інших відокремлених підрозділах підприємства.

8. Відповідальність за бухгалтерський облік господарських операцій, пов'язаних з ліквідацією підприємства, включаючи оцінку майна і зобов'язань підприємства та складання ліквідаційного балансу і фінансової звітності, покладається на ліквідаційну комісію, яка утворюється відповідно до законодавства.

Стаття 9. Первинні облікові документи та реєстри бухгалтерського обліку

1. Підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій є первинні документи, які фіксують факти здійснення господарських операцій. Первинні документи повинні бути складені під

час здійснення господарської операції, а якщо це неможливо — безпосередньо після її закінчення. Для контролю та впорядкування оброблення даних на підставі первинних документів можуть складатися зведені облікові документи.

2. Первинні та зведені облікові документи можуть бути складені на паперових або машинних носіях і повинні мати такі обов'язкові реквізити:

- назву документа (форми);
- дату і місце складання;
- назву підприємства, від імені якого складено документ;
- зміст та обсяг господарської операції, одиницю виміру господарської операції;
- посади осіб, відповідальних за здійснення господарської операції і правильність її оформлення;
- особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції.

3. Інформація, що міститься у прийнятих до обліку первинних документах, систематизується на рахунках бухгалтерського обліку в регістрах синтетичного та аналітичного обліку шляхом подвійного запису їх на взаємопов'язаних рахунках бухгалтерського обліку.

Операції в іноземній валюті відображаються також у валюті розрахунків та платежів по кожній іноземній валюті окремо.

Дані аналітичних рахунків повинні бути тотожні відповідним рахункам синтетичного обліку на перше число кожного місяця.

4. Регістри бухгалтерського обліку повинні мати назву, період реєстрації господарських операцій, прізвища і підписи або інші дані, що дають змогу ідентифікувати осіб, які брали участь у їх складанні.

5. Господарські операції повинні бути відображені в облікових регістрах у тому звітному періоді, в якому вони були здійснені.

6. У разі складання та зберігання первинних документів і регістрів бухгалтерського обліку на машинних носіях інформації підприємство зобов'язане за свій рахунок виготовити їх копії на паперових носіях на вимогу інших учасників господарських операцій, а також правоохоронних органів та відповідних органів у межах їх повноважень, передбачених законами.

7. Підприємство вживає всіх необхідних заходів для запобігання несанкціонованому та непомітному виправленню записів у первинних документах і регістрах бухгалтерського обліку та забезпечує їх належне зберігання протягом встановленого строку.

8. Відповідальність за несвоєчасне складання первинних документів і регістрів бухгалтерського обліку та недостовірність відображених у них даних несуть особи, які склали та підписали ці документи.

9. Копії первинних документів та реєстрів бухгалтерського обліку можуть бути вилучені у підприємства лише за рішенням відповідних органів, прийнятим у межах їх повноважень, передбачених законами. Обов'язковим є складання реєстру документів, що вилучаються у порядку, встановленому законодавством.

Вилучення оригіналів таких документів та реєстрів забороняється, крім випадків, передбачених кримінально-процесуальним законом.

{Частина дев'ята статті 9 в редакції Закону № 2756-VI (2756-17) від 02.12.2010}

Стаття 10. Інвентаризація активів і зобов'язань

1. Для забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства зобов'язані проводити інвентаризацію активів і зобов'язань, під час якої перевіряються і документально підтверджуються їх наявність, стан і оцінка.

2. Об'єкти і періодичність проведення інвентаризації визначаються власником (керівником) підприємства, крім випадків, коли її проведення є обов'язковим згідно з законодавством.

Розділ IV ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ

Стаття 11. Загальні вимоги до фінансової звітності

1. На основі даних бухгалтерського обліку підприємства зобов'язані складати фінансову звітність. Фінансову звітність підписують керівник та бухгалтер підприємства.

2. Фінансова звітність підприємства (крім бюджетних установ, представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності та суб'єктів малого підприємництва, визнаних такими відповідно до чинного законодавства) включає: баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал та примітки до звітів.

3. Для суб'єктів малого підприємництва і представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності національними положеннями (стандартами) встановлюється скорочена за показниками фінансова звітність у складі балансу і звіту про фінансові результати.

4. Форми фінансової звітності підприємств (крім банків) і порядок їх заповнення встановлюються Міністерством фінансів України за погодженням з Державним комітетом статистики України.

5. Форми фінансової звітності банків встановлюються Національним банком України.

{Частина п'ята статті 11 в редакції Закону № 3024-VI (3024-17) від 15.02.2011}

6. Форми фінансової звітності бюджетних установ встановлюються Міністерством фінансів України.

{Частина шоста статті 11 в редакції Закону № 2457-VI (2457-17) від 08.07.2010}

7. Юридичні особи, що відповідають критеріям, визначеним пунктом 154.6 статті 154 Податкового кодексу України (2755-17), зобов'язані складати та подавати до відповідних органів фінансову звітність, передбачену для суб'єктів малого підприємництва, один раз на рік.

{Статтю 11 доповнено частиною сьомою згідно із Законом № 2756-VI (2756-17) від 02.12.2010}

Стаття 12. Консолідована та зведена фінансова звітність

1. Підприємства, що мають дочірні підприємства, крім фінансових звітів про власні господарські операції зобов'язані складати та подавати консолідовану фінансову звітність.

2. Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать підприємства, засновані на державній власності, та органи, які здійснюють управління майном підприємств, заснованих на комунальній власності, крім власних звітів складають та подають зведену фінансову звітність щодо всіх підприємств, що належать до сфери їх управління.

Зазначені органи також окремо складають зведену фінансову звітність щодо господарських товариств, акції (частки, паї) яких перебувають відповідно у державній та комунальній власності.

3. Об'єднання підприємств крім власної звітності складають і подають зведену фінансову звітність щодо всіх підприємств, які входять до їх складу, якщо це передбачено установчими документами об'єднань підприємств відповідно до законодавства.

(Частина третя статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1707-III (1707-14) від 11.05.2000)

Стаття 13. Звітний період

1. Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Проміжна звітність складається щоквартально нарастаючим підсумком з початку звітного року в складі балансу та звіту про фінансові результати. Баланс підприємства складається за станом на кінець останнього дня кварталу (року).

2. Перший звітний період новоствореного підприємства може бути менш як 12 місяців, але не більш як 15 місяців.

3. Звітним періодом підприємства, що ліквідується, є період з початку звітного року до дати прийняття рішення про його ліквідацію.

Стаття 14. Подання та оприлюднення фінансової звітності

1. Підприємства зобов'язані подавати квартальну та річну фінансову звітність органам, до сфери управління яких вони належать, трудовим колективам на їх вимогу, власникам (засновникам) відповідно до установчих документів, якщо інше не передбачено цим За-

коном. Органам виконавчої влади та іншим користувачам фінансова звітність подається відповідно до законодавства. Термін подання фінансової звітності встановлюється Кабінетом Міністрів України (419-2000-п), а для банків — Національним банком України.

{Частина перша статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3024-VI (3024-17) від 15.02.2011 }

2. Фінансова звітність підприємств не становить комерційної таємниці, крім випадків, передбачених законодавством.

3. Підприємства (крім бюджетних установ) зобов'язані подавати (надсилати рекомендованим листом) державному реєстратору за місцезнаходженням реєстраційної справи не пізніше ніж до 1 червня року, що настає за звітним періодом, фінансову звітність про господарську діяльність у складі балансу і звіту про річні фінансові результати.

(Статтю 14 доповнено частиною згідно із Законом № 3422-IV (3422-15) від 09.02.2006)

4. Відкриті акціонерні товариства, підприємства — емітенти облігацій, банки, довірчі товариства, валютні та фондові біржі, інвестиційні фонди, інвестиційні компанії, кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди, страхові компанії та інші фінансові установи зобов'язані не пізніше 1 червня наступного за звітним року оприлюднювати річну фінансову звітність та консолідовану звітність шляхом публікації у періодичних виданнях або розповсюдження її у вигляді окремих друкованих видань.

5. У разі ліквідації підприємства ліквідаційна комісія складає ліквідаційний баланс та у випадках, передбачених законами, публікує його протягом 45 днів.

Стаття 15. Контроль за додержанням законодавства про бухгалтерський облік та фінансову звітність

Контроль за додержанням законодавства про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні здійснюється відповідними органами в межах їх повноважень, передбачених законами.

Розділ V ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з 1 січня 2000 року.

Адміністративні штрафи, які можуть бути накладені відповідно до законів України на керівників та інших посадових осіб підприємств у зв'язку з допущеними методологічними помилками або арифметичними описками ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, пов'язаними із введенням національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, застосовуються з 1 січня 2001 року. (Пункт 1 доповнено абзацом згідно із Законом № 1829-III (1829-14) від 22.06.2000)

2. Кабінету Міністрів України:
підготувати та подати до Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законів України, що впливають з цього Закону;
привести свої нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом;
забезпечити розроблення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади нормативно-правових актів, передбачених цим Законом, а також перегляд і скасування їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»

*Затверджено наказом Міністерства фінансів України
від 31 березня 1999 р. № 87*

*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
21 червня 1999 р. за № 391/3684*

*(із змінами і доповненнями, останні з яких унесено
наказом Міністерства фінансів України
від 25 вересня 2009 року № 1125)*

Загальні положення

1. Цим Положенням (стандартом) визначаються мета, склад і принципи підготовки фінансової звітності та вимоги до визнання і розкриття її елементів.

2. Норми цього Положення (стандарту) слід застосовувати до фінансової звітності підприємств, організацій та інших юридичних осіб (далі — підприємства) усіх форм власності (крім бюджетних установ) і консолідованої фінансової звітності.

3. Терміни, що використовуються у положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, мають таке значення:

Активи — ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

Баланс — звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал.

Бухгалтерська звітність — звітність, що складається на підставі даних бухгалтерського обліку для задоволення потреб певних користувачів.

Витрати — зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками).

Власний капітал — частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.

Доходи — збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників).

Звіт про власний капітал — звіт, який відображає зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду.

Звіт про фінансові результати — звіт про доходи, витрати і фінансові результати діяльності підприємства.

Звіт про рух грошових коштів — звіт, який відображає надходження і видаток грошових коштів у результаті діяльності підприємства у звітному періоді.

Зобов'язання — заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Консолідована фінансова звітність — звітність, яка відображає фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці.

Користувачі звітності — фізичні та юридичні особи, що потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень.

Облікова політика — сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності.

Примітки до фінансових звітів — сукупність показників і пояснень, яка забезпечує деталізацію і обґрунтованість статей фінансових звітів, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними положеннями (стандартами).

Принцип бухгалтерського обліку — правило, яким слід керуватися при вимірюванні, оцінці та реєстрації господарських операцій і при відображенні їх результатів у фінансовій звітності.

Розкриття — надання інформації, яка є суттєвою для користувачів фінансової звітності.

Стаття — елемент фінансового звіту, який відповідає критеріям, установленим цим Положенням (стандартом).

Суттєва інформація — інформація, відсутність якої може вплинути на рішення користувачів фінансової звітності. Суттєвість інформації визначається відповідними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та керівництвом підприємства.

Фінансова звітність — бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період.

Мета фінансової звітності

4. Метою складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства.

5. Порядок надання фінансової звітності користувачам визначається чинним законодавством.

6. Фінансова звітність забезпечує інформаційні потреби користувачів щодо:

придбання, продажу та володіння цінними паперами;
участі в капіталі підприємства;
оцінки якості управління;
оцінки здатності підприємства своєчасно виконувати свої зобов'язання;

забезпеченості зобов'язань підприємства;
визначення суми дивідендів, що підлягають розподілу;
регулювання діяльності підприємства;
інших рішень.

7. Фінансова звітність повинна задовольняти потреби тих користувачів, які не можуть вимагати звітів, складених з урахуванням їх конкретних інформаційних потреб.

Склад та елементи фінансової звітності

8. Фінансова звітність складається з: балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал і приміток до звітів.

9. Фінансові звіти містять статті, склад і зміст яких визначаються відповідними положеннями (стандартами).

10. Стаття наводиться у фінансовій звітності, якщо відповідає таким критеріям:

існує ймовірність надходження або вибуття майбутніх економічних вигод, пов'язаних з цією статтею;

оцінка статті може бути достовірно визначена.

11. До фінансової звітності включаються показники діяльності філій, представництв, відділень та інших відособлених підрозділів підприємства.

У рядках форм фінансової звітності, які не мають показників, ставиться прочерк.

Звітний період

12. Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Баланс підприємства складається на кінець останнього дня звітного періоду.

Проміжна (місячна, квартальна) звітність, яка охоплює певний період, складається наростаючим підсумком з початку звітного року.

13. Перший звітний період новоствореного підприємства може бути меншим за 12 місяців, але не може бути більшим за 15 місяців. Звітним періодом підприємства, що ліквідується, є період з початку року до моменту ліквідації.

Якісні характеристики фінансової звітності

14. Інформація, яка надається у фінансових звітах, повинна бути дохідлива і розрахована на однозначне тлумачення її користувачами за умови, що вони мають достатні знання та зацікавлені у сприйнятті цієї інформації.

15. Фінансова звітність повинна містити лише доречну інформацію, яка впливає на прийняття рішень користувачами, дає змогу вчасно оцінити минулі, теперішні та майбутні події, підтвердити та скоригувати їхні оцінки, зроблені у минулому.

16. Фінансова звітність повинна бути достовірною. Інформація, наведена у фінансовій звітності, є достовірною, якщо вона не містить помилок та перекозень, які здатні вплинути на рішення користувачів звітності.

17. Фінансова звітність повинна надавати можливість користувачам порівнювати:

- фінансові звіти підприємства за різні періоди;
- фінансові звіти різних підприємств.

Передумовою зіставності є наведення відповідної інформації попереднього періоду та розкриття інформації про облікову політику і її зміни. Установлення і зміни облікової політики підприємства здійснюються за рішенням власника (власників) або уповноваженого органу (посадової особи). Облікова політика підприємств державного, комунального секторів економіки визначається у розпорядчому документі, який приймається підприємством відповідно до Положення про порядок бухгалтерського обліку окремих активів та операцій підприємств державного, комунального секторів економіки та господарських організацій, які володіють та/або користуються об'єктами державної, комунальної власності, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 19.12.2006 № 1213.

Принципи підготовки фінансової звітності

18. Фінансова звітність підприємства формується з дотриманням таких принципів:

автономності підприємства, за яким кожне підприємство розглядається як юридична особа, що відокремлена від власників. Тому особисте майно і зобов'язання власників не повинні відображатись у фінансовій звітності підприємства;

безперервності діяльності, що передбачає оцінку активів і зобов'язань підприємства, виходячи з припущення, що його діяльність триватиме далі;

періодичності, що припускає розподіл діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності;

історичної (фактичної) собівартості, що визначає пріоритет оцінки активів, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання;

нарахування та відповідності доходів і витрат, за яким для визначення фінансового результату звітного періоду слід зіставити доходи звітного періоду з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в обліку і звітності у момент їх виникнення, незалежно від часу надходження і сплати грошей;

повного висвітлення, згідно з яким фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій та подій, яка може вплинути на рішення, що приймаються на її основі;

послідовності, який передбачає постійне (із року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики повинна бути обґрунтована і розкрита у фінансовій звітності;

обачності, згідно з яким методи оцінки, що застосовуються в бухгалтерському обліку, повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства;

превалювання змісту над формою, за яким операції повинні обліковуватись відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми;

єдиного грошового вимірника, який передбачає вимірювання та узагальнення всіх операцій підприємства у його фінансовій звітності в єдиній грошовій одиниці.

Розкриття інформації у фінансовій звітності

19. Для того, щоб фінансова звітність була зрозумілою користувачам, вона повинна містити дані про:

- підприємство;
- дату звітності та звітний період;
- валюту звітності та одиницю її виміру;
- відповідну інформацію за звітний період і аналогічний період попереднього року;
- облікову політику підприємства та її зміни;
- консолідацію фінансових звітів;

припинення (ліквідацію) окремих видів діяльності;
обмеження щодо володіння активами;
участь у спільних підприємствах;
виявлені помилки минулих років та пов'язані з ними коригування;
переоцінку статей фінансових звітів;
іншу інформацію, розкриття якої передбачено відповідними положеннями (стандартами).

20. Інформація про підприємство, яка підлягає розкриттю у фінансовій звітності, включає:

назву, організаційно-правову форму та місцезнаходження підприємства (країну, де зареєстроване підприємство, адресу його офісу);
короткий опис основної діяльності підприємства;
назву органу управління, у віданні якого перебуває підприємство, або назву його материнської (холдингової) компанії;
середню кількість працівників підприємства протягом звітного періоду;

дату затвердження звітності та орган управління підприємством, що її затвердив.

21. Кожний фінансовий звіт повинен містити дату, станом на яку наведені його показники, або період, який він охоплює. Якщо період, за який складено фінансовий звіт, відрізняється від звітного періоду, передбаченого цим Положенням (стандартом), то причини і наслідки цього повинні бути розкриті у примітках до фінансової звітності.

22. У фінансовій звітності повинна бути вказана валюта, в якій відображені елементи звітності, та одиниця її виміру.

Якщо валюта звітності відрізняється від валюти, в якій ведеться бухгалтерський облік, то підприємство повинно розкривати причини цього та методи, що були використані для переведення фінансових звітів з однієї валюти в іншу.

23. Підприємство повинно висвітлювати обрану облікову політику шляхом опису:

23.1. Принципів оцінки статей звітності.

23.2. Методів обліку щодо окремих статей звітності.

24. Інформація, що підлягає розкриттю, наводиться безпосередньо у фінансових звітах або у примітках до них.

25. У примітках до фінансових звітів слід розкривати:

25.1. Облікову політику підприємства.

25.2. Інформацію, яка не наведена безпосередньо у фінансових звітах, але є обов'язковою за відповідними положеннями (стандартами).

25.3. Інформацію, що містить додатковий аналіз статей звітності, потрібний для забезпечення її зрозумілості та доречності.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс»

*Затверджено наказом Міністерства фінансів України
від 31 березня 1999 року № 87*

*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
21 червня 1999 року за № 396/3689*

*(зі змінами і доповненнями, останні з яких унесено наказом
Міністерства фінансів України від 31 травня 2011 року № 664)*

Загальні положення

1. Цим Положенням (стандартом) визначаються зміст і форма балансу та загальні вимоги до розкриття його статей.

2. Норми цього Положення (стандарту) застосовуються до балансів підприємств, організацій та інших юридичних осіб (далі — підприємства) усіх форм власності (крім банків і бюджетних установ).

3. Особливості складання консолідованого балансу визначаються окремим положенням (стандартом).

4. Терміни, що використовуються в положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, мають таке значення:

Активи — ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до надходження економічних вигод у майбутньому.

Власний капітал — частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.

Довгострокові зобов'язання — всі зобов'язання, які не є поточними зобов'язаннями.

Пов'язані сторони — особи, стосунки між якими обумовлюють можливість однієї сторони контролювати іншу або здійснювати суттєвий вплив на прийняття фінансових і оперативних рішень іншою стороною.

Зобов'язання — заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди.

Еквіваленти грошових коштів — короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни вартості.

Фінансові інвестиції — активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора.

Поточні зобов'язання — зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу.

Необоротні активи — всі активи, що не є оборотними.

Оборотні активи — грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Операційний цикл — проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отриманням коштів (еквівалентів грошових коштів) від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг.

5. Метою складання балансу є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства на звітну дату.

6. У балансі відображаються активи, зобов'язання та власний капітал підприємства у тисячах гривень без десяткових знаків.

У випадках, передбачених нормативно-правовими актами, складається окремий баланс. Для складання окремого балансу дані первинних документів про господарські операції філій, представництв, відділень та інших відокремлених підрозділів, виділених підприємством (юридичною особою) на окремий баланс, а також про господарські операції, які відповідно до законодавства підлягають відображенню в окремому балансі, заносяться до окремих (відкритих для цього відокремленого підрозділу або для відображення господарських операцій з певної діяльності підприємства) реєстрів бухгалтерського обліку. За даними окремих реєстрів бухгалтерського обліку складаються окремий баланс і відповідні форми фінансової звітності щодо зазначених господарських операцій. Показники окремого балансу і відповідних форм фінансової звітності включаються до балансу підприємства і відповідних форм фінансової звітності юридичної особи. Особливості складання окремого балансу спільної діяльності визначаються положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

7. Згортання статей активів та зобов'язань є неприпустимим, крім випадків, передбачених відповідними положеннями (стандартами).

8. Підсумок активів балансу повинен дорівнювати сумі зобов'язань та власного капіталу.

9. Форма балансу є додатком до цього Положення (стандарту). Для малих підприємств може передбачатися скорочена форма балансу.

Визнання статей балансу

10. Актив відображається в балансі за умови, що оцінка його може бути достовірно визначена і очікується отримання в майбутньому економічних вигод, пов'язаних з його використанням.

11. Витрати на придбання та створення активу, які, відповідно до пункту 10 цього Положення (стандарту), не можуть бути відображені в балансі, включаються до складу витрат звітного періоду у звіті про фінансові результати.

12. Зобов'язання відображається у балансі, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення.

13. Власний капітал відображається в балансі одночасно з відображенням активів або зобов'язань, які призводять до його зміни.

Зміст статей балансу

14. У статті «Нематеріальні активи» відображається вартість об'єктів, які віднесені до складу нематеріальних активів згідно з відповідними положеннями (стандартами). У цій статті наводяться окремо первісна та залишкова вартість нематеріальних активів, а також нарахована у встановленому порядку сума накопиченої амортизації. Залишкова вартість визначається як різниця між первісною вартістю і сумою накопиченої амортизації, яка наводиться у дужках.

15. У статті «Незавершені капітальні інвестиції» відображається вартість незавершених на дату балансу капітальних інвестицій в необоротні активи на будівництво, реконструкцію, модернізацію (інші поліпшення, що збільшують первісну (переоцінену) вартість), виготовлення, придбання об'єктів матеріальних необоротних активів (у тому числі необоротних матеріальних активів, призначених для заміни діючих, і устаткування для монтажу).

16. У статті «Основні засоби» наводиться вартість власних та отриманих на умовах фінансового лізингу об'єктів і орендованих цілісних майнових комплексів, які віднесені до складу основних засобів згідно з відповідними положеннями, а також вартість основних засобів, отриманих у довірче управління або на праві господарського відання чи праві оперативного управління. У цій статті також наводиться вартість інших необоротних матеріальних активів.

У цій статті наводяться окремо первісна (переоцінена) вартість, сума зносу основних засобів (у дужках) та їх залишкова вартість. До підсумку балансу включається залишкова вартість, яка визначається як різниця між первісною (переоціненою) вартістю основних засобів і сумою їх зносу на дату балансу.

16.1. У статті «Довгострокові біологічні активи» відображається вартість довгострокових біологічних активів, облік яких ведеться за Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи». У цій статті наводяться справедлива (первісна, переоцінена) вартість, сума накопиченої амортизації (у дужках) і залишкова вартість довгострокових біологічних активів. До підсумку балансу включається справедлива вартість, а також залишкова вартість, яка дорівнює різниці між первісною (переоціненою) вартістю і сумою накопиченої амортизації.

16.2. У вписуваних рядках 055 — 057 відображається вартість об'єктів, що віднесені до інвестиційної нерухомості відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 32 «Інвестиційна нерухомість»:

у рядку 055 «справедлива (залишкова) вартість інвестиційної нерухомості» наводяться справедлива вартість інвестиційної нерухомості, яка обліковується за справедливою вартістю, та залишкова вартість інвестиційної нерухомості, яка обліковується за первісною вартістю, що дорівнює різниці між первісною вартістю (рядок 056) і сумою зносу (рядок 057). Показник рядка 055 включається до підсумку балансу;

у рядку 056 «первісна вартість інвестиційної нерухомості» наводиться первісна вартість інвестиційної нерухомості, яка обліковується за первісною вартістю;

у рядку 057 «знос інвестиційної нерухомості» наводиться у дужках знос інвестиційної нерухомості, яка обліковується за первісною вартістю.

17. У статті «Довгострокові фінансові інвестиції» відображаються фінансові інвестиції на період більше одного року, а також усі інвестиції, які не можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент. У цій статті виділяються фінансові інвестиції, які згідно з відповідними положеннями (стандартами) обліковуються методом участі в капіталі.

18. У статті «Довгострокова дебіторська заборгованість» показується заборгованість фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

19. У статті «Відстрочені податкові активи» відображається сума податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню в наступних періодах унаслідок тимчасової різниці між обліковою та податковою базами оцінки.

20. У статті «Інші необоротні активи» наводяться суми необоротних активів, які не можуть бути включені до наведених вище статей розділу «Необоротні активи», крім гудвілу, який наводиться у рядку 065.

21. У статті «Виробничі запаси» показується вартість запасів малоцінних та швидкозношуваних предметів, сировини, основних і допоміжних матеріалів, палива, покупних напівфабрикатів і комплектуючих виробів, запасних частин, тари, будівельних матеріалів та інших матеріалів, призначених для споживання в ході нормального операційного циклу.

22. У статті «Поточні біологічні активи» відображається вартість поточних біологічних активів тваринництва (дорослі тварини на відгодівлі і в нагулі, птиця, звірі, кролики, дорослі тварини, вибракунані з основного стада для реалізації, молодняк тварин на вирощуванні і відгодівлі) в оцінці за справедливою або первісною вартістю, а також рослинництва (зернові, технічні, овочеві та інші культури) в оцінці за справедливою вартістю, облік яких ведеться за Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи».

23. У статті «Незавершене виробництво» показуються витрати на незавершене виробництво і незавершені роботи (послуги), а також вартість напівфабрикатів власного виробництва і валова заборгованість замовників за будівельними контрактами.

24. У статті «Готова продукція» показуються запаси виробів на складі, обробка яких закінчена та які пройшли випробування, приймання, укомплектовані згідно з умовами договорів із замовниками і відповідають технічним умовам і стандартам. Продукція, яка не відповідає наведеним вимогам (крім браку), та роботи, які не прийняті замовником, показуються у складі незавершеного виробництва.

25. У статті «Товари» показується без суми торгових націнок вартість товарів, які придбані підприємствами для наступного продажу.

26. У статті «Векселі одержані» показується заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), інші активи, виконані роботи та надані послуги, яка забезпечена векселями.

27. У статті «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги» відображається заборгованість покупців або замовників за надані їм продукцію, товари, роботи або послуги (крім заборгованості, яка забезпечена векселем). У підсумок балансу включається чиста реалізаційна вартість, яка визначається шляхом вирахування з дебіторської заборгованості резерву сумнівних боргів. Сума резерву сумнівних боргів наводиться у дужках.

28. У статті «Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом» показується дебіторська заборгованість фінансових і податкових органів, а також переплата за податками, зборами та іншими платежами до бюджету.

29. У статті «Дебіторська заборгованість за виданими авансами» показується сума авансів, наданих іншим підприємствам у рахунок наступних платежів.

30. У статті «Дебіторська заборгованість з нарахованих доходів» показується сума нарахованих дивідендів, процентів, роялті тощо, що підлягають надходженню.

31. У статті «Дебіторська заборгованість із внутрішніх розрахунків» показується заборгованість пов'язаних сторін та дебіторська заборгованість із внутрішньовідомчих розрахунків.

32. У статті «Інша поточна дебіторська заборгованість» показується заборгованість дебіторів, яка не може бути включена до інших статей дебіторської заборгованості та яка відображається у складі оборотних активів.

32.1. Показники дебіторської заборгованості (крім дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги) у разі створення щодо неї резерву сумнівних боргів наводяться у балансі за чистою реалізаційною вартістю, яка визначається у порядку, наведеному в пункті 27 цього Положення (стандарту).

33. У статті «Поточні фінансові інвестиції» відображають фінансові інвестиції на строк, що не перевищує один рік, які можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент (крім інвестицій, які є еквівалентами грошових коштів).

34. У статті «Грошові кошти та їх еквіваленти» відображаються кошти в касі, на поточних та інших рахунках у банках, які можуть бути використані для поточних операцій, а також еквіваленти грошових коштів. У цій статті окремо наводяться кошти в національній та іноземній валютах. Кошти, які не можна використати для операцій протягом одного року, починаючи з дати балансу або протягом операційного циклу внаслідок обмежень, слід виключати зі складу оборотних активів та відображати як необоротні активи. У вписуваному рядку 231 «у т. ч. в касі» наводять суму наявної в касах підприємства готівки (як, у тому числі з рядка 230).

35. У статті «Інші оборотні активи» відображаються суми оборотних активів, які не можуть бути включені до наведених вище статей розділу «Оборотні активи». У цій статті наводиться, зокрема, сальдо субрахунків 331 «Грошові документи в національній валюті», 332 «Грошові документи в іноземній валюті» і 643 «Податкові зобов'язання».

36. У складі витрат майбутніх періодів відображаються витрати, що мали місце протягом поточного або попередніх звітних періодів, але належать до наступних звітних періодів.

36.1. У вписуваному рядку 275 «IV. Необоротні активи та групи вибуття» відображається вартість необоротних активів та груп вибуття, утримуваних для продажу, що визначається відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність».

37. У статті «Статутний капітал» наводиться зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства. Підприємства, для яких не передбачена фіксована сума статутного капіталу, відображають у цій статті суму фактичного внеску власників до статутного капіталу підприємства.

38. У статті «Пайовий капітал» наводиться сума пайових внесків членів спілок та інших підприємств, що передбачена установчими документами.

39. У статті «Додатковий вкладений капітал» акціонерні товариства показують суму, на яку вартість реалізації випущених акцій перевищує їхню номінальну вартість. Інші підприємства відображають у цій статті суму капіталу, який вкладено засновниками понад статутний капітал.

40. У статті «Інший додатковий капітал» відображаються сума дооцінки необоротних активів, вартість необоротних активів, безкоштовно отриманих підприємством від інших юридичних або фізичних осіб, та інші види додаткового капіталу.

41. У статті «Резервний капітал» наводиться сума резервів, створених, відповідно до чинного законодавства або установчих документів, за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства.

42. У статті «Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)» відображається або сума нерозподіленого прибутку, або сума непокритого збитку. Сума непокритого збитку наводиться в дужках та вираховується при визначенні підсумку власного капіталу.

43. У статті «Неоплачений капітал» відображається сума заборгованості власників (учасників) за внесками до статутного капіталу. Ця сума наводиться в дужках і вираховується при визначенні підсумку власного капіталу.

44. У статті «Вилучений капітал» господарські товариства відображають фактичну собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених товариством у його учасників, державні (казенні) та комунальні підприємства — передачу майна відповідно до Положення про порядок бухгалтерського обліку окремих активів та операцій підприємств державного, комунального секторів економіки і господарських організацій, які володіють та/або користуються об'єктами державної, комунальної власності, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 19.12.2006 № 1213. Сума вилученого капіталу наводиться в дужках і підлягає вирахуванню при визначенні підсумку власного капіталу.

45. У складі забезпечень наступних витрат і платежів відображаються нараховані у звітному періоді майбутні витрати та платежі (витрати на оплату майбутніх відпусток, гарантійні зобов'язання тощо),

величина яких на дату складання балансу може бути визначена тільки шляхом попередніх (прогнозних) оцінок, а також залишки коштів цільового фінансування і цільових надходжень, які отримані з бюджету та інших джерел, у тому числі коштів, вивільнених від оподаткування у зв'язку з наданням пільг з податку на прибуток підприємств.

45.1. Підприємства, які відповідно до законодавства є страховиками, у вписуваному рядку 415 наводять суму страхових резервів, у вписуваному рядку 416 наводять у дужках суму часток перестраховиків у страхових резервах, різниця між якими включається до підсумку розділу балансу.

45.2. Підприємства, які здійснюють діяльність з випуску та проведення лотерей на території України, у вписуваному рядку 417 наводять залишок сформованого призового фонду, що підлягає виплаті переможцям лотереї відповідно до оприлюднених умов її випуску та проведення, у вписуваному рядку 418 наводять залишок сформованого резерву на виплату джек-поту, не забезпеченого сплатою участі у лотереї.

46. У статті «Довгострокові кредити банків» показується сума заборгованості підприємства банкам за отриманими від них позиками, яка не є поточним зобов'язанням.

47. У статті «Інші довгострокові фінансові зобов'язання» наводиться сума довгострокової заборгованості підприємства щодо зобов'язання із залучення позикових коштів (крім кредитів банків), на які нараховуються відсотки.

48. У статті «Відстрочені податкові зобов'язання» показується сума податків на прибуток, що підлягають сплаті в майбутніх періодах внаслідок тимчасової різниці між обліковою та податковою базами оцінки.

49. У статті «Інші довгострокові зобов'язання» показується сума довгострокових зобов'язань, які не можуть бути включені до інших статей розділу «Довгострокові зобов'язання».

50. У статті «Короткострокові кредити банків» відображається сума поточних зобов'язань підприємства перед банками за отриманими від них позиками.

51. У статті «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» показується сума довгострокових зобов'язань, яка підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

52. У статті «Векселі видані» показується сума заборгованості, на яку підприємство видало векселі на забезпечення поставок (робіт, послуг) постачальників, підрядчиків та інших кредиторів.

53. У статті «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги» показується сума заборгованості постачальникам і підрядчикам за матеріальні цінності, виконані роботи та отримані послуги (крім заборгованості, забезпеченої векселями).

54. У статті «Поточні зобов'язання за одержаними авансами» відображається сума авансів, одержаних від інших осіб у рахунок наступних поставок продукції, виконання робіт (послуг).

55. У статті «Поточні зобов'язання із розрахунків з бюджетом» показується заборгованість підприємства за усіма видами платежів до бюджету, включаючи податки з працівників підприємства.

56. У статті «Поточні зобов'язання з позабюджетних платежів» показується заборгованість за внесками до позабюджетних фондів, передбачених чинним законодавством.

57. У статті «Поточні зобов'язання зі страхування» відображається сума заборгованості за відрахуваннями на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхування майна підприємства та індивідуальне страхування його працівників.

57.1. У статті «Поточні зобов'язання за розрахунками з оплати праці» відображається заборгованість підприємства з оплати праці, включаючи депоновану заробітну плату.

58. У статті «Поточні зобов'язання за розрахунками з учасниками» відображається заборгованість підприємства його учасникам (засновникам), пов'язана з розподілом прибутку (дивіденди тощо) і формуванням статутного капіталу.

59. У статті «Поточні зобов'язання із внутрішніх розрахунків» відображається заборгованість підприємства пов'язаним сторонам та кредиторська заборгованість з внутрішньовідомчих розрахунків.

60. У статті «Інші поточні зобов'язання» відображаються суми зобов'язань, які не можуть бути включеними до інших статей, наведених у розділі «Поточні зобов'язання». У цій статті наводиться, зокрема, сальдо субрахунку 644 «Податковий кредит» і сума валової заборгованості замовникам за будівельними контрактами.

60.1. У вписуваному рядку 605 відображаються зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу, що визначаються відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність».

61. До складу доходів майбутніх періодів включаються доходи, отримані протягом поточного або попередніх звітних періодів, які належать до наступних звітних періодів.

Оцінка та розкриття статей балансу

62. Оцінка та подальше розкриття окремих статей балансу в примітках до звітності здійснюються згідно з відповідними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

Додаток
до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 2 «Баланс»

Коди	
	01

Дата (рік, місяць, число)
за ЄДРПОУ
за КОАТУУ
за КОПФГ
за СПОДУ
за КВЕД
Контрольна сума

Підприємство _____
Територія _____
Організаційно-правова форма господарювання _____
Орган державного управління _____
Вид економічної діяльності _____
Одиниця виміру: тис. грн _____
Адреса _____

БАЛАНС
за _____ **200** _ р.

Форма № 1 _____ код за ДКУД _____ **1801001**

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:			
залишкова вартість	010		

первісна вартість	011	
накопичена амортизація	012	
Незавершені капітальні інвестиції	020	
Основні засоби:		
залишкова вартість	030	
первісна вартість	031	
знос	032	
Довгострокові біологічні активи:		
справедлива (залишкова) вартість	035	
первісна вартість	036	
накопичена амортизація	037	
Довгострокові фінансові інвестиції:		
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040	
інші фінансові інвестиції	045	
Довгострокова дебіторська заборгованість	050	
Відстрочені податкові активи	060	
Інші необоротні активи	070	
Усього за розділом I	080	
II. Оборотні активи		

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Запаси:			
виробничі запаси	100		
поточні біологічні активи	110		
незавершене виробництво	120		
готова продукція	130		
товари	140		
векселі одержані	150		
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:			
чиста реалізаційна вартість	160		
первісна вартість	161		
резерв сумнівних боргів	162		
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
з бюджетом	170		
за виданими авансами	180		
з нарахованих доходів	190		
із внутрішніх розрахунків	200		
Інша поточна дебіторська заборгованість	210		

Поточні фінансові інвестиції	220	
Грошові кошти та їх еквіваленти:		
в національній валюті	230	
у тому числі в касі	231	
в іноземній валюті	240	
Інші оборотні активи	250	
Усього за розділом II	260	
III. Витрати майбутніх періодів	270	
Баланс	280	

Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
<i>I</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
I. Власний капітал			
Статутний капітал	300		
Пайовий капітал	310		
Додатковий вкладений капітал	320		
Інший додатковий капітал	330		
Резервний капітал	340		
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350		

Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
<i>I</i>	2	3	4
Неоплачений капітал	360	0	0
Вилучений капітал	370	0	0
Усього за розділом I	380		
<i>II. Забезпечення таких витрат і платежів</i>			
Забезпечення виплат персоналу	400		
Інші забезпечення	410		
Цільове фінансування	420		
Усього за розділом II	430		
<i>III. Довгострокові зобов'язання</i>			
Довгострокові кредити банків	440		
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450		
Відстрочені податкові зобов'язання	460		
Інші довгострокові зобов'язання	470		
Усього за розділом III	480		
<i>IV. Поточні зобов'язання</i>			

Короткострокові кредити банків	500	
Початка заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510	
Векселі видані	520	
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	
Поточні зобов'язання за розрахунками:		
з одержаних авансів	540	
з бюджетом	550	
з позабюджетних платежів	560	
зі страхування	570	
з оплати праці	580	
з учасниками	590	
із внутрішніх розрахунків	600	
Інші поточні зобов'язання	610	
Усього за розділом IV	620	
V. Доходи майбутніх періодів	630	
Баланс	640	

Керівник _____
Головний бухгалтер _____

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати»

*Затверджено наказом Міністерства фінансів України
від 31 березня 1999 року № 87*

*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
21 червня 1999 року за № 397/3690*

*(із змінами і доповненнями, останні з яких унесено наказом
Міністерства фінансів України від 18 березня 2011 року № 372)*

Загальні положення

1. Цим Положенням (стандартом) визначаються зміст і форма Звіту про фінансові результати, а також загальні вимоги до розкриття його статей.

2. Норми цього Положення (стандарту) стосуються звітів про фінансові результати підприємств, організацій та інших юридичних осіб (далі — підприємства) усіх форм власності (крім банків і бюджетних установ).

3. Особливості складання консолідованого звіту про фінансові результати визначаються окремим Положенням (стандартом).

4. Терміни, що використовуються в положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, мають таке значення:

Витрати — зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками) за звітний період.

Власний капітал — частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.

Доходи — збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (крім зростання капіталу за рахунок внесків власників) за звітний період.

Збиток — перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати.

Звичайна діяльність — будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують або виникають внаслідок її проведення.

Метод участі в капіталі — метод обліку інвестицій, згідно з яким балансова вартість інвестицій відповідно збільшується або зменшується на суму збільшення або зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування.

Надзвичайна подія — подія або операція, яка відрізняється від звичайної діяльності підприємства, та не очікується, що вона повторюватиметься періодично або в кожному наступному звітному періоді.

Операційна діяльність — основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

Основна діяльність — операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу.

Прибуток — сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати.

Асоційоване підприємство — підприємство, на яке інвестор має суттєвий вплив і яке не є дочірнім або спільним підприємством інвестора.

5. Метою складання звіту про фінансові результати є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про доходи, витрати, прибутки і збитки від діяльності підприємства за звітний період.

6. Форма Звіту про фінансові результати є додатком до цього Положення (стандарту). Звіт складається у тисячах гривень без десятикових знаків, окрім розділу III, грошові показники якого наводяться в гривнях з копійками.

Для малих підприємств може передбачатися скорочена форма Звіту про фінансові результати.

Визнання доходів і витрат

7. За умови, що оцінка доходу може бути достовірно визначена, доход у Звіті про фінансові результати відображається в момент надходження активу або погашення зобов'язання, які призводять до збільшення власного капіталу підприємства (крім зростання капіталу за рахунок внесків учасників).

8. За умови, що оцінка витрат може бути достовірно визначена, витрати відображаються у Звіті про фінансові результати в момент вибуття активу або збільшення зобов'язання, які призводять до зменшення власного капіталу підприємства (крім зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками).

9. Якщо актив забезпечує економічні вигоди протягом кількох звітних періодів, то витрати відображаються у Звіті про фінансові результати на основі систематичного та раціонального їх розподілу

(наприклад, у вигляді амортизації) протягом тих звітних періодів, коли надходять відповідні економічні вигоди.

10. Витрати слід негайно відображати у Звіті про фінансові результати, якщо економічні вигоди не відповідають або перестають відповідати такому стану, за якого вони визнаються активами підприємства.

11. Згортання доходів і витрат не дозволяється, крім випадків, передбачених відповідними положеннями (стандартами). Показники про непрямі податки, вирахування з доходу, собівартість, витрати і збитки наводяться у дужках.

Визначення прибутку (збитку) за звітний період

12. Доходи і витрати, які відповідають критеріям, викладеним вище, наводять у Звіті про фінансові результати з метою визначення чистого прибутку або збитку звітного періоду (крім випадків, коли відповідні положення (стандарти) передбачають винятки з цього правила).

13. У статті «Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)» відображається загальний доход (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт або послуг, тобто без вирахування наданих знижок, повернення проданих товарів та непрямих податків (податку на додану вартість, акцизного збору тощо). Організації, основною діяльністю яких є торгівля цінними паперами, у цій статті відображають вартість, за якою реалізовано цінні папери, та суму винагороди за виконання інших операцій, пов'язаних з розміщенням, купівлею і продажем цінних паперів.

14. У статті «Податок на додану вартість» відображається сума податку на додану вартість, яка включена до складу доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

15. У статті «Акцизний збір» підприємства — платники акцизного збору відображають суму, яка врахована у складі доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

16. Підприємства, які сплачують інші збори або податки з обороту, показують їх суму у вільному рядку звіту про фінансові результати. Зокрема, у цьому рядку відображаються належні до сплати безпосередньо Пенсійному фонду України збори на обов'язкове державне пенсійне страхування з торгівлі ювелірними виробами із золота (крім обручок), платини і дорогоцінного каміння, надання послуг стільникового рухомого зв'язку. У цьому рядку підприємства — платники відповідного податку, збору (обов'язкового платежу) наводять належні до сплати суми збору на розвиток виногра-

дарства, садівництва і хмелярства, рентної плати за нафту, природний газ і газовий конденсат тощо.

17. У статті «Інші вирахування з доходу» відображаються надані знижки, повернення товарів та інші суми, що підлягають вирахуванню з доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) без непрямих податків. Зокрема у цій статті відображають одержані підприємством від інших осіб суми доходів, що за договорами належать комітентам, принципалам тощо.

18. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) визначається шляхом вирахування з доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) відповідних податків, зборів, знижок тощо.

19. У статті «Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)» показується виробнича собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) та/або собівартість реалізованих товарів. Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) визначається згідно з положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку 9 «Запаси», 16 «Витрати», 30 «Біологічні активи». У цій статті організація, основною діяльністю яких є торгівля цінними паперами, відображають балансову вартість реалізованих цінних паперів. Підприємства, які відповідно до законодавства є страховиками, у цій статті наводять виплати страхових сум та страхових відшкодувань. Підприємства, які здійснюють діяльність з випуску та проведення лотерей, у цій статті наводять відрахування на створення (формування) за звітний період призового фонду, а також резерву, що покриває величину джек-поту, не забезпечену сплатою участі у лотереї.

Підприємства, які визначають собівартість згідно з підпунктом 11.1 пункту 11 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», у цій статті показують собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) за прямими витратами.

19.1. У статті «Загальновиробничі витрати» відображаються загальновиробничі витрати, якщо у статті «Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)» наводиться собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) за прямими витратами згідно з підпунктом 11.1 пункту 11 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати».

20. Валовий прибуток (збиток) розраховується як різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг).

21. У статті «Інші операційні доходи» відображаються суми інших доходів від операційної діяльності підприємства, крім доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг): дохід від

операційної оренди активів; дохід від операційних курсових різниць; відшкодування раніше списаних активів; дохід від реалізації оборотних активів (крім фінансових інвестицій), необоротних активів, утримуваних для продажу, та групи вибуття тощо. До цієї статті також включаються дохід від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції та дохід від зміни вартості біологічних активів з виділенням у вписуваному рядку 061 доходу від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції, одержаних унаслідок сільськогосподарської діяльності.

22. У статті «Адміністративні витрати» відображаються загальногосподарські витрати, пов'язані з управлінням та обслуговуванням підприємства.

23. У статті «Витрати на збут» відображаються витрати підприємства, пов'язані з реалізацією продукції (товарів) — витрати на утримання підрозділів, що займаються збутом продукції (товарів), рекламу, доставку продукції споживачам тощо.

24. У статті «Інші операційні витрати» відображаються собівартість реалізованих виробничих запасів, необоротних активів, утримуваних для продажу, та групи вибуття; відрахування на створення резерву сумнівних боргів і суми списаної безнадійної дебіторської заборгованості відповідно до пункту 11 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 8 жовтня 1999 року № 237 і зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 25 жовтня 1999 року за № 725/ 4018, втрати від знецінення запасів; втрати від операційних курсових різниць; визнані економічні санкції; відрахування для забезпечення наступних операційних витрат, а також усі інші витрати, що виникають в процесі операційної діяльності підприємства (крім витрат, що включаються до собівартості продукції, товарів, робіт, послуг). У цій статті наводяться також витрати від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції, від зміни вартості біологічних активів з виділенням у рядку 091 витрат від первісного визнання біологічних активів сільськогосподарської продукції, одержаних унаслідок сільськогосподарської діяльності.

25. Прибуток (збиток) від операційної діяльності визначається як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), іншого операційного доходу, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат.

26. У статті «Дохід від участі в капіталі» відображається дохід, отриманий від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких ведеться методом участі в капіталі.

27. У статті «Інші фінансові доходи» показуються дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій (крім доходів, які обліковуються за методом участі в капіталі).

28. У статті «Інші доходи» показується дохід від реалізації фінансових інвестицій; дохід від неопераційних курсових різниць та інші доходи, які виникають у процесі звичайної діяльності, але не пов'язані з операційною діяльністю підприємства.

29. У статті «Фінансові витрати» показуються витрати на проценти та інші витрати підприємства, пов'язані із запозиченнями (крім фінансових витрат, які включаються до собівартості кваліфікаційних активів відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 31 «Фінансові витрати»).

30. У статті «Втрати від участі в капіталі» відображається збиток, спричинений інвестиціями в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких провадиться методом участі в капіталі.

31. У статті «Інші витрати» відображаються собівартість реалізації фінансових інвестицій; втрати від неопераційних курсових різниць; втрати від уцінки фінансових інвестицій та необоротних активів; інші витрати, які виникають у процесі звичайної діяльності (крім фінансових витрат), але не пов'язані з операційною діяльністю підприємства.

32. Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування визначається як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від операційної діяльності, фінансових та інших доходів (прибутків), фінансових та інших витрат (збитків).

32.1. У вписуваному рядку 176 або 177 відображаються (у тому числі) відповідно прибуток або збиток від припиненої діяльності після оподаткування та/або прибуток або збиток від переоцінки необоротних активів та груп вибуття, що утворюють припинену діяльність і оцінюються за чистою вартістю реалізації та визначаються відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність».

33. У статті «Податки на прибуток» показується сума податків на прибуток від звичайної діяльності, визначена згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток».

34. Прибуток від звичайної діяльності визначається як різниця між прибутком від звичайної діяльності до оподаткування та сумою податків з прибутку. Збиток від звичайної діяльності дорівнює збитку від звичайної діяльності до оподаткування та сумі податків на прибуток.

35. У статтях «Надзвичайні доходи» і «Надзвичайні витрати» відображаються відповідно: невідшкодовані втрати від надзвичайних подій (стихійного лиха, пожеж, техногенних аварій тощо), включаючи затрати на запобігання виникненню втрат від стихійного лиха та техногенних аварій, які визначені за вирахуванням суми страхового відшкодування та покриття втрат від надзвичайних ситуацій за рахунок інших джерел; доходи і втрати від інших подій та операцій, які відповідають визначенню надзвичайних подій, наведеному у цьому Положенні (стандарті). Втрати від надзвичайних подій відображаються за вирахуванням суми, на яку зменшується податок на прибуток від звичайної діяльності внаслідок цих втрат. Зміст і вартісна оцінка доходів або витрат від кожної надзвичайної події слід окремо розкривати в примітках до фінансових звітів.

36. У статті «Податки з надзвичайного прибутку» відображається сума податків, що підлягає сплаті з прибутку від надзвичайних подій.

37. Чистий прибуток (збиток) розраховується як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від звичайної діяльності та надзвичайного прибутку, надзвичайного збитку та податків з надзвичайного прибутку.

Елементи операційних витрат

38. У розділі II Звіту про фінансові результати наводяться відповідні елементи операційних витрат (на виробництво і збут, управління та інші операційні витрати), яких зазнало підприємство в процесі своєї діяльності протягом звітного періоду, за вирахуванням внутрішнього обороту, тобто за вирахуванням тих витрат, які становлять собівартість продукції (робіт, послуг), що вироблена і спожита самим підприємством. Собівартість реалізованих товарів, запасів, іноземної валюти у цьому розділі не наводиться.

Розрахунок показників прибутковості акцій

39. Розділ III Звіту про фінансові результати заповнюють акціонерні товариства, прості акції або потенційні прості акції яких відкрито продаються та купуються на фондових біржах, включаючи товариства, які перебувають у процесі випуску таких акцій. У проміжній (квартальній) фінансовій звітності наводяться показники, передбачені пунктами 42 і 43 цього Положення (стандарту).

40. У статті «Середньорічна кількість простих акцій» наводиться середньозважена кількість простих акцій, які перебували в обігу протягом звітного періоду.

41. У статті «Скоригована середньорічна кількість простих акцій» наводиться середньорічна кількість простих акцій в обігу, скоригована на середньорічну кількість потенційних простих акцій.

42. У статті «Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію» наводиться показник, що розраховується діленням різниці між сумою чистого прибутку (збитку) і сумою дивідендів на привілейовані акції на середньорічну кількість простих акцій в обігу.

43. У статті «Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію» відображається показник, що розраховується діленням скоригованого чистого прибутку (збитку) на скориговану середньорічну кількість простих акцій в обігу.

44. Розрахунок середньорічної кількості акцій, чистого прибутку (збитку) на одну просту акцію та їх коригування здійснюється згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 24 «Прибуток на акцію».

45. У статті «Дивіденди на одну просту акцію» відображається показник, який розраховується шляхом ділення суми оголошених дивідендів на кількість простих акцій, за якими сплачуються дивіденди.

Додаток до Положення (стандарту)
бухгалтерського обліку 3

Коди	
	01

Дата (рік, місяць,
число)

за ЄДРПОУ

за КОАТУУ

за КОПФГ

за СПОДУ

за КВЕД

Контрольна сума

Підприємство _____
 Територія _____
 Організаційно-правова форма господарювання _____
 Орган державного управління _____
 Вид економічної діяльності _____
 Одиниця виміру: тис. грн _____

ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

за _____ 20_ р.

Форма № 2 Код за ДКУД

1801003

1. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
/	2	3	4
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010		
Податок на додану вартість	015		
Аквизний збір	020		

		025	
Інші вирахування з доходу		030	
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)		035	
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)		040	
Валовий:			
прибуток		050	
збиток		055	
Інші операційні доходи		060	
у т.ч. дохід від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції, одержаних унаслідок сільськогосподарської діяльності		061	
Адміністративні витрати		070	
Витрати на збут		080	
Інші операційні витрати		090	
у т.ч. витрати від первісного визнання біологічних активів сільськогосподарської продукції, одержаних унаслідок сільськогосподарської діяльності		091	
Фінансові результати від операційної діяльності:			
прибуток		100	
збиток		105	
Доход від участі в капіталі		110	
Інші фінансові доходи		120	
Інші доходи		130	

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Фінансові витрати	140		
Втрата від участі в капіталі	150		
Інші витрати	160		
Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті	165		
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:			
прибуток	170		
збиток	175		
у т. ч. прибуток від припиненої діяльності та/або прибуток від переоцінки необоротних активів та групи вибуття унаслідок припинення діяльності	176		
у т. ч. збиток від припиненої діяльності та/або збиток від переоцінки необоротних активів та групи вибуття унаслідок припинення діяльності	177		
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180		
Дохід з податку на прибуток від звичайної діяльності	185		
Фінансові результати від звичайної діяльності:			
прибуток	190		
збиток	195		
Надзвичайні:			
доходи	200		

Витрати	205	
Податки з надзвичайного прибутку	210	
Чистий:		
прибуток	220	
збиток	225	
Забезпечення матеріального заохочення	226	

II. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ

Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За попередній період
<i>1</i>	2	3	4
Матеріальні затрати	230		
Витрати на оплату праці	240		
Відрахування на соціальні заходи	250		
Амортизація	260		
Інші операційні витрати	270		
Разом	280		

III. РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ПРИБУТКОВОСТІ АКЦІЙ

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Середньорічна кількість простих акцій	300		
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	310		
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	320		
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	330		
Дивіденди на одну просту акцію	340		

Керівник _____
Головний бухгалтер _____

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 «Звіт про рух грошових коштів»

*Затверджено наказом Міністерства фінансів України
від 31 березня 1999 року № 87*

*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
21 червня 1999 року за № 398/3691*

*(із змінами і доповненнями, останні з яких унесено наказом
Міністерства фінансів України від 10 червня 2010 року № 382)*

Загальні положення

1. Цим Положенням (стандартом) визначаються зміст і форма звіту про рух грошових коштів та загальні вимоги до розкриття його статей.

2. Норми цього Положення (стандарту) стосуються звітів про рух грошових коштів підприємств, організацій та інших юридичних осіб (далі — підприємства) усіх форм власності (крім банків і бюджетних установ).

3. Особливості складання консолідованого звіту про рух грошових коштів визначаються окремим Положенням (стандартом).

4. Терміни, що використовуються в положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, мають таке значення:

Грошові кошти — готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання.

Група — материнське (холдингове) підприємство та його дочірні підприємства.

Еквіваленти грошових коштів — короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни їх вартості.

Негрошові операції — операції, які не потребують використання грошових коштів та їх еквівалентів.

Інвестиційна діяльність — придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів.

Операційна діяльність — основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

Рух грошових коштів — надходження і вибуття грошових коштів та їхніх еквівалентів.

Фінансова діяльність — діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства.

5. Метою складання звіту про рух грошових коштів є надання користувачам фінансової звітності повної, правдивої та неупередженої інформації про зміни, що відбулися у грошових коштах підприємства та їх еквівалентах (далі — грошові кошти) за звітний період.

6. У звіті про рух грошових коштів наводяться дані про рух грошових коштів протягом звітного періоду в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

7. Якщо рух грошових коштів у результаті однієї операції включає суми, які належать до різних видів діяльності, то ці суми слід наводити окремо у складі відповідних видів діяльності.

8. Внутрішні зміни у складі грошових коштів до звіту про рух грошових коштів не включаються.

9. Підприємство розгорнуто наводить суми надходжень та витрат, що виникають в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

10. Негрошові операції (отримання активів шляхом фінансової оренди; бартерні операції; придбання активів шляхом емісії акцій тощо) не включаються до звіту про рух грошових коштів.

11. Звіт про рух грошових коштів складається за формою, наведеною в додатку до цього Положення (стандарту).

Рух грошових коштів у результаті операційної діяльності

12. Рух грошових коштів у результаті операційної діяльності визначається за сумою надходжень від операційної діяльності та сумою витрачання на операційну діяльність грошових коштів за даними записів їх руху на рахунках бухгалтерського обліку.

13. У статті «Надходження від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)» відображаються грошові надходження від основної діяльності, тобто від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) з урахуванням непрямих податків (податку на додану вартість, акцизного збору тощо).

У статті «Надходження від погашення векселів одержаних» відображаються грошові надходження від погашення векселів одержаних, від їх продажу.

14. У статті «Надходження від покупців і замовників авансів» відображається сума одержаної попередньої оплати та авансових надходжень грошовими коштами від покупців і замовників під наступну поставку продукції (товарів, робіт, послуг).

У статті «Надходження від повернення авансів» відображаються повернуті підприємству постачальниками і підрядниками суми попередньої оплати та авансових надходжень грошовими коштами.

15. У статті «Надходження від установ банків відсотків за поточними рахунками» відображається сума одержаних підприємством відсотків (процентів) за залишками коштів на його поточних рахунках за договорами банківського рахунку.

16. У статті «Надходження від бюджету податку на додану вартість» відображаються відшкодовані підприємству з бюджету суми податкового кредиту з цього податку шляхом зарахування грошових коштів на рахунки в установах банків.

У статті «Надходження від повернення інших податків і зборів (обов'язкових платежів)» відображаються одержані з бюджету на рахунки підприємства в установах банків суми інших податків і зборів (обов'язкових платежів), крім податку на додану вартість.

17. У статті «Надходження від отримання субсидій, дотацій» відображаються отримані з бюджетів та позабюджетних фондів суми субсидій, дотацій.

У статті «Надходження від цільового фінансування» відображаються одержані для здійснення видатків на операційну діяльність підприємства інші асигнування з бюджету і кошти цільового фінансування від інших осіб (благодійників).

18. У статті «Надходження від боржників неустойки (штрафів, пені)» відображаються одержані підприємством грошовими коштами економічні санкції за порушення законодавства та умов договорів.

19. У статті «Інші надходження» відображаються інші надходження грошових коштів від операційної діяльності, не включені до попередніх статей звіту про рух грошових коштів у результаті операційної діяльності, зокрема від реалізації оборотних активів, включаючи іноземну валюту, надходження від діяльності обслуговуючих господарств, від операційної оренди активів.

20. У статті «Витрачання на оплату товарів (робіт, послуг)» відображаються грошові кошти, сплачені постачальникам і підрядникам за одержані товарно-матеріальні цінності, прийняті роботи і надані послуги.

У статті «Витрачання на оплату авансів» відображаються суми попередньої оплати та авансових платежів постачальникам та підрядникам за товарно-матеріальні цінності (роботи, послуги), що будуть поставлені (виконані, надані).

У статті «Витрачання на оплату повернення авансів» відображається сума попередньої оплати та авансових платежів, яку підприємство повернуло покупцям і замовникам.

21. У статті «Витрачання на оплату працівникам» відображаються витрачені грошові кошти на виплати працівникам заробітної плати, допомоги, винагород.

У статті «Витрачання на оплату витрат на відрядження» відображається сума витрачених грошових коштів на службові відрядження.

22. У статті «Витрачання на оплату зобов'язань з податку на додану вартість» відображається сума сплаченого до бюджету податку на додану вартість.

У статті «Витрачання на оплату зобов'язань з податку на прибуток» відображається сума сплаченого до бюджету податку на прибуток за умови, що податок конкретно не ототожнюється з фінансовою або інвестиційною діяльністю.

23. У статті «Витрачання на оплату відрахувань на соціальні заходи» відображається сума сплачених внесків із загальнообов'язкового державного пенсійного і соціального страхування.

24. У статті «Витрачання на оплату зобов'язань з інших податків і зборів (обов'язкових платежів)» відображається сума сплачених податків і зборів (обов'язкових платежів) (крім податку на додану вартість, податку на прибуток, зобов'язань із загальнообов'язкового державного пенсійного і соціального страхування).

25. У статті «Витрачання на оплату цільових та благодійних внесків» відображається сума сплачених цільових та благодійних внесків.

26. У статті «Інші витрачання» наводиться сума використаних грошових коштів на інші напрями операційної діяльності, що не включена до попередніх статей звіту про рух грошових коштів, зокрема собівартість реалізованої іноземної валюти.

27. У статті «Чистий рух коштів до надзвичайних подій» відображається різниця між сумами грошових надходжень та грошових видатків, відображених відповідно до пунктів 12 — 26 цього Положення (стандарту).

28. У статті «Рух коштів від надзвичайних подій» відображаються, відповідно, надходження або видаток коштів, пов'язані з надзвичайними подіями в процесі операційної діяльності.

29. У статті «Чистий рух коштів від операційної діяльності» відображається результат руху коштів від операційної діяльності з урахуванням руху коштів від надзвичайних подій.

Рух грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності

30. Рух грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності визначається на основі аналізу змін у статтях розділу балансу «Необоротні активи» та статті «Поточні фінансові інвестиції» і в розділі «IV. Необоротні активи та групи вибуття».

31. У статті «Реалізація фінансових інвестицій» відображаються суми грошових надходжень від продажу акцій або боргових зо-

бов'язань інших підприємств, а також часток у капіталі інших підприємств (інші, ніж надходження за такими інструментами, що визнаються як еквіваленти грошових коштів, або за такими, що утримуються для дилерських або торговельних цілей).

32. У статті «Реалізація необоротних активів» відображається надходження грошових коштів від продажу інвестиційної нерухомості, необоротних активів, утримуваних для продажу, та групи вибуття, а також інших довгострокових необоротних активів (крім фінансових інвестицій)

33. У статті «Реалізація майнових комплексів» показується надходження грошових коштів від продажу дочірніх підприємств та інших господарських одиниць (за вирахуванням грошових коштів, які були реалізовані у складі майнового комплексу).

34. У статті «Отримані відсотки» відображаються надходження грошових коштів у вигляді відсотків за позики, надані іншим сторонам (інші, ніж позики, здійснені фінансовою установою) за фінансовими інвестиціями в боргові цінні папери, за використання переданих у фінансову оренду необоротних активів тощо.

35. У статті «Отримані дивіденди» відображаються суми грошових надходжень у вигляді дивідендів як результат придбання акцій або часток у капіталі інших підприємств (крім виплат за такими інструментами, які визнаються як еквіваленти грошових коштів, або за такими, що утримуються для дилерських або торговельних цілей).

36. У статті «Інші надходження» показуються надходження грошових коштів від повернення авансів (крім авансів, пов'язаних з операційною діяльністю) та позик, наданих іншим сторонам (інші надходження, ніж аванси та позики фінансової установи), надходження грошових коштів від ф'ючерних контрактів, форвардних контрактів, опціонів тощо (за винятком тих контрактів, які укладаються для основної діяльності підприємства, або коли надходження класифікуються як фінансова діяльність), та інші надходження, які не передбачені у вищезазначених статтях.

37. У статті «Придбання фінансових інвестицій» відображаються виплати грошових коштів для придбання акцій або боргових зобов'язань інших підприємств, а також часток участі у спільних підприємствах (інші, ніж виплати за такими інструментами, що визнаються як еквіваленти грошових коштів, або за такими, що утримуються для дилерських або торговельних цілей).

38. У статті «Придбання необоротних активів» показуються виплати грошових коштів для придбання (створення) основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних активів (крім фінансових інвестицій).

У цій статті також відображаються суми сплачених відсотків, якщо вони включені до вартості будівництва (створення, вирощування тощо) необоротних активів.

39. У статті «Придбання майнових комплексів» відображаються грошові кошти, сплачені за придбані дочірні підприємства та інші господарські одиниці (за вирахуванням грошових коштів, придбаних у складі майнового комплексу).

40. У статті «Інші платежі» показуються аванси (крім пов'язаних з операційною діяльністю) і позики грошовими коштами, надані іншим сторонам (крім авансів і позик фінансових установ); виплати грошових коштів за ф'ючерсними контрактами, форвардними контрактами, опціонами тощо (за виключенням випадків, коли такі контракти укладаються для операційної діяльності підприємства або виплати класифікуються як фінансова діяльність); інші платежі, що не передбачені у вищезазначених статтях.

41. У статті «Чистий рух коштів до надзвичайних подій» показується різниця між сумами грошових надходжень та видатків, відображених відповідно до пп. 31 — 40 цього Положення (стандарту).

42. У статті «Рух коштів від надзвичайних подій» відображаються, відповідно, надходження або видаток коштів, пов'язані з надзвичайними подіями в процесі інвестиційної діяльності.

43. У статті «Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності» відображається результат руху коштів від інвестиційної діяльності з урахуванням руху коштів від надзвичайних подій.

Рух грошових коштів у результаті фінансової діяльності

44. Рух грошових коштів у результаті фінансової діяльності визначається на основі змін у статтях балансу за розділом «Власний капітал» та статтях, пов'язаних з фінансовою діяльністю, у розділах балансу: «Забезпечення наступних витрат і платежів», «Довгострокові зобов'язання» і «Поточні зобов'язання» («Короткострокові кредити банків» і «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями», «Поточні зобов'язання за розрахунками з учасниками» тощо).

45. У статті «Надходження власного капіталу» відображаються надходження грошових коштів від розміщення акцій та інших операцій, що призводять до збільшення власного капіталу.

46. У статті «Отримані позики» відображаються надходження грошових коштів у результаті утворення боргових зобов'язань (позик, векселів, облігацій, а також інших видів короткострокових і довгострокових зобов'язань, не пов'язаних з операційною діяльністю).

47. У статті «Інші надходження» показуються інші надходження грошових коштів, пов'язані з фінансовою діяльністю.

48. У статті «Погашення позик» відображаються виплати грошових коштів для погашення отриманих позик.

49. У статті «Сплачені дивіденди» показуються суми дивідендів, сплачені грошовими коштами.

50. У статті «Інші платежі» показується використання грошових коштів для викуплення раніше випущених акцій підприємства, виплати грошових коштів орендодавцю для погашення заборгованості за фінансовою орендою та за іншими платежами, пов'язаними з фінансовою діяльністю.

51. У статті «Чистий рух коштів до надзвичайних подій» показується різниця між сумою грошових надходжень та видатків, відображених відповідно до пп. 45 — 50 цього Положення (стандарту).

52. У статті «Рух коштів від надзвичайних подій» відображаються, відповідно, надходження або видаток коштів, пов'язані з надзвичайними подіями в процесі фінансової діяльності.

53. У статті «Чистий рух коштів від фінансової діяльності» відображається результат руху коштів від фінансової діяльності з урахуванням руху коштів від надзвичайних подій.

Зміна величини грошових коштів за звітний період

54. У статті «Чистий рух коштів за звітний період» показується різниця між сумою грошових надходжень та видатків, відображених у статтях: «Чистий рух коштів від операційної діяльності», «Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності» та «Чистий рух коштів від фінансової діяльності».

55. У статті «Залишок коштів на початок року» показується залишок грошових коштів на початок року, наведений у балансі.

56. У статті «Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів» відображається сума збільшення або зменшення (наводиться у дужках) залишку грошових коштів у результаті перерахунку іноземної валюти при зміні валютних курсів протягом звітного періоду.

57. У статті «Залишок коштів на кінець року» наводиться різниця між сумою грошових надходжень та видатків, відображених у статтях «Залишок коштів на початок року», «Чистий рух коштів за звітний період» та «Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів». Розрахований таким чином показник повинен дорівнювати наведеному в балансі залишку грошових коштів та грошових еквівалентів на кінець звітного періоду.

Розкриття інформації про рух грошових коштів

58. У примітках до фінансової звітності наводиться (розкривається) інформація про:

- а) склад грошових коштів;
- б) склад статей «Інші надходження», «Інші платежі» та інших статей, які об'єднують декілька видів грошових потоків;
- в) негрошові операції інвестиційної та фінансової діяльності;
- г) наявність значного сальдо грошових коштів, які є в наявності у підприємства і які недоступні для використання групою, до якої належить підприємство.

59. У випадку придбання або продажу майнових комплексів протягом звітного періоду наводиться (розкривається) інформація про:

- а) загальну вартість придбання або реалізації майнового комплексу;
- б) частину загальної вартості майнового комплексу, яка, відповідно, була сплачена або отримана у формі грошових коштів;
- в) суму грошових коштів у складі активів майнових комплексів, що були придбані чи реалізовані;
- г) суму активів (крім грошових коштів) і зобов'язань придбаного або реалізованого майнового комплексу в розрізі окремих статей.

Додаток
до Положення (стандарту)
бухгалтерського обліку 4

Коди				
		01		

Дата (рік, місяць,
число)

Підприємство _____
 Територія _____
 Організаційно-правова форма господарювання _____
 Орган державного управління _____
 Вид економічної діяльності _____
 Одиниця виміру: тис. грн

за ЄДРПОУ _____
 за КОАТУУ _____
 за КОПФГ _____
 за СПОДУ _____
 за КВЕД _____
 Контрольна сума _____

Звіт про рух грошових коштів
за _____ 20__ р.

Форма № 3 _____ Код за ДКУД

1801004

Стаття	Код	За звітний період		За попередній період	
		надходження	видаток	надходження	видаток
1	2	3	4	5	6
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності					
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування					
	010				

Стаття	Код	За звітний період		За попередній період	
		надходження	видаток	надходження	видаток
<i>1</i>	2	3	4	5	6
Коригування на:					
амортизацію необоротних активів	020		X		X
збільшення (зменшення) забезпечень	030				
збиток (прибуток) від нереалізованих курсових різниць	040				
збиток (прибуток) від неопераційної діяльності	050				
Витрати на сплату відсотків	060		X		X
Прибуток (збиток) від операційної діяльності до зміни в чистих оборотних активах	070				
Зменшення (збільшення):					
оборотних активів	080				
витрат майбутніх періодів	090				
Збільшення (зменшення):					
поточних зобов'язань	100				
доходів майбутніх періодів	110				
Грошові кошти від операційної діяльності	120				
Сплачені:					

відсотки	130	X			X
податки на прибуток	140	X			X
Чистий рух коштів до надзвичайних подій	150				
Рух коштів від надзвичайних подій	160				
Чистий рух коштів від операційної діяльності	170				
II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності					
Реалізація:					
фінансових інвестицій	180		X		X
необоротних активів	190		X		X
майнових комплексів	200				
Отримані:					
відсотки	210		X		X
дивіденди	220		X		X
Інші надходження	230		X		X
Придбання:					
фінансових інвестицій	240	X			X
необоротних активів	250	X			X
майнових комплексів	260	X			X
Інші платежі	270	X			X
Чистий рух коштів до надзвичайних подій	280				

Стаття	Код	За звітний період		За попередній період	
		надходження	видаток	надходження	видаток
<i>1</i>	2	3	4	5	6
Рух коштів від надзвичайних подій	290				
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	300				
III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності					
Надходження власного капіталу	310		X		X
Отримані позики	320		X		X
Інші надходження	330		X		X
Погашення позик	340	X		X	
Сплачені дивіденди	350	X		X	
Інші платежі	360	X		X	
Чистий рух коштів до надзвичайних подій	370				
Рух коштів від надзвичайних подій	380				
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	390				
Чистий рух коштів за звітний період	400				
Залишок коштів на початок року	410		X		X
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	420				
Залишок коштів на кінець року	430		X		X

Керівник
Головний бухгалтер

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 5 «Звіт про власний капітал»

*Затверджено наказом Міністерства фінансів України
від 31 березня 1999 року № 87*

*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
21 червня 1999 року за № 399/3692*

*(зі змінами і доповненнями, останні з яких унесено наказом
Міністерства фінансів України від 31 травня 2011 року № 664)*

Загальні положення

1. Цим Положенням (стандартом) визначаються зміст і форма звіту про власний капітал і загальні вимоги до розкриття його статей.
2. Норми цього Положення (стандарту) стосуються підприємств, організацій та інших юридичних осіб (далі — підприємства) усіх форм власності (крім банків і бюджетних установ).
3. Особливості складання консолідованого звіту про власний капітал визначаються окремим положенням (стандартом).
4. Метою складання звіту про власний капітал є розкриття інформації про зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду.
5. Звіт про власний капітал складається за формою, наведеною в додатку до цього Положення (стандарту).
6. Для забезпечення порівняльного аналізу інформації підприємства повинні додавати до річного звіту звіт про власний капітал за попередній рік.

Зміст статей звіту про власний капітал

7. У статтях «Залишок на початок року» та «Залишок на кінець року» показують суми власного капіталу на початок (нескоригований залишок) і кінець року.
8. У статтях «Зміна облікової політики», «Виправлення помилок» та «Інші зміни» відображаються суми коригувань, передбачених Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах».
9. У статті «Скоригований залишок» показується залишок власного капіталу на початок звітного року після внесення відповідних коригувань.
10. У статтях розділу «Переоцінка активів» наводяться дані, які відображають збільшення або зменшення власного капіталу в ре-

зультаті переоцінки основних засобів та інших активів у порядку, передбаченому відповідними положеннями (стандартами).

11. У статті «Чистий прибуток (збиток) за звітний період» показується сума чистого прибутку (збитку) зі звіту про фінансові результати.

12. У статтях розділу «Розподіл прибутку» наводяться сума нарахованих дивідендів, дані про інший розподіл прибутку між учасниками (власниками) підприємства або спрямування прибутку до статутного капіталу, резервного капіталу тощо.

13. У статтях розділу «Внески учасників» наводяться дані про збільшення статутного капіталу підприємства та зміни неоплаченого капіталу в результаті збільшення або зменшення дебіторської заборгованості учасників за внесками до статутного капіталу підприємства.

14. У статтях розділу «Вилучення капіталу» наводяться дані про зменшення власного капіталу підприємства внаслідок виходу учасника, викупу чи анулювання викуплених акцій акціонерним товариством, зменшення номінальної вартості акцій або з інших причин.

15. У статтях розділу «Інші зміни в капіталі» наводяться дані про всі інші зміни у власному капіталі підприємства, що не були включені до вищезазначених статей, зокрема, списання невідшкодованих збитків, безкоштовно отримані активи та інші зміни.

16. У статті «Разом змін в капіталі» наводиться підсумок змін у складі власного капіталу за звітний період, що визначається як сума всіх змін, відображених у рядках 060 — 280. Залишок власного капіталу на кінець року визначається, виходячи з його скоригованого залишку на початок року (рядок 050) і підсумку змін у капіталі (рядок 290).

17. Дані в графах 3 — 11 наводяться у дужках, якщо такі показники призводять до зменшення залишку відповідного елемента власного капіталу.

Розкриття інформації в примітках до фінансових звітів

18. Усі підприємства розкривають у примітках до фінансових звітів призначення та умови використання кожного елемента власного капіталу (крім статутного капіталу).

19. Акціонерні товариства наводять у примітках до фінансових звітів інформацію про:

19.1. Загальну кількість та номінальну вартість акцій, на які передбачається здійснити передплату.

19.2. Загальну кількість та номінальну вартість акцій, на які здійснена передплата, у порівнянні із передбаченими величинами.

19.3. Загальну суму коштів, одержаних в ході передплати на акції, у такому розрізі:

19.3.1. Всі грошові кошти, внесені як плата за акції, із зазначенням кількості акцій.

19.3.2. Вартісна оцінка майна, внесеного як плата за акції, із зазначенням кількості акцій.

19.3.3. Загальну суму іноземної валюти, внесеної як плата за акції, із зазначенням кількості акцій та курсу, за яким валюту зараховано в обліку.

19.4. Акції у складі статутного капіталу за окремими типами і категоріями:

19.4.1. Кількість випущених акцій, із зазначенням неоплаченої частини статутного капіталу.

19.4.2. Номінальна вартість акції.

19.4.3. Зміни протягом звітного періоду у кількості акцій, що перебувають в обігу.

19.4.4. Права, привілеї та обмеження, пов'язані з акціями, в тому числі обмеження щодо розподілу дивідендів та повернення капіталу.

19.4.5. Акції, що належать самому товариству, його дочірнім і асоційованим підприємствам.

19.4.6. Перелік засновників і кількість акцій, якими вони володіють.

19.4.7. Кількість акцій, які перебувають у власності членів виконавчого органу, та перелік осіб, частки яких у статутному капіталі перевищують 5 %.

19.4.8. Акції, зарезервовані для випуску згідно з опціонами та іншими контрактами, з указанням їх термінів і сум.

19.5. Накопичену суму дивідендів, не сплачених за привілейованими акціями.

19.6. Суму, включену (або не включену) до складу зобов'язань, коли дивіденди були передбачені, але формально не затверджені.

20. Всі інші підприємства наводять у примітках до фінансових звітів інформацію про:

20.1. Розподіл часток статутного капіталу між власниками.

20.2. Права, привілеї або обмеження щодо цих часток.

20.3. Зміни у складі часток власників у статутному капіталі.

Додаток
до Положення (стандарту)
бухгалтерського обліку 5

Коди				
		01		
Дата (рік, місяць, число)				
за ЄДРПОУ				
за КОАТУУ				
за КОПФГ				
за СПОДУ				
за КВЕД				
Контрольна сума				

Підприємство _____
 Територія _____
 Організаційно-правова форма господарювання _____
 Орган державного управління _____
 Вид економічної діяльності _____
 Одиниця виміру: тис. грн _____

Звіт про власний капітал

за _____ р. _____ код за ДКУД _____
 Форма № 4 _____

Стаття	Код	Статутний капітал	Па-йовий капітал	Додатковий вкладений капітал	Інший додатковий капітал	Резервний капітал	Нерозподілений прибуток	Неоплачений капітал	Вилучений капітал	Резом
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Залишок на початок року	010									
Коригування:										

Стаття	Код	Статут-ний капітал	Па-йовий капітал	Додатко-вий вкла-дений капі-тал	Інший додатко-вий капі-тал	Резер-вний капі-тал	Нерозпо-ділений прибуток	Не-опла-чений капі-тал	Виду-чений капітал	Ра-зом
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Розподіл прибутку:										
Виплати власникам (дивіденди)	140									
Спрямування прибу-тку до статутного капіталу	150									
Відрахування до Ре-зервного капіталу	160									
Сума чистого прибу-тку, належна до бо-джету відповідно до законодавства	170									
Внески учасників:										
Внески до капіталу	180									
Погашення заборго-ваності з капіталу	190									
Сума чистого при-бутку на створення спеціальних (цільо-вих) фондів	200									

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах»

*Затверджено наказом Міністерства фінансів України
від 28 травня 1999 р. № 137*

*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
21 червня 1999 р. за № 392/3685*

*(із змінами і доповненнями, останні з яких унесено наказом
Міністерства фінансів України від 25 вересня 2009 року № 1125)*

Загальні положення

1. Цим Положенням (стандартом) визначається порядок виправлення помилок, внесення та розкриття інших змін у фінансовій звітності.

2. Норми цього Положення (стандарту) застосовуються у фінансовій звітності підприємств, організацій та інших юридичних осіб (далі — підприємства) усіх форм власності (крім бюджетних установ).

3. Терміни, що використовуються в положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, мають таке значення:

Дата балансу — дата, на яку складений баланс підприємства. Звичайно датою балансу є кінець останнього дня звітного періоду.

Облікова оцінка — попередня оцінка, яка використовується підприємством з метою розподілу витрат і доходів між відповідними звітними періодами.

Подія після дати балансу — подія, яка відбувається між датою балансу і датою затвердження керівництвом фінансової звітності, підготовленої до оприлюднення, яка вплинула або може вплинути на фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства.

Виправлення помилок і зміни в облікових оцінках

4. Виправлення помилок, допущених при складанні фінансових звітів у попередніх роках, здійснюється шляхом коригування сальдо нерозподіленого прибутку на початок звітного року, якщо такі помилки впливають на величину нерозподіленого прибутку (непокритого збитку).

5. Виправлення помилок, які відносяться до попередніх періодів, вимагає повторного відображення відповідної порівняльної інформації у фінансовій звітності.

6. Облікова оцінка може переглядатися, якщо змінюються обставини, на яких базувалася ця оцінка, або отримана додаткова інформація.

7. Наслідки зміни в облікових оцінках слід включати до тієї ж самої статті звіту про фінансові результати, яка раніше застосовувалась для відображення доходів або витрат, пов'язаних з об'єктом такої оцінки.

8. Наслідки зміни облікових оцінок слід включати до звіту про фінансові результати в тому періоді, в якому відбулася зміна, а також і в наступних періодах, якщо зміна впливає на ці періоди.

Зміни в обліковій політиці

9. Облікова політика може змінюватися тільки, якщо змінюються статутні вимоги, вимоги органу, який затверджує положення (стандарт) бухгалтерського обліку, або, якщо зміни забезпечать достовірне відображення подій або операцій у фінансовій звітності підприємства.

10. Не вважається зміною облікової політики встановлення облікової політики для:

10.1. Подій або операцій, які відрізняються за змістом від попередніх подій або операцій.

10.2. Подій або операцій, які не відбувалися раніше.

11. Облікова політика застосовується щодо подій та операцій з моменту їх виникнення, за винятком випадків, передбачених п. 13 цього Положення (стандарту).

12. Вплив зміни облікової політики на події та операції минулих періодів відображається у звітності шляхом:

12.1. Коригування сальдо нерозподіленого прибутку на початок звітного року.

12.2. Повторного надання порівняльної інформації щодо попередніх звітних періодів.

13. Якщо суму коригування нерозподіленого прибутку на початок звітного року неможливо визначити достовірно, то облікова політика поширюється лише на події та операції, які відбуваються після дати зміни облікової політики.

14. Якщо неможливо розрізнити зміну облікової політики та зміну облікових оцінок, то це розглядається і відображається як зміна облікових оцінок.

Події після дати балансу

15. Події після дати балансу можуть вимагати коригування певних статей або розкриття інформації про ці події у примітках до фінансових звітів.

16. Події після дати балансу, які надають додаткову інформацію про визначення сум, пов'язаних з умовами, що існували на дату балансу, вимагають коригування відповідних активів і зобов'язань. Коригування активів і зобов'язань здійснюється шляхом сторнування та (або) додаткових записів в обліку звітного періоду, які відображають уточнення оцінки відповідних статей внаслідок подій після дати балансу.

17. Події, що відбуваються після дати балансу і вказують на умови, що виникли після цієї дати, не потребують коригування статей фінансових звітів. Такі події слід розкривати в примітках до фінансових звітів, якщо відсутність інформації про них вплине на здатність користувачів звітності робити відповідні оцінки та приймати рішення.

Дивіденди за звітний період, які оголошені після дати балансу, слід розкривати в примітках до фінансових звітів.

18. Якщо події після дати балансу свідчать про наміри підприємства припинити діяльність або про неможливість її продовження, то фінансова звітність складається без застосування принципу безперервності діяльності.

19. Орієнтовний перелік подій після дати балансу додається.

Розкриття інформації у примітках до фінансових звітів

20. У примітках до фінансових звітів слід розкривати таку інформацію щодо виправлення помилок, які мали місце в попередніх періодах:

20.1. Зміст і суму помилки.

20.2. Статті фінансової звітності минулих періодів, які були переобраховані з метою повторного подання порівняльної інформації.

20.3. Факт повторного оприлюднення виправлених фінансових звітів або недоцільність повторного оприлюднення.

21. Підприємству слід розкривати зміст і суму змін в облікових оцінках, які мають суттєвий вплив на поточний період або, як очікується, суттєво будуть впливати на майбутні періоди.

22. У разі зміни в обліковій політиці підприємству слід розкривати:

22.1. Причини та суть зміни.

22.2. Суму коригування нерозподіленого прибутку на початок звітного року або обґрунтування неможливості її достовірного визначення.

22.3. Факт повторного подання порівнянної інформації у фінансових звітах або недоцільність її переобрахунку.

23. У разі потреби розкриття події, що відбулася після дати балансу, слід надавати інформацію про зміст події та оцінку її впливу на фінансовий результат або обґрунтування щодо неможливості зробити таку оцінку.

Орієнтовний перелік подій після дати балансу

1. Події, які надають додаткову інформацію про обставини, що існували на дату балансу

1.1. Оголошення банкрутом дебітора підприємства, заборгованість якого раніше була визнана сумнівною.

1.2. Переоцінка активів після звітної дати, яка свідчить про стійке зниження їхньої вартості, визначеної на дату балансу.

1.3. Отримання інформації про фінансовий стан і результати діяльності дочірніх і асоційованих підприємств, яка свідчить про стійке зниження вартості їхніх акцій на фондових біржах.

1.4. Продаж запасів, який свідчить про необґрунтованість оцінки чистої вартості їх реалізації на дату балансу.

1.5. Отримання від страхової організації матеріалів про уточнення розміру страхового відшкодування, переговори щодо якого велись на звітну дату.

1.6. Виявлення помилок або порушень законодавства, що призвели до перекручення даних фінансової звітності.

2. Події, які вказують на обставини, що виникли після дати балансу

2.1. Прийняття рішення щодо реорганізації підприємства.

2.2. Придбання цілісного майнового комплексу.

2.3. Рішення про припинення операцій, які становлять значну частину основної діяльності підприємства.

2.4. Знищення (втрата) активів підприємства внаслідок пожежі, аварії, стихійного лиха або іншої надзвичайної події.

2.5. Прийняття рішення щодо емісії цінних паперів.

2.6. Непрогнозовані зміни індексів цін і валютних курсів.

2.7. Укладення контрактів щодо значних капітальних і фінансових інвестицій.

2.8. Прийняття законодавчих актів, які впливають на діяльність підприємства.

2.9. Дивіденди за звітний період оголошені підприємством після дати балансу.

ПЛАН

рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій
Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 р. № 291
Зареєстровано в Міністерстві юстиції України

21 грудня 1999 р. за № 892/4185

(В редакції станом на 30.07.2011 р.)

Клас 1. Необоротні активи

Клас 2. Запаси

Клас 3. Кошти, розрахунки та інші активи

Клас 4. Власний капітал та забезпечення зобов'язань

Клас 5. Довгострокові зобов'язання

Клас 6. Поточні зобов'язання

Клас 7. Доходи і результати діяльності

Клас 8. Витрати за елементами

Клас 9. Витрати діяльності

Клас 0. Позабалансові рахунки

Синтетичні рахунки (рахунки першого порядку)		Субрахунки (рахунки другого порядку)		Сфера застосування
Код	Назва	Код	Назва	
1	2	3	4	5
Клас 1. Необоротні активи				
10	Основні засоби	100	Інвестиційна нерухомість	Усі види діяльності
		101	Земельні ділянки	
		102	Капітальні витрати на поліпшення земель	

	103	Будинки та споруди			
	104	Машини та обладнання			
	105	Транспортні засоби			
	106	Інструменти, прилади та інвентар			
	107	Тварини			
	108	Багаторічні насадження			
	109	Інші основні засоби			
11	111	Бібліотечні фонди	Інші необоротні матеріальні активи	Усі види діяльності	
	112	Малоцінні необоротні матеріальні активи			
	113	Тимчасові (нетитульні) споруди			
	114	Природні ресурси			
	115	Інвентарна тара			
	116	Предмети прокату			
	117	Інші необоротні матеріальні активи			
12	121	Права користування природними ресурсами	Нематеріальні активи		Усі види діяльності
	122	Права користування майном			
	123	Права на комерційні позначення			
	124	Права на об'єкти промислової власності			
	125	Авторське право та суміжні з ним права			
	126	Виключено			
	127	Інші нематеріальні активи			

Синтетичні рахунки (рахунки першого порядку)		Субрахунки (рахунки другого порядку)		Сфера застосування
Код	Назва	Код	Назва	
1	2	3	4	5
13	Знос (амортизація) не-оборотних активів	131	Знос основних засобів	Усі види діяльності
		132	Знос інших необоротних матеріальних активів	
		133	Накопичена амортизація нематеріальних активів	
		134	Накопичена амортизація довгострокових біологічних активів	
		135	Знос інвестиційної нерухомості	
14	Довгострокові фінансові інвестиції	141	Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі	Усі види діяльності
		142	Інші інвестиції пов'язаним сторонам	
		143	Інвестиції не пов'язаним сторонам	
15	Капітальні інвестиції	151	Капітальне будівництво	Усі види діяльності
		152	Придбання (виготовлення) основних засобів	
		153	Придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів	
		154	Придбання (створення) нематеріальних активів	
		155	Придбання (вирощування) довгострокових біологічних активів	

16	Довгострокові біологічні активи	161	Довгострокові біологічні активи рослинництва, які оцінені за справедливою вартістю	Сільськогосподарські підприємства, підприємства інших галузей, що здійснюють сільськогосподарську діяльність
		162	Довгострокові біологічні активи рослинництва, які оцінені за первісною вартістю	
		163	Довгострокові біологічні активи тваринництва, які оцінені за справедливою вартістю	
		164	Довгострокові біологічні активи тваринництва, які оцінені за первісною вартістю	
17	Відстрочені податкові активи	165	Незрілі довгострокові біологічні активи, які оцінюються за справедливою вартістю	
		166	Незрілі довгострокові біологічні активи, які оцінюються за первісною вартістю	
18	Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи		За видами відстрочених податкових активів	Усі види діяльності
		181	Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду	Усі види діяльності
		182	Довгострокові векселі одержані	
		183	Інша дебіторська заборгованість	
19	Гудвіл	184	Інші необоротні активи	
			За видами об'єктів інвестування	Усі види діяльності
		191	Гудвіл при придбанні	
		192	Виключено	
		193	Гудвіл при приватизації (корпоратизації)	

Синтетичні рахунки (рахунки першого порядку)		Субрахунки (рахунки другого порядку)		Сфера застосування
Код	Назва	Код	Назва	
1	2	3	4	5
Клас 2. Запаси				
20	Виробничі запаси	201	Сировина й матеріали	Усі види діяльності
		202	Купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби	
		203	Паливо	
		204	Тара й тарні матеріали	
		205	Будівельні матеріали	
		206	Матеріали, передані в переробку	
		207	Запасні частини	
		208	Матеріали сільськогосподарського призначення	
		209	Інші матеріали	
21	Поточні біологічні активи	211	Поточні біологічні активи рослинництва, які оцінені за справедливою вартістю	Сільськогосподарські підприємства, підприємства інших галузей, що здійснюють сільськогосподарську діяльність
		212	Поточні біологічні активи тваринництва, які оцінені за справедливою вартістю	

		213	Поточні біологічні активи тваринництва, які оцінені за первісною вартістю		Усі види діяльності
22	Малочінні та швидкозношувані предмети		За видами предметів		Усі види діяльності
23	Виробництво		За видами виробництва		Усі види діяльності
24	Брак у виробництві		За видами продукції		Галузі матеріального виробництва
25	Напівфабрикати		За видами напівфабрикатів		Промисловість
26	Готова продукція		За видами готової продукції		Промисловість, сільське господарство та ін.
27	Продукція сільськогосподарського виробництва		За видами продукції		Сільське господарство, підприємства інших галузей з підсо- бним сільськогосподарським виробництвом
28	Товари	281	Товари на складі		Усі види діяльності
		282	Товари в торгівлі		
		283	Товари на комісії		
		284	Тара під товарами		
		285	Торгова націнка		
286	Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу				
29				

Синтетичні рахунки (рахунки першого порядку)		Субрахунки (рахунки другого порядку)		Сфера застосування
Код	Назва	Код	Назва	
1	2	3	4	5
Клас 3. Кошти, розрахунки та інші активи				
30	Каса	301	Каса в національній валюті	Усі види діяльності
		302	Каса в іноземній валюті	
31	Рахунки в банках	311	Поточні рахунки в національній валюті	Усі види діяльності
		312	Поточні рахунки в іноземній валюті	
		313	Інші рахунки в банку в національній валюті	
		314	Інші рахунки в банку в іноземній валюті	
32			
33	Інші кошти	331	Грошові документи в національній валюті	Усі види діяльності
		332	Грошові документи в іноземній валюті	
		333	Грошові кошти в дорозі в національній валюті	
		334	Грошові кошти в дорозі в іноземній валюті	
34	Короткострокові векселі одержані	341	Короткострокові векселі, одержані в національній валюті	Усі види діяльності
		342	Короткострокові векселі, одержані в іноземній валюті	
35	Поточні фінансові інвестиції	351	Еквіваленти грошових коштів	Усі види діяльності
		352	Інші поточні фінансові інвестиції	

36	Розрахунки з покупцями та замовниками	361	Розрахунки з вітчизняними покупцями	Усі види діяльності
		362	Розрахунки з іноземними покупцями	
		363	Розрахунки з учасниками ПФГ	
37	Розрахунки з різними дебіторами	371	Розрахунки за виданими авансами	Усі види діяльності
		372	Розрахунки з підзвітними особами	
		373	Розрахунки за нарахованими доходами	
		374	Розрахунки за претензіями	
		375	Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків	
		376	Розрахунки за позиками членам кредитних спілок	
		377	Розрахунки з іншими дебіторами	
378	Розрахунки з державними цільовими фондами			
38	Резерв сумнівних боргів		За дебіторами	Усі види діяльності
39	Витрати майбутніх періодів		За видами витрат	Усі види діяльності
Клас 4. Власний капітал та забезпечення зобов'язань				
40	Статутний капітал		За видами капіталу	Усі види діяльності
41	Пайовий капітал		За видами капіталу	Кооперативні організації, кредитні спілки
42	Додатковий капітал	421	Емісійний дохід	Усі види діяльності
		422	Інший вкладений капітал	

Синтетичні рахунки (рахунки першого порядку)		Субрахунки (рахунки другого порядку)		Сфера застосування
Код	Назва	Код	Назва	
1	2	3	4	5
		423	Дооцінка активів	
		424	Безоплатно одержані необоротні активи	
		425	Інший додатковий капітал	
43	Резервний капітал		За видами капіталу	Усі види діяльності
44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)	441	Прибуток нерозподілений	Усі види діяльності
		442	Непокриті збитки	
45	Вилучений капітал	443	Прибуток, використаний у звітному періоді	Усі види діяльності
		451	Вилучені акції	
		452	Вилучені вклади й паї	
46	Неоплачений капітал	453	Інший вилучений капітал	Усі види діяльності
			За видами капіталу	
47	Забезпечення майбутніх витрат і платежів	471	Забезпечення виплат відпусток	Усі види діяльності
		472	Додаткове пенсійне забезпечення	
		473	Забезпечення гарантійних зобов'язань	
		474	Забезпечення інших витрат і платежів	
		475	Забезпечення призового фонду (резерв виплат)	

		476	Резерв на виплату джек-поту, не забезпеченого сплатою участі у лотереї	Усі види діяльності
		477	Забезпечення матеріального заохочення	
		478	Забезпечення відновлення земельних ділянок	
48	Цільове фінансування і цільові надходження	481	За об'єктами фінансування	Усі види діяльності
		482	Кошти, вивільнені від оподаткування	
		483	Кошти з бюджету та державних цільових фондів	
		484	Гуманітарна допомога	
		484	Інші кошти цільового фінансування і цільових надходжень	
49	Страхові резерви	491	Технічні резерви	Страхова діяльність
		492	Резерви із страхування життя	
		493	Частка перестраховиків у технічних резервах	
		494	Частка перестраховиків у резервах із страхування життя	
		495	Результат зміни технічних резервів	
		496	Результат зміни резервів із страхування життя	
		497	Результат зміни резервів незароблених премій	
		498	Результат зміни резервів збитків	

Синтетичні рахунки (рахунки першого порядку)		Субрахунки (рахунки другого порядку)		Сфера застосування
Код	Назва	Код	Назва	
1	2	3	4	5
Клас 5. Довгострокові зобов'язання				
50	Довгострокові позики	501	Довгострокові кредити банків у національній валюті	Усі види діяльності
		502	Довгострокові кредити банків в іноземній валюті	
		503	Відстрочені довгострокові кредити банків у національній валюті	
		504	Відстрочені довгострокові кредити банків в іноземній валюті	
		505	Інші довгострокові позики в національній валюті	
		506	Інші довгострокові позики в іноземній валюті	
51	Довгострокові векселі видані	511	Довгострокові векселі, видані в національній валюті	Усі види діяльності
		512	Довгострокові векселі, видані в іноземній валюті	
52	Довгострокові зобов'язання за облігаціями	521	Зобов'язання за облігаціями	Усі види діяльності
		522	Премія за випущеними облігаціями	
		523	Дисконт за випущеними облігаціями	
53	Довгострокові зобов'язання з оренди	531	Зобов'язання з фінансової оренди	Усі види діяльності
		532	Зобов'язання з оренди цілісних майнових комплексів	

54	Відстрочені податкові зобов'язання	За видами зобов'язань	Усі види діяльності
55	Інші довгострокові зобов'язання	За видами зобов'язань	Усі види діяльності
56		
57		
58		
59		
Клас 6. Поточні зобов'язання			
60	Короткострокові позики	Короткострокові кредити банків у національній валюті	Усі види діяльності
		Короткострокові кредити банків в іноземній валюті	
		Відстрочені короткострокові кредити банків у національній валюті	
		Відстрочені короткострокові кредити банків в іноземній валюті	
		Прострочені позики в національній валюті	
		Прострочені позики в іноземній валюті	
61	Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в національній валюті	Усі види діяльності
		Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в іноземній валюті	
62	Короткострокові векселі, видані	Короткострокові векселі, видані в національній валюті	Усі види діяльності
		Короткострокові векселі, видані в іноземній валюті	

Синтетичні рахунки (рахунки першого порядку)		Субрахунки (рахунки другого порядку)		Сфера застосування
Код	Назва	Код	Назва	
1	2	3	4	5
63	Розрахунки з постачальниками та підрядниками	631	Розрахунки з вітчизняними постачальниками	Усі види діяльності
		632	Розрахунки з іноземними постачальниками	
		633	Розрахунки з учасниками ПФГ	
64	Розрахунки за податками й платежами	641	Розрахунки за податками	Усі види діяльності
		642	Розрахунки за обов'язковими платежами	
		643	Податкові зобов'язання	
		644	Податковий кредит	
65	Розрахунки за страхування	651	За розрахунками із загальнообов'язкового державного соціального страхування	Усі види діяльності
		652	За соціальним страхуванням	
		653	Виключено	
		654	За індивідуальним страхуванням	
		655	За страхуванням майна	
66	Розрахунки за виплатами працівникам	661	Розрахунки за заробітною платою	Усі види діяльності
		662	Розрахунки з депонентами	
		663	Розрахунки за іншими виплатами	

67	Розрахунки з учасниками	671	Розрахунки за нарахованими дивидендами	Усі види діяльності
		672	Розрахунки за іншими виплатами	
68	Розрахунки за іншими операціями	680	Розрахунки, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу	Усі види діяльності
		681	Розрахунки за авансами одержаними	
		682	Внутрішні розрахунки	
		683	Внутрішньогосподарські розрахунки	
		684	Розрахунки за нарахованими відсотками	
69	Доходи майбутніх періодів	685	Розрахунки з іншими кредиторами	Усі види діяльності
			За видами доходів	
Клас 7. Доходи і результати діяльності				
70	Доходи від реалізації	701	Дохід від реалізації готової продукції	Усі види діяльності
		702	Дохід від реалізації товарів	
		703	Дохід від реалізації робіт і послуг	
		704	Вирахування з доходу	
		705	Перестрахування	
71	Інший операційний дохід	710	Дохід від первісного визнання та від зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю	Усі види діяльності
		711	Дохід від реалізації іноземної валюти	
		712	Дохід від реалізації інших оборотних активів	

Синтетичні рахунки (рахунки першого порядку)		Субрахунки (рахунки другого порядку)		Сфера застосування
Код	Назва	Код	Назва	
1	2	3	4	5
		713	Дохід від операційної оренди активів	
		714	Дохід від операційної курсової різниці	
		715	Одержані штрафи, пені, неустойки	
		716	Відшкодування раніше списаних активів	
		717	Дохід від списання кредиторської заборгованості	
		718	Дохід від безоплатно одержаних оборотних активів	
		719	Інші доходи від операційної діяльності	
72	Дохід від участі в капі- талі	721	Дохід від інвестицій в асоційовані підприємства	Усі види діяльності
		722	Дохід від спільної діяльності	
		723	Дохід від інвестицій в дочірні підприємства	
73	Інші фінансові доходи	731	Дивіденди одержані	Усі види діяльності
		732	Відсотки одержані	
		733	Інші доходи від фінансових операцій	
74	Інші доходи	741	Дохід від реалізації фінансових інвестицій	Усі види діяльності
		742	Дохід від відновлення корисності активів	
		743	Виключено	

	744	Дохід від неопераційної курсової різниці	Усі види діяльності	
	745	Дохід від безоплатно одержаних активів		
	746	Інші доходи від звичайної діяльності		
75	Надзвичайні доходи	751	Відшкодування збитків від надзвичайних подій	Усі види діяльності
		752	Інші надзвичайні доходи	
76	Страхові платежі	За видами страхування	Страхова діяльність	
77			
78			
79	Фінансові результати	791	Результат операційної діяльності	Усі види діяльності
		792	Результат фінансових операцій	
		793	Результат іншої звичайної діяльності	
		794	Результат надзвичайних подій	
Клас 8. Витрати за елементами				
80	Матеріальні витрати	801	Витрати сировини й матеріалів	Усі види діяльності
		802	Витрати купівельних напівфабрикатів та комплектуючих виробів	
		803	Витрати палива й енергії	
		804	Витрати тари й тарних матеріалів	
		805	Витрати будівельних матеріалів	

Синтетичні рахунки (рахунки першого порядку)		Субрахунки (рахунки другого порядку)		Сфера застосування
Код	Назва	Код	Назва	
1	2	3	4	5
81	Витрати на оплату праці	806	Витрати запасних частин	Усі види діяльності
		807	Витрати матеріалів сільськогосподарського призначення	
		808	Витрати товарів	
		809	Інші матеріальні витрати	
		811	Виплати за окладами й тарифами	
812	Премії та заохочення			
813	Компенсаційні виплати			
814	Оплата відпусток			
815	Оплата іншого невідпрацьованого часу			
816	Інші витрати на оплату праці			
82	Відрахування на соціальні заходи	821	Відрахування на загальнообов'язкове державне соціальне страхування	Усі види діяльності
		822	Виключено	
		823	Виключено	
		824	Відрахування на індивідуальне страхування	
83	Амортизація	831	Амортизація основних засобів	Усі види діяльності

		832	Амортизація інших необоротних матеріальних активів	
		833	Амортизація нематеріальних активів	
84	Інші операційні витрати		За видами витрат	Усі види діяльності
85	Інші затраги		За видами затраг	Усі види діяльності
86			
87			
88			
89			
Клас 9. Витрати діяльності				
90	Собівартість реалізації	901	Собівартість реалізованої готової продукції	Усі види діяльності
		902	Собівартість реалізованих товарів	
		903	Собівартість реалізованих робіт і послуг	
		904	Страхові виплати	
91	Загальновиробничі витрати		За видами витрат	Усі види діяльності
92	Адміністративні витрати		За видами витрат	Усі види діяльності
93	Витрати на збут		За видами витрат	Усі види діяльності
94	Інші витрати операційної діяльності	940	Витрати від первісного визнання та від зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю	Усі види діяльності
		941	Витрати на дослідження і розробки	

Синтетичні рахунки (рахунки першого порядку)		Субрахунки (рахунки другого порядку)		Сфера застосування
Код	Назва	Код	Назва	
1	2	3	4	5
		942	Собівартість реалізованої іноземної валюти	
		943	Собівартість реалізованих виробничих запасів	
		944	Сумнівні та безнадійні борги	
		945	Втрати від операційної курсової різниці	
		946	Втрати від знецінення запасів	
		947	Нестачі і втрати від псування цінностей	
		948	Визнані штрафи, пені, неустойки	
		949	Інші витрати операційної діяльності	
95	Фінансові витрати	951	Відсотки за кредит	Усі види діяльності
		952	Інші фінансові витрати	
96	Втрати від участі в ка- піталі	961	Втрати від інвестицій в асоційовані підприємства	Усі види діяльності
		962	Втрати від спільної діяльності	
		963	Втрати від інвестицій в дочірні підприємства	
97	Інші витрати	971	Собівартість реалізованих фінансових інвестицій	Усі види діяльності
		972	Втрати від зменшення корисності активів	
		973	Виключено	

	974	Втрати від неопераційних курсових різниць	
	975	Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій	
	976	Списання необоротних активів	
	977	Інші витрати звичайної діяльності	
	978	Виключено	
	979	Виключено	
98	981	Податок на прибуток від звичайної діяльності	Усі види діяльності
	982	Податок на прибуток від надзвичайних подій	
99	991	Втрати від стихійного лиха	Усі види діяльності
	992	Втрати від техногенних катастроф і аварій	
	993	Інші надзвичайні витрати	
Клас 0. Позабалансові рахунки			
01		Орендовані необоротні активи	Усі види діяльності
02	021	Активи на відповідальньому зберіганні	Усі види діяльності

		022	Матеріали, прийняті для переробки	Усі види діяльності
		023	Матеріальні цінності на відповідальному зберіганні	
		024	Товари, прийняті на комісію	
		025	Матеріальні цінності довірителя	
03	Контрактні зобов'язання		За видами зобов'язань	Усі види діяльності
04	Непередбачені активи зобов'язання	041	Непередбачені активи	Усі види діяльності
		042	Непередбачені зобов'язання	
05	Гарантії та забезпечення надані		За видами гарантій та забезпечень наданих	Усі види діяльності
06	Гарантії та забезпечення отримані		За видами гарантій та забезпечень отриманих	Усі види діяльності
07	Списані активи	071	Списана дебіторська заборгованість	Усі види діяльності
		072	Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей	
08	Бланки суворого обліку		За видами бланків	Усі види діяльності

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Альбом унифицированных форм первичной учетной документации по учету кассовых операций и результатов инвентаризации. — 2-е изд., актуализ. — М.: Дело и Сервис, 2006.
2. Антошкіна Л.І., Вороновська О.В. та ін.. Словник-довідник бухгалтера: Навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. — Донецьк: Юго-Восток, 2005.
3. Апель А.Л. Справочник юриста по бухгалтерскому учету и налогообложению. — Спб.; Минск: Питер, 2006.
4. Білуха М.Т., Дмитренко М.Г. та ін.. Фінансовий контроль: теорія, ревізія, аудит: Підручник для студ. вищ. навч. закл. — 2 вид., перероб. і доп. — К.: Українська академія оригінальних ідей, 2006.
5. Бухгалтерський облік та судово-бухгалтерська експертиза: навч.-метод. посіб. / В.М. Шарманська; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2006. — 257 с.
6. Бухгалтерський облік у документах: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. — К.: Пектораль, 2005.
7. Бухгалтерський облік: аудит: Навч.-метод. посіб. / Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя — Ніжин: НДУ, 2006.
8. Василик О.Д. Теорія фінансів. Підручник.- К.: Видавництво НІОС, 2000.
9. Грабова Н.М. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник / За ред. М.В.Кужельного. — Київ: А.С.К., 2008. — 266 с.
10. Грабова Н.Н. Бухгалтерский учет в производственных и торговых предприятиях: Учебное пособие для вузов / Под ред. Н.В.Кужельного. — Киев: А.С.К., 2003. — 624 с.
11. Грабова Н.Н., Добровский В.Н. Бухгалтерский учет в производственных и торговых предприятиях.: Учеб. пособие для студентов вузов / Под ред. Н.В. Кужельного. — К.: А.С.К., 2002. — 624 с.
12. Должанський М.І., Должанський А.М. Бухгалтерський облік в Україні з використанням Положень (стандартів) бухгалтерського обліку: Навчальний посібник. — Львівський банківський інститут, НБУ, 2003. — 494 с.
13. Загородній А.Г., Партин Г.О. Фінанси підприємств: Навч. посіб. — Л.: ЛБІ НБУ, 2003.
14. Загородній А.Г. Бухгалтерський облік: основи теорії та практики: Навчальний посібник. — Київ: Знання, 2004. — 377 с.

15. *Загородній А.Г., Партин Г.О.* Бухгалтерський облік: основи теорії та практики: Навч. посіб. — 3-тє вид., перероб. доп. — К.: Т-во «Знання», КОО, 2004. — 377 с.

16. Інструкція Про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах // Затв. постановою Правління НБУ від 12.11.2003 № 492 // Офіційний вісник України від 02.01.2004 — 2003 р., № 51, том 1, стор. 316, стаття 2707.

17. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Затв. наказом Правління НБУ від 21.01.2004 № 22 // Офіційний вісник України від 16.04.2004 — 2004 р., № 13, стор. 110, стаття 908.

18. Інструкція по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків: Затв. наказом Міністерства фінансів України від 11.08.1999 р. № 69 // Офіційний вісник України. — 1999р.

19. *Лишilenко О.В.* Бухгалтерський облік: Підручник для вузів. — Київ: Центр навчальної літератури, 2009. — 632 с.

20. *Лишilenко О.В.* Теорія бухгалтерського обліку: Навчальний посібник для вузів. — Київ: Центр навчальної літератури, 2009. — 215 с.

21. *Ловінська Л.Г., Олійник Я.В., Галат Л.О.* Бухгалтерський облік для економістів та правознавців у схемах та таблицях: Навч. посібник / Київський національний економічний університет. — К.: КНЕУ, 2006.

22. *Любушин Н.* Анализ финансово-экономической деятельности предприятия. — М.: ЮНИТИ- Дана, 2000.

23. *Моссаковський В.* Концепція обліку в Україні // Бухгалтерський облік і аудит. — 2004. — № 11. — С.8-13.

24. *Нищенко Л.* Порівняльний аналіз і перспективи розвитку міжнародних систем бухгалтерського обліку // Бухгалтерський облік і аудит. — 2004. — № 8. — С.32-36.

25. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Бухгалтерський облік»./ Укл.: О.Г.Варенич., А.П.Шаповалова, О.В.Сопко, О.В.Лисенко, 2003.

26. *Остап'юк М.Я., Лучко М.Р., Даньків І.Я.* Історія бухгалтерського обліку: Навч. посіб. — К.: Знання, 2005. — 276 с.

27. *Охрамович О.* Напрями вдосконалення нормативно-правового забезпечення бухгалтерського обліку в Україні // Бухгалтерський облік і аудит. — 2005. — № 4. — С. 48-52.

28. *Охрамович О.* Реформування бухгалтерського обліку країн СНД у нових умовах господарювання // Бухгалтерський облік і аудит. — 2004. — № 9. — С.47-53.

29. *Павлюк І.* Бухгалтерський облік зменшення та відновлення корисності основних фондів // Бухгалтерський облік і аудит. — 2004. — № 8. — С.21-24.

30. *Павлюк І.* Бухгалтерський облік переоцінки основних засобів // Бухгалтерський облік і аудит. — 2004. — № 7. — С.3-10.

31. *Пантелійчук Л.* Формування облікової політики підприємства // Бухгалтерський облік і аудит. — 2004. — № 12. — С.25-28.

32. *Пархоменко В.* Документальне забезпечення основ бухгалтерського обліку // Бухгалтерський облік і аудит. — 2005. — № 3. — С. 10-15.

33. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Затверджене наказом № 291 Міністерства фінансів України від 30 листопада 1998 року.

34. Податковий кодекс України від 2.12. 2010 року, № 2755- У1.

35. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Затверджено наказом № 87 Міністерства фінансів від 31 березня 1999 року // Бухгалтерія. — 2001. — № 5.

36. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість»: Затверджено наказом № 237 Міністерства фінансів від 8 жовтня 1999 року // Бухгалтерія. — 2001. — № 5.

37. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 11 «Зобов'язання»: Затверджено наказом № 20 Міністерства фінансів від 31 січня 2000 року // Бухгалтерія. — 2001. — № 5.

38. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 12 «Фінансові інвестиції»: Затверджено наказом № 91 Міністерства фінансів від 26 квітня 2000 року // Бухгалтерія. — 2001. — № 5.

39. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 15 «Дохід»: Затверджено наказом № 290 Міністерства фінансів від 29 листопада 1999 року // Бухгалтерія. — 2001. № 5.

40. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 16 «Витрати»: Затверджено наказом № 318 Міністерства фінансів від 31 грудня 1999 року // Податки та бухгалтерський облік. — 2000. — № 7.

41. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 2 «Баланс»: Затверджено наказом № 87 Міністерства фінансів від 31 березня 1999 року // Бухгалтерія. — 2001. — № 5.

42. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 21 «Вплив змін валютних курсів»: Затверджено наказом № 193 Міністерства фінансів від 10 серпня 2000 року // Бухгалтерія. — 2000. — № 5.

43. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 3 «Звіт про фінансові результати»: Затверджено наказом № 87 Міністерства фінансів від 31 березня 1999 року // Бухгалтерія. — 2001. — № 5.

44. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 5 «Звіт про власний капіталі»: Затверджено наказом № 87 Міністерства фінансів від 31 березня 1999 року // Бухгалтерія. — 2001. — № 5.

45. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 7 «Основні засоби»: Затверджено наказом № 92 Міністерства фінансів від 27 квітня 2000 року // Податки та бухгалтерський облік. — 2000. — № 35.

46. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 8 «Нематеріальні активи»: Затверджено наказом № 242 Міністерства фінансів від 18 жовтня 1999 року // Все про бухгалтерський облік: Збірник нормативних документів. — 2000. — № 1.

47. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 9 «Запаси»: Затверджено наказом № 246 Міністерства фінансів від 20 жовтня 1999 року // Податки та бухгалтерський облік.-2000.-№ 9.

48. Положення про ведення касових операцій в народному господарстві України: Постанова Правління НБУ від 21.02.95 № 21, із змінами № 337 від 13.10.97 р.

49. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: Затверджено наказом № 88 Міністерства фінансів України від 29 травня 1995 року // Галицькі контракти. — 1997. -№ 23 — 24.

50. Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні: Затверджено постановою № 250 Кабінету Міністрів України від 3 квітня 1993 року // Галицькі контракти. — 1997. — № 23 — 24.

51. Про аудиторську діяльність: Закон України від 14 березня 1995 року № 3125 — XII // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 23. — Ст.244

52. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 11 травня 2000 року, № 1707-III // Бухгалтерія. — 2001. — № 5.

53. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.99. № 996- XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 40, ст.365

54. Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні: Закон України від 26 січня 1993 року // ВВР України. — 1993. — № 13. — Ст.110

55. Про державну податкову службу в Україні: Закон України від 04 грудня 1990 р. (у ред. від 24.12.1993 р.) № 509 // Відомості Верховної Ради України — 1994.— № 15. — Ст. 84.

56. Рудницький В.С. Організація первинного обліку та економічного аналізу на прикладі підприємств торгівлі: Навчальний посібник для вузів. — Київ: Професіонал, 2004. — 480 с.

57. Сажинець С. Про уніфікацію обліку довгострокових малоцінних необоротних матеріальних активів на підприємствах // Бухгалтерський облік і аудит. — 2004. — № 8. — С.25-31.

58. Сахарцева И.И., Романенко Т.П. Бухгалтерский учет в бюджетных учреждениях и организациях (учебное пособие) — К.: «Кондор». — 2003. — 328 с.

59. Сікора І. Нормативне регулювання бухгалтерського обліку оборотних активів // Бухгалтерський облік і аудит. — 2005. — № 2. — С. 30-35.

60. Сікора І. Проблемні аспекти гармонізації бухгалтерського обліку оборотних активів до вимог міжнародних стандартів // Бухгалтерський облік і аудит. — 2005. — № 4. — С.36-43.

61. Судова бухгалтерія: навч. посіб. / В.І. Лазуренко, Н.І. Новікова; Донець. юрид. ін-т Луган. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е.О.Дідоренка. — Донецьк: Вебер, 2008. — 302 с.

62. Сухорукова Т. Методологічні засади відображення в бухгалтерському обліку доходів і витрат підприємств, предметом діяльності яких є виконання функцій замовника будівництва // Економіка.Фінанси.Право. — 2004. — № 2. — С.34-39.

63. Ткаченко Н.М. Бухгалтерский финансовый учет на предприятиях Украины: Учебник для вузов. — Киев: А.С.К., 2009. — 869 с.

64. Усач Б.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: Навчальний посібник. — Київ: Знання, 2004. — 301 с.

65. Фінанси підприємств: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А.М.Поддєрьогін. К.: КНЕУ, 2000 — 460 с.

66. *Чайка В.* Порівняльна характеристика світових моделей бухгалтерського обліку та фінансової звітності // Бухгалтерський облік і аудит. — 2005. — № 3. — С.49-54.

67. *Чебанова Н.В., Василенко Ю.А.* Бухгалтерський фінансовий облік: Навч. посібник. - К.: Видавничий центр «Академія» 2002. — 672 с.

68. *Чернявський О.П.* Організація і методика податкових перевірок: Навчальний посібник для вузів / За ред. О.П.Чернявського. — Київ: Центр навчальної літератури, 2004. — 288 с.

69. Чи подобаються українським бухгалтерам міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ)? // Бухгалтерський облік і аудит. — 2005. — № 3. — С.64-65.

70. *Чиж В.* Щодо вдосконалення викладання бухгалтерського обліку для економістів та правознавців у вищих навчальних закладах України // Бухгалтерський облік і аудит. — 2004. — № 10. — С.36.

71. *Шарманська В.М.* Первинна документація і реєстри бухгалтерського обліку: Навчальний посібник. — Київ: Знання-Прес, 2003. — 268 с.

72. *Шарманська В.М., Шарманська С.О., Головка І.В.* Судова бухгалтерія. Навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 454с.

73. *Швець В.Г.* Теорія бухгалтерського обліку: Навч. посіб. — К.: Знання-Прес, 2003.

74. *Ширягіна О.Е.* Методика аналізу фінансових результатів підприємства // Формування ринкових відносин в Україні. — 2004. — № 5. — С.60-64.

75. www.bхгалter.com — бухгалтерський облік в Україні. Практична бухгалтерія доступно та зрозуміло

76. www.dkrs.gov.ua/kru/uk — Головне контрольно-ревізійне управління України.

77. www.kmu.gov.ua — Кабінет Міністрів України

78. www.mfu.gov.ua — Міністерство фінансів України

79. www.nbu.gov.ua — Національний банк України

80. www.pro-u4ot.info — бібліотека бухгалтерського обліку

81. www.rada.gov.ua — Верховна Рада України

82. www.sdfm.gov.ua — державний комітет фінансового моніторингу України

83. www.sta.gov.ua — Державна податкова адміністрація України

84. www.stat.gov.ua — Державний комітет статистики України

85. www.vobu.com.ua — всеукраїнська професійна газета «Все про бухгалтерський облік»

Т. М. Тігова, Л. С. Селіверстова, Т. Б. Процюк

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Центр учбової літератури»

Підписано до друку 12.03.2012. Формат 60x84¹/16.
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 15,07.

Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23 м. Київ 04176
тел./факс 044-425-01-34
тел.: 044-425-20-63; 425-04-47; 451-65-95
800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)
e-mail: office@uabook.com
сайт: www.cul.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2458 від 30.03.2006